

Nationale Kinderrechtenindicatoren

Make them count

Nationale Kinderrechtenindicatoren

Make them count

Sarah D'hondt en Catherine Péters

Deze uitgave is het resultaat van een project uitgevoerd door de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind.

Ze werd gefinancierd in het kader van het samenwerkingsakkoord van 19 september 2005, tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie houdende oprichting van een Nationale Commissie voor de rechten van het kind

Vlaanderen
verbeelding werkt

Wallonie

COMMISSION CONSULTEVAIRE
COMITÉ DE
BRUXELLES - CAPITALE

GEMEENSCHAPPELIJKE
GEMEENSCHAPS-COMMISSIE VAN
BRUSSEL - HOOFDSTAD

© Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind

Willebroekkaai 33

1000 Brussel

info@ncrk-cnde.be

www.ncrk.be

Redactie: Sarah D'hondt en Catherine Péters

Grafisch ontwerp en opmaak: Catherine Péters

Verantwoordelijke uitgever: Sarah D'hondt, Voorzitter Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind

Illustraties: Sergey Nivens/Shutterstock (omslag) en Lukas Gojda/Shutterstock (p. 17,45,213)

Referentie: Sarah D'hondt en Catherine Péters, *Nationale kinderrechtenindicatoren. Make them count*, Brussel, Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, 2016, 222 p.

D/2015/7951/NL/1103

Cette publication est aussi disponible en français.

Deze uitgave is ook digitaal beschikbaar op de website van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind: www.ncrk.be.

Noch de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, noch de instellingen die gegevens hebben aangeleverd zijn verantwoordelijk voor het gebruik dat van deze uitgave wordt gemaakt. De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of enige andere manier, zonder de aanduiding van de referentie.

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

Inhoud

Afkortingen.....	9
Woord vooraf.....	13
Voorwoord.....	15

Deel I : Algemeen kader

Inleiding.....	19
Methodologie.....	21
A. Voordelen en risico's verbonden aan werken met indicatoren.....	21
B. De selectie van kinderrechtenindicatoren.....	24
C. Algemene bemerking.....	28
Bronnen.....	29
Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken.....	39
Leeswijzer.....	43

Deel II : De indicatoren

Recht om zijn welzijn na te streven

W1 Welbevinden.....	49
W2 Toekomstperspectief.....	51
W3 Beleving van de buurt.....	55
W4 Geweld tussen leeftijdsgenoten.....	59
W5 Psychologische toegankelijkheid van de diensten voor hulpverlening.....	63

Recht op bescherming van de gezondheid

G1 Subjectieve gezondheid.....	67
G2 Kindersterfte.....	69
G3 Prenatale follow-up.....	73
G4 Vaccinatie.....	77
G5 Uitstel van gezondheidszorgen.....	81
G6 Wachtijd voor tenlasteneming.....	85
G7 Kwaliteit van de gezondheidszorg.....	87
G8 Gezonde levensstijl.....	93
G9 Woonsituatie.....	101
G10 Gezonde leefomgeving.....	105

Recht op onderwijs

O1 Kinderen die geen onderwijs ontvangen.....	111
O2 Gebrek aan studiemateriaal.....	115
O3 Spreiding van de leerlingen over het gewoon en buitengewoon onderwijs.....	119
O4 Segregatie.....	125
O5 Welbevinden op school.....	129
O6 Gevoel dat naar je geluisterd wordt.....	133
O7 Gevoel rechtvaardig behandeld te worden.....	137
O8 Ongelijkheden op het vlak van competentieverwerving.....	141
O9 Vroegtijdig schoolverlaten.....	145

Recht op vrije tijd en rust

V1 Evenwicht in de tijdsindeling.....	151
V2 Vrije keuze inzake invulling vrije tijd.....	153
V3 Aanbod van speelruimte.....	157

Recht op bescherming van het gezinsleven

F1 Financiële ondersteuning van gezinnen.....	161
F2 Evenwicht werk/gezin.....	165
F3 Beschikbaarheid kinderopvang.....	169

Rechten van minderjarigen in contact met Justitie

MJ1 Beeld van de jongere over justitie.....	175
MJ2 Subsidiariteitsbeginsel.....	177
MJ3 Vorming van beroepsgroepen.....	183
MJ4 Participatie in gerechtelijke procedures.....	187
MJ5 Participatie tijdens plaatsing in een open of gesloten regime.....	189
MJ6 Langdurige plaatsing.....	193

Rechten van buitenlandse minderjarigen

BM1 Opvang van buitenlandse minderjarigen op een plaats aangepast aan kinderen.....	199
BM2 Minderjarige slachtoffers van mensenhandel.....	203
BM3 Participatie in verblijfsprocedures.....	207
BM4 Duurzame oplossing voor buitenlandse minderjarigen.....	209

Deel III : Besluit

<i>Besluit.....</i>	<i>215</i>
<i>Voornaamste aanbevelingen.....</i>	<i>217</i>
<i>Dankwoord.....</i>	<i>219</i>

Afkortingen

ADSEI : Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie
AGAJ: Administration générale de l'aide à la jeunesse (Franse Gemeenschap)
AGODI: Agenschap voor Onderwijsdiensten (Vlaamse Gemeenschap)
ARPE: At risk of poverty or social exclusion
AVCB: Association de la Ville et des Communes de la Région de Bruxelles-Capitale
AWAC: Agence wallonne de l'air et du climat (Waals Gewest)
AWIPH: Agence wallonne pour l'Intégration des Personnes Handicapées
BAPCOC: Belgische Commissie voor de Coördinatie van het Antibioticabeleid
BDMS: Banque de données médico-sociales (ONE)
BGHM: Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
BINC: uniform registratiesysteem voor de private organisaties van de bijzondere jeugdbijstand
BUSO: Buitengewoon secundair onderwijs
CABO: Commissie van Advies voor Buitengewoon Onderwijs
CAW: Centrum Algemeen Welzijnswerk
CGG: Centrum Geestelijke Gezondheidszorg
CKG: Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning
CLB: Centrum voor Leerlingenbegeleiding
COFACE: Confederation of Family Organisations in the European Union
CPT: European Committee for the Prevention of Torture
CRC: Committee on the Rights of the Child (V.N.-Kinderrechtencomité)
CSB: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck
DDD: Defined Daily Dose
DEI: Défense des Enfants International
DG: Duitstalige Gemeenschap
DGDE: Délégué général aux Droits de l'Enfant (Franse Gemeenschap)
DKO: Deeltijds kunstonderwijs
DVZ: Dienst Vreemdelingenzaken
EAK: Arbeidskrachtenenquête
ECRE: European Council on Refugees and Exiles
ENHIS: Environment and Health Information System
EQLS: European Quality of Life Survey
ERJ: European Rules for juvenile offenders
EU-SILC: European Union – Statistics on Income and Living Conditions
FAS: Family Affluence Scale
FEANTSA: European Federation of National Organisations working with the Homeless

FOR K: Forensische kinderspsychiatrische dienst (intensieve behandelingsunit)

FRA: European Union Agency for Fundamental Rights

FRAJE: Centre de Formation permanente et de Recherche dans les milieux d'Accueil du Jeune Enfant

GAS: gemeentelijke administratieve sanctie

GERESE: Groupe Européen de Recherche sur l'Équité de Systèmes Educatifs

GWO: Grote Woononderzoek (Vlaamse Gemeenschap)

HBSC: Health Behaviour in School-aged Children

HEDRES: Home educational resources

HIB: Haemophilus influenzae type b

HIS: Nationale Gezondheidsenquête

HIVA: Onderzoekinstituut voor Arbeid en Samenleving, KU Leuven

HRJ: Hoge Raad voor de Justitie

IGO: Instituut voor Gerechtelijke Opleiding

IJH: Integrale Jeugdhulp

IMA : Intermutualistisch agentschap

IOM:International Organization of Migration

IPPJ: Institution publique de protection de la jeunesse (gemeenschapsinstelling Franse Gemeenschap)

ISADF: Indicateur synthétique d'accès aux droits fondamentaux

IVRK: Internationaal verdrag inzake de Rechten van het Kind

IWEPS: Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique (Waals Gewest)

JAC: Jongerenadviescentrum

JB: Justitiebarometer

JKP: Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan (Vlaamse Gemeenschap)

JOP: Jeugd Onderzoeks Platform

KCE: Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg

KRC: Kinderrechtencommissariaat

MINTEH: Bureau Minderjarigen, DVZ

MOF: als Misdrijf Omschreven Feit

MPHASIS: Mutual Progress on Homelessness through Advancing and Strengthening Information Systems

NBM: niet-begeleide buitenlandse minderjarige

NICC: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie

OBFG: Ordre des barreaux francophones et germanophone de Belgique

OBPWO: Onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek

OCJ: Ondersteuningscentrum Jeugdzorg

OEJAJ: Observatoire de l'enfance, de la jeunesse et de l'aide à la jeunesse (Franse Gemeenschap)

OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

OKAN: Onthaalonderwijs voor anderstalige kinderen

ONE: Office de la Naissance et de l'Enfance (Franse Gemeenschap)

OVB: Orde van de Vlaamse Balies

PISA: Programme for International Student Assessment

PLOT: Provincie Limburg Opleiding en Training

POD: Programmatorische Overheidsdienst

PROVAC: Enquête de couverture vaccinale des enfants en FWB (Franse Gemeenschap)

PTSS: post-traumatisch stressyndroom

Q4C: Quality for children

RR: Rijksregister

RVV: Rechthebbenden op de verhoogde verzekeringstegemoetkoming

RVV: Raad voor Vreemdelingenbetwistingen

SCV: Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen

SAAE: Service d'accueil et d'aide éducative (Franse Gemeenschap – jeugdbecherming)

SDJ: Sociale dienst gerechtelijke jeugdhulp

SERV: Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen

SHM: Sociale Huisvestingsmaatschappij

SIPES: Service d'Information Promotion Éducation Santé (Franse Gemeenschap)

SPF: Service de placement familial (Franse Gemeenschap)

SPJ: Service de protection judiciaire (Franse Gemeenschap)

UA: Universiteit Antwerpen

UVCW: Union des Villes et des Communes de Wallonie

VAPH: Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap

VCOV: Vlaamse Koepel van Ouderverenigingen

VK: Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (Vlaamse Gemeenschap)

VMSW: Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen

VOS: Verontrustende opvoedingssituatie

VVSG: Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten

WGO/WHO: Wereldgezondheidsorganisatie / World Health Organisation

WHP: Wellness Health Promotion

WIV-ISP: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid/Institut Scientifique de Santé Publique

WVG: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (Vlaamse Gemeenschap)

Woord vooraf

In 2010 richtte het V.N.-Kinderrechtencomité de aanbeveling tot België om binnen het kader van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind (NCRK) “*een uniform systeem uit te werken voor de gegevensinzameling dat dan kan dienen als basis voor vergelijkende studies in alle Gewesten en Gemeenschappen van de Lidstaat*”¹.

Aangezien de gegevensverzameling toekomt aan de instanties die ten gronde bevoegd zijn voor de betreffende materies, werd ervoor geopteerd om nationale kinderrechtenindicatoren uit te werken waarvoor alle bevoegdheidsniveaus vergelijkbare metingen uitvoeren of nastreven.

Gedurende drie jaar werd literatuuronderzoek verricht², overleg gepleegd en tot analyse van gegevens overgegaan. Het resultaat van dat werk, waarvoor het NCRK-team op de medewerking van ruim 150 personen heeft kunnen rekenen, kunt u in deze publicatie raadplegen.

De nationale kinderrechtenindicatoren beogen beter zicht te geven op de mate waarin de rechten van kinderen in België al dan niet steeds beter worden gerealiseerd, vanuit het perspectief van kinderen zelf. Niet het beleid wordt geëvalueerd, wel de concrete evolutie van de situatie van kinderen. De gegevens kunnen evenwel het beleid inspireren om het, waar nodig, *bij* te sturen.

Het Kinderrechtenverdrag en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité werden gehanteerd als uitgangspunt om in ruim overleg te komen tot een selectie van pertinente indicatoren. De selectie vloeit niet voort uit langdurig wetenschappelijk onderzoek. De voorkeur werd gegeven aan een participatieve aanpak. Deze laat toe om de ervaring van de betrokken actoren (beleid, administraties, middenveld) te benutten en begunstigt in tweede instantie het *ownership* bij deze actoren.

Deze selectie behoudt aldus een zekere subjectieve insteek. Wordt evenwel niet elke indicatoreselectie gekleurd door de nagestreefde doelstellingen?

De interpretatie en voorstelling van indicatoren vergen evenwel een grotere precisie. Reeds beschikbare meetinstrumenten werden geselecteerd op basis van hun zo ruim mogelijke bereik van minderjarigen op Belgisch grondgebied. Zijn dergelijke bronnen niet beschikbaar, dan worden alternatieven en aanbevelingen geformuleerd. Aangezien het ontbreken van kwantitatieve informatie over een belangrijk thema op zich nuttige informatie vormt, wordt er systematisch op gewezen in de fiches. Zo dienen bijvoorbeeld alle kinderen te worden bereikt, ongeacht hun verblijfstatus, nationale herkomst, socio-economische achtergrond, eventuele beperkingen, leeftijd en geslacht.

Ook werden denkplaatjes en aandachtspunten aangereikt om de lezer te ondersteunen om te komen tot een correcte interpretatie van de voorgestelde gegevens.

De nationale kinderrechtenindicatoren zijn opgebouwd uit zeven indicatorgroepen en geven een indicatie van de situatie van kinderen gekoppeld aan hun recht op de bescherming van hun gezondheid, welzijn, onderwijs, vrije tijd, de bescherming van hun familieleven en van de situatie van buitenlandse minderjarigen en van kinderen in contact met justitie. De

---

¹ Slotbeschouwingen CRC/C/BEL/CO/3-4 par. 22.

² De volledige bibliografie kan geraadpleegd worden op de NCRK-website: www.ncrk.be.

indicatoren vermelden de op het ogenblik van publicatie (januari 2016) meest recente beschikbare gegevens. Oudere gegevens worden opgenomen om de evolutie in de tijd te meten (2010-2015, soms reeds eerder in functie van de temporaliteit van de registraties). Bijzondere aandacht ging uit naar extra kwetsbare groepen, zowel op het vlak van de al dan niet beschikbaarheid van gegevens die op hen betrekking hebben (cf. supra) als op het vlak van het al dan niet bestaan van sociale ongelijkheden. Deze worden zichtbaar gemaakt via diverse opsplitsingen, indien mogelijk en statistisch betrouwbaar, wat niet steeds het geval bleek te zijn. Ook hier werden voorstellen geformuleerd die moeten toelaten dat alle kwetsbare groepen op termijn worden bereikt om minstens een indicatie te kunnen geven van hun situatie.

De indicatoren staan stil bij zowel positieve evoluties als knelpunten. Ze beogen een inspiratiebron te vormen voor elke kinderrechtenactor, op overheidsniveau, op het terrein en binnen het maatschappelijk middenveld.

Dit werk is een eerste stap op weg naar een goede cartografie van de kinderrechtelijke situatie van kinderen in België.

We wensen u er een geëngageerd en tegelijk genuanceerd gebruik van toe.

Sarah D'hondt, voorzitter en Catherine Péters, attaché

Voorwoord

Metten mag dan al geen weten zijn, niet-meten resulteert doorgaans in niet-weten. Met deze set van kinderrechtenindicatoren die de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind heeft uitgewerkt, is een belangrijke voorzet gegeven om meer systematisch de (non-)realisatie van kinderrechten in België te meten.

De kinderrechtenindicatoren zijn er gekomen op vraag van het Comité voor de Rechten van het Kind dat toezicht houdt bij het Kinderrechtenverdrag. Ze leggen duidelijk een aantal pijnpunten bloot: gebrekkig genot van kinderrechten, in het bijzonder door bepaalde kwetsbare groepen; gebrek aan vooruitgang in de realisatie van bepaalde rechten, of nog, het gebrek aan gegevens om kinderrechtenindicatoren te kunnen opstellen. De huidige kinderrechtenindicatoren kunnen een belangrijke rol spelen in de rapportering over de realisatie van kinderrechten, en in het uittekenen en uitvoeren van een kinderrechtenbeleid.

Maar het werk is nog niet af, integendeel, voorliggende indicatoren geven vooral aan welke weg nog afgelegd moet worden inzake gegevensinzameling, systematische uitwerking van kinderrechtenindicatoren, regelmatige meting en realisatie van kinderrechten in België. Ze hebben geen wetenschappelijke ambities. Deze indicatoren zijn met de grootste zorg samengesteld, en ook ruim afgetoetst bij overheden en kinderrechtenactoren. Maar ze zijn niet het resultaat van een wetenschappelijk traject. Ze gaan uit van beschikbare metingen en bevragingen, niet van kinderrechtennormen. Ze hebben niet betrekking op alle kinderrechten, en zijn dus selectief. En ze bieden geen mathematisch sluitend overzicht van de graad van realisatie van de kinderrechten in België, maar indicaties van waar het goed of fout gaat.

Het is nu aan de overheden om het werk inzake kinderrechtenindicatoren verder te zetten door:

- 1. met de kinderrechtenindicatoren systematisch en op geregelde tijdstippen te meten of er vooruitgang geboekt is in de realisatie van de kinderrechten.*
- 2. uit die metingen en andere informatie beleidsconclusies te trekken en het beleid waar nodig aan te passen.*
- 3. op basis van wetenschappelijk onderzoek kinderrechtenindicatoren te laten uitwerken die zo correct en omvattend mogelijk de normatieve inhoud van elk recht vatten, en een accuraat beeld geven van de mate van realisatie van elk recht. In veel gevallen zal dit ook bijkomende of andere gegevensverzameling vergen.*

Prof. Dr. Wouter Vandenhole, voor het NCRK-Adviesorgaan

DEEL I

ALGEMEEN KADER

Inleiding

Het Kinderrechtenverdrag is in 1989 aangenomen en trad op 2 september 1990 in werking. Enkel de Verenigde Staten hebben het verdrag niet geratificeerd. België heeft het Kinderrechtenverdrag in 1991 geratificeerd en is daarmee de verplichting aangegaan om de bepalingen uit het verdrag na te leven. Ook heeft België het eerste Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie (23 augustus 2005), het tweede Facultatief Protocol inzake betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten (24 september 2009) en het derde Facultatief Protocol over een mededelingsprocedure (UN Doc. A/C.3/66/L.66) geratificeerd.

Om na te gaan of de bepalingen in het Kinderrechtenverdrag daadwerkelijk worden nageleefd, werd het VN-Kinderrechtencomité opgericht. Periodiek (in beginsel om de vijf jaar) brengen de verdragsstaten verslag uit aan het Comité over de naleving van de kinderrechten in hun land. Het Comité controleert of de landen zich aan de afspraken houden en formuleert aanbevelingen.

De meest recente zitting van het Comité waarin over de situatie van kinderrechten in België is geoordeeld dateert van 2010. Eén van de verbeteringen die het Kinderrechtencomité in 2010 voorstelde, was om binnen de NCRK *“een uniform systeem uit te werken voor de gegevensinzameling dat dan kan dienen als basis voor vergelijkende studies in alle Gewesten en Gemeenschappen van de Lidstaat”*¹.

In juli 2017 zal België zijn gecombineerde vijfde en zesde periodieke rapport indienen bij het Kinderrechtencomité. De Kinderrechtencommissarissen, het middenveld en kinderen zelf zullen het Comité kritisch inspireren met hun alternatieve rapporten. Op basis van een ‘pre-sessional working group’ stelt het Comité een ‘list of issues’ op met aanvullende vragen aan de Belgische regeringen ter voorbereiding van de hoorzitting met de Belgische delegatie.

Deze nationale kinderrechtenindicatoren zullen zowel het officiële overheidsrapport als de alternatieve rapporten stofferen. Ook zullen ze de aanbevelingen van het Kinderrechtencomité evenals het Belgische beleid mee kunnen inspireren.

De indicatoren geven niet een eenduidig antwoord op alle vragen. Daarvoor is helaas niet steeds voldoende informatie beschikbaar. Ze beogen bovenal om aan te zetten tot bijkomend onderzoek en bijkomende registraties en bevragingen, om eventuele sociale ongelijkheden onder de aandacht te brengen.

---

¹ CRC/C/BEL/CO/3-4 par. 22.

Methodologie

A. Voordelen en risico's verbonden aan werken met indicatoren

De literatuur aangaande indicatoren¹ wijst er unaniem op dat omzichtigheid geboden is wanneer met indicatoren wordt gewerkt. Met indicatoren werken wil niet zeggen dat men *de* waarheid heeft verkregen; dit is des te meer van toepassing wanneer het gaat om een complex en transversaal domein als de rechten van het kind.

Er bestaan meerdere beperkingen² :

- “What gets measured gets done”: werken met indicatoren heeft als risico dat die indicatoren doelen op zichzelf worden. Het beleid is dan gericht op de verbetering van de indicatoren, waarbij het uiteindelijke doel van die indicatoren uit het oog wordt verloren.
- Het risico dat het bij symbolische acties blijft (tokenism).
- De definitie van de indicatoren zelf kan problemen met zich mee brengen. De terminologie is aan interpretatie onderhevig en kan dus door verschillende spelers verschillend worden begrepen. Ook inzake de doelstelling moet men duidelijk zijn: worden de inspanningen gemeten die de Staat levert of meten we de impact van het beleid op de jeugd?
- De indicatoren hebben een grote impact op het maatschappelijk debat. Er moeten dus niet alleen "negatieve" indicatoren worden uitgewerkt indien men de bereidheid tot samenwerking en vooruitgang wil behouden (zie bijvoorbeeld de invloed van negatieve indicatoren inzake jeugdbescherming op de media).

Mits men zich bewust is van de beperkingen en de indicatoren neemt voor wat ze zijn – hulpmiddelen waarmee een beeld kan worden gevormd van de “realiteit” –, dan worden deze indicatoren uiterst nuttig voor de opvolging en de evaluatie van de rechten van het kind. Ze helpen de bakens uitzetten voor een betere naleving van het Kinderrechtenverdrag in België.

Voorafgaandelijk aan de indicatorensselectie werden twee basisvragen gesteld:

- Wat beogen we met indicatoren?
- Wat moet aan de hand van de indicatoren worden gemeten?

Het is van belang om bij deze vragen stil te staan, om te vermijden dat louter in termen van cijfers en statistieken wordt gewerkt en de eigenlijke doelstelling – opvolging en evaluatie van de toepassing van het Kinderrechtenverdrag in België – uit het oog wordt verloren.

Wat beogen we met de indicatoren?

---

¹ Volledige bibliografie beschikbaar op www.ncrk.be.

² KeKi verduidelijkt deze risico's in zijn publicatie "'Meten' en 'weten' voor een gefundeerd kinderrechtenbeleid" van mei 2012, www.keki.be.

Waarom hebben we indicatoren nodig? Louter voor de redactie van het periodiek rapport? Als instrument voor de opvolging van ons beleid? Als instrument voor communicatie met het grote publiek?

Het antwoord op die vragen heeft een grote invloed op het type indicator dat wordt gehanteerd (resultaats-/impact-/ prestatie-indicator, kwalitatieve/kwantitatieve indicator) en de periodiciteit van de gegevensverzameling (voortdurend, jaarlijks, vijfjaarlijks ...) Het beïnvloedt ook de scope van de studie (impact van een welbepaalde beleidslijn, algemene stand van zaken ...).

Het antwoord is bij uitstek politiek en moet bijgevolg het onderwerp zijn van een consensus tussen de verschillende entiteiten.

Onze nationale indicatoren zijn niet bedoeld als instrument voor de monitoring van specifieke beleidslijnen³, maar veeleer als indicatoren waarmee in eerste instantie een stand van zaken kan worden opgemaakt over de naleving van (bepaalde facetten van) de rechten van het kind in België en op langere termijn de ontwikkeling van die naleving kan worden gemeten. Het gaat aldus om een aanvullend opvolgings- en evaluatiemiddel, naast de reeds binnen de diverse instellingen bestaande instrumenten.

Wat willen we meten?

Hoe kan het genot van een recht pertinent worden gemeten? Waarop moet de focus liggen: uitvoeringsindicatoren (waarbij de regeringen en hun beleidslijnen centraal staan) of resultaatindicatoren (waarbij het individu of de groep centraal staan)? Wat is het verschil met de klassieke sociaal-economische indicatoren?

Om de essentie van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind te kunnen respecteren, moeten de verzamelde gegevens zo veel mogelijk worden uitgesplitst⁴ (op basis van geslacht, leeftijd, herkomst,...) om zicht te krijgen op de kwetsbare groepen en zo te

Non-discriminatie :

Het IVRK huldigt onder meer "**het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid**" (artikel 24). Dat concept van "grootst mogelijke mate van gezondheid" verwijst naar het concept van ongelijkheid of van *avoidable health inequalities* (WGO). Dat betekent dat een indicator niet alleen de gezondheid vertegenwoordigt, maar ook het recht op gezondheid, en ook eventuele kwetsbare groepen zichtbaar maakt. Dat kan gerealiseerd worden door de gegevens breed uit te splitsen.

Zo is het 'gemiddelde' kindersterftecijfer voor ons een minder interessant gegeven dan de kindersterftecijfers naargelang van bijvoorbeeld het geslacht, de etnische oorsprong, het sociaal-economische milieu, een handicap ...). De evolutie in de tijd van het nationaal kindersterftecijfer moet uiteraard in overweging worden genomen (onder meer om te waken over een eventuele achteruitgang), maar wij hebben vooral aandacht voor de evolutie van dit cijfer bij verschillende kwetsbare groepen.

³ Bepaalde entiteiten hebben een eigen actieplan en beschikken over eigen tools voor de monitoring ervan. Het lijkt ons aangewezen dat die monitoring door de betreffende instelling zelf uitgevoerd blijft worden, zoals bijvoorbeeld de Fédération Wallonie-Bruxelles doet.

⁴ Daarbij dient de betrouwbaarheid van de gegevens in het oog te worden gehouden wanneer met steekproeven wordt gewerkt.

kunnen werken volgens het non-discriminatiebeginsel⁵. Het gaat er niet om vast te stellen of bijvoorbeeld een bepaalde vorm van gezondheidszorg bestaat, maar wel om te beoordelen hoe toegankelijk die is voor iedereen, zonder discriminatie. De analyse van uitgesplitste gegevens maakt dat mogelijk.

De andere algemene beginselen van het CRC (het recht op leven en overleven, het belang van het kind en het recht op participatie) en performantie- en implementatiecriteria hebben ons onderzoek mee gestuurd. Enkele voorbeelden daarvan zijn de criteria die worden uitgelicht in general comment nr. 15 van het Kinderrechtencomité over het recht op gezondheid⁶: 'availability', 'accessibility' (non-discrimination, physical accessibility, economic accessibility/affordability en information accessibility), 'acceptability' ('medical ethics' en 'children's needs' alsook de impact van culturele elementen) en 'quality' ('scientifically approved interventions, equipment and drugs', 'training of personnel' en 'assessments'). Deze criteria zijn algemeen van toepassing op alle kinderrechten (bv. het recht op onderwijs, op vrijetijdsbeleving, de rechtsbedeling aan minderjarigen, ...) en stuurden mee de indicatorselectie.

Het kind staat centraal bij de constructie van kinderrechtenindicatoren. Het kind moet worden beschouwd als de basiseenheid van de vergaarde gegevens (dit is op dit moment slechts zelden het geval, want het kind wordt vaak eerder als lid van een 'gezin' beschouwd). Wel wordt de situatie van een kind sterk beïnvloed door die van zijn omgeving. Meer globale statistieken hebben dus eveneens hun waarde.

Een belangrijke rol wordt toebedeeld aan indicatoren van het type 'self-report'. Deze indicatoren plaatsen het kind meer centraal, met aandacht voor wat het denkt en voelt⁷. Aanvullend op 'objectieve' indicatoren bieden ze een completere kijk op de situatie van kinderen.

Tot slot geven we aan dat de keuze van indicatoren zal evolueren. Als monitoringtool moeten ze beantwoorden aan de prioriteiten voor België die zijn vastgelegd op basis van onder meer de slotbeschouwingen van het Comité voor de Rechten van het Kind⁸ en kunnen ze bijgevolg mee evolueren met de tijd.

---

⁵ Zie in dit verband: European Union for Fundamental Rights, *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union, Conference Edition*, November 2010, 19-21; E.A. Andersen en H.- O. Sano, *o.c.*, 28-30.

⁶ CRC GC 15, The right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (Article 24), 2013.

⁷ Deze benadering beantwoordt ten dele aan het recht op participatie van het kind dat in het Kinderrechtenverdrag wordt vermeld. Dergelijke indicatoren werden alvast uitgewerkt door het OEJAJ (FWB).

⁸ De indicatoren zouden minstens bij elke rapportering aan het Comité voor de Rechten van het Kind opnieuw moeten worden bekeken.

B. De selectie van kinderrechtenindicatoren

Inventaris van bestaande indicatoren

Er zijn reeds tal van indicatoren ontwikkeld die niet noodzakelijk verband houden met de rechten van het kind en/of relevant zijn voor België. Het V.N.-Kinderrechtencomité, de OHCHR, het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, de WGO (indicatoren aangaande gezondheidsongelijkheden), Unicef, de Europese Commissie (Child Health Indicators of Life and Development van het EU Community Health Monitoring Program), het Europees Bureau voor Grondrechten (FRA), de OESO, de Wereldbank, Belgische instanties (bv. de interfederale armoedebaarometer, de opvolgingsindicatoren voor de actieplannen inzake de rechten van het kind van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap, de Vlaamse kinderrechtenmonitor) bijvoorbeeld stellen elk een indicatorenset of minstens aandachtspunten ter zake voor.

Een ruime inventaris werd uitgewerkt, die zoveel mogelijk door de vermelde instanties aangereikte indicatoren en meetgegevens opnam alsook indicatoren en gegevens vermeld in de voornaamste internationale bevestigingen die onder meer in België worden toegepast.

Die inventaris diende als basis voor het selectiewerk tijdens de seminaries georganiseerd door de NCRK.

Checklist bij de selectie van kinderrechtenindicatoren

Naast de inventaris van bestaande indicatoren, werd een 'beslissingsondersteunend instrument' ontwikkeld. Het gaat om een lijst van aandachtspunten waarmee rekening moet worden gehouden bij de selectie van kinderrechtenindicatoren.

We gaan hier niet in op de noodzakelijke voorwaarden om te komen tot goede indicatoren in het algemeen, SMART- of andere criteria⁹, maar spitsen ons meteen toe op de specificiteit van kinderrechtenindicatoren.

De volgende reflecties hebben ons geleid bij de uitwerking van de selectiecriteria voor de indicatoren:

- ⇒ Het non-discriminatiebeginsel van het Kinderrechtenverdrag spoort ons aan om naar een zo breed mogelijke uitsplitsing te streven (per geslacht, leeftijdsgroep, sociaaleconomisch milieu, handicap, herkomst,...). Deze uitsplitsing mag evenwel de betrouwbaarheid van de gegevens niet in het gedrang brengen, wat een risico kan zijn in geval van te beperkte steekproef.
- ⇒ Voor elke indicatoren groep werd naar objectieve (objectief meetbare gegevens) en subjectieve (beleving/self-reporting)¹⁰ meetgegevens gezocht. Met deze twee types

---

⁹ Diverse auteurs stellen criteria voor met betrekking tot de keuze van goede indicatoren. Een van de bekendste criteria is dat deze indicatoren "SMART" moeten zijn: Specific, Measurable, Achievable, Realistic en Time-bound.

Voor meer informatie over dit onderwerp: Erik André Andersen, Hans-Otto Sano, *Human Rights Indicators at Programme and Project Level-Guidelines for defining Indicators Monitoring and Evaluation*, The Danish Institute for Human Rights, Denemarken, 2006, 86 p.; UNAIDS, *An Introduction to indicator, Monitoring and Evaluation Fundamentals*, Zwitserland, 2010, 99 p.

¹⁰ Meerdere definities van "kwantitatief" en "kwalitatief" zijn denkbaar. Onze doelstelling bestaat erin een evenwicht te vinden tussen objectieve en subjectieve indicatoren.

metingen kan de complexiteit van de situatie op de best mogelijke wijze in kaart worden gebracht.

- ⇒ Er moet tevens een evenwicht worden bereikt tussen de indicatoren inzake preventie, deze inzake bescherming en deze gericht op herstel.
- ⇒ Omdat elke indicatoren groep bovendien eigen specifieke kenmerken heeft, konden bijkomend nog andere criteria gericht worden toegevoegd (cf. voor het recht op gezondheid de 'actiezones' van de WGO inzake gezondheid¹¹).

Op basis daarvan werd een checklist uitgewerkt¹².

De checklist was een belangrijk instrument bij het nastreven van volledigheid tijdens de indicatoreselectie. Indien voor een indicatoren groep aan één van de criteria niet werd beantwoord, dan werd dit gebrek onderworpen aan een onderzoek dat meermaals geleid heeft tot de aanbeveling om over te gaan tot nieuwe gegevensverzameling.

---

¹¹ WHO, *Review of social determinants and the health divide in the WHO European Region: final report*.

Het regionaal Europees bureau van de WHO beschrijft in dit slotrapport over gezondheidsongelijkheden vier "actiezones" waaraan moet worden gewerkt. Bij de ontwikkeling van indicatoren voor elk thema werden deze vier benaderingen in gedachten houden. Concreet gaat het om: Life-course approach (voor kinderen gaat het om acties die hen een optimale start bieden); Wider society (acties om de cohesie en sociale insluiting, de sociale en fiscale solidariteit en de empowerment te optimaliseren); Macro level context (strijd tegen de gezondheidsimpact van de economische crisis en optimalisering van de gelijkheid van kansen tussen generaties en voor beide geslachten, rekening houdend met de sociale, economische en ecologische factoren); Systems (acties ter bevordering van intersectoraal werk).

¹² De algemene voorwaarden, opgenomen onderaan de checklist zijn gebaseerd op: H.-O. Sano, *Human Rights Indicators. Purpose and Validity*, Paper for Turku/Åbo Expert Meeting on Human Rights Indicators, 11-13 March 2005, Danish Institute for Human Rights. Sano baseerde zich op Vera Institute of Justice, *Measuring Progress toward Safety and Justice: A Global Guide to the Design of Performance Indicators across the Justice Sector*, november 2003.

Checklist:

Voor elke indicatoren groep is er minstens:

- ✓ een subjectieve indicator (welbevinden, ...)
- ✓ een objectieve indicator
- ✓ een relevante indicator voor elke leeftijdsgroep: "life-course approach" (perinataal, jonge kinderjaren, kinderjaren, adolescentie, overgangleeftijd) (NB: één indicator kan voor meerdere leeftijdsgroepen volstaan)

Elke indicator moet bovendien:

- ✓ **kwetsbare groepen** naar voren brengen
- ✓ relevant zijn voor **België**
- ✓ gefocust zijn op het **kind** (het kind als subject beschouwen) – dit criterium gold logischerwijs niet voor de indicatoren betreffende het recht op bescherming van het gezinsleven

Tot slot moeten de indicatoren de volgende eigenschappen hebben:

- ✓ geldigheid – meten wat ze beogen te meten
- ✓ evenwicht – het ambigue karakter van een meting beperken
- ✓ gevoeligheid – gevoelig zijn voor wenselijke veranderingen en voor specifieke groepen
- ✓ motiverend werken – aanleiding geven tot de beoogde resultaten
- ✓ Praktisch zijn – haalbaar, accuraat en beschikbaar zijn
- ✓ ownership opwekken – gelegitimeerd zijn in de ogen van zij die ermee te maken hebben
- ✓ duidelijk zijn – de doelgroepen dienen ze te begrijpen.

Participatieve benadering

Op basis van de twee voorgaande instrumenten werden in twee fasen indicatoren geselecteerd.

Deze selectie verliep op parallelle wijze voor vier rechtenclusters¹³:

- Het recht op bescherming van de gezondheid en op welzijn
- Het recht op onderwijs, rust en vrije tijd
- Indicatoren voor een IVRK-gerichte aanpak van jeugddelinquentie
- De rechten van minderjarigen met hulpbehoefte en de eerbiediging van het gezinsleven

1. De seminaries

Voor elke cluster werd een seminarie georganiseerd. Eenieder die een band heeft met de besproken thematiek werd uitgenodigd. Het was de bedoeling om een zo representatief mogelijk publiek bijeen te krijgen: administraties van de verschillende entiteiten, universiteiten, beroepsgroepen en het maatschappelijk middenveld. Hoe groter het panel,

---

¹³ In de loop van de werkzaamheden werden de vier rechtenclusters omgevormd tot de zeven indicatoren groepen zoals voorgesteld in deze uitgave.

hoe meer legitimiteit het verrichte werk krijgt en hoe meer de deelnemers zich het werk nadien toe-eigenen.

Elk seminarie verliep in twee fasen:

- inleidingen van deskundigen waarbij de problematiek en belangrijke aandachtspunten werden benadrukt;
- werkgroepen die beoogden een 'ideale' set van indicatoren te selecteren (d.w.z. zonder zich in te laten met de haalbaarheid of de beschikbaarheid van gegevensverzameling), in een eerste fase voor een onderdeel van de cluster, in tweede instantie voor de cluster in zijn geheel.

Voor meer informatie over de vertrekindicatorenlijst die tijdens de seminars werd gehanteerd en over de indicatoreselectie van elk seminarie, zie www.ncrk.be/nl/inhoud/indicatoren.

2. De opvolgingscomités

Op grond van het tijdens het seminarie verrichte selectiewerk heeft het secretariaat van de NCRK gewerkt aan de implementatie van die ideale set van indicatoren: haalbaarheid, beschikbare gegevens, statistische betrouwbaarheid ...

De betrokken administraties en onderzoekscentra werden geraadpleegd om na te gaan over welke gegevens zij beschikken en hoe die kunnen worden uitgesplitst.

Daarna hebben de verschillende opvolgingscomités zich met inzicht in de gegevensbeschikbaarheid kunnen concentreren op strategische en technische keuzes.

C. Algemene bemerking

Rekening houdend met het nationale karakter van de indicatoren is prioriteit gegeven aan de gegevens die op nationaal niveau beschikbaar zijn. Wanneer op het niveau van bepaalde (maar niet alle) Gemeenschappen en Gewesten andere relevante gegevens bestaan, worden die vermeld in het deel "Meer informatie". Die onvolledige informatie zou de indruk kunnen wekken dat vooral de entiteit die over gegevens beschikt, met een bepaalde problematiek te maken heeft. Dat is zeker niet de boodschap die wij willen meegeven. Dat er gegevens voorhanden zijn, wordt hier beschouwd als een goede praktijk die de andere entiteiten zouden moeten overnemen.

Waar het mogelijk en relevant is, wordt een internationale vergelijking gemaakt. Daarmee wordt de indicator gecontextualiseerd.

In de statistische analyse wordt, tenzij anders vermeld, slechts melding gemaakt van de statistisch betrouwbare verschillen tussen verschillende groepen van kinderen.

Ter herinnering, de indicatoren geven niet op alle vragen een eenduidig antwoord. Zij moeten niet de hoofdfocus zijn, maar wel de vonk die een maatschappelijk debat aanwakkert.

Bronnen

De indicatoren die worden ontwikkeld in deze publicatie zijn gebaseerd op gegevens uit verscheidene bronnen: administratieve gegevens en (inter)nationale enquêtes. Voor bepaalde indicatoren wordt aanbevolen om bijkomend over te gaan tot een specifieke enquête ten behoeve van niet-bereikte kwetsbare groepen.

De gegevens worden beïnvloed door hun herkomst en het doel waarvoor ze verzameld werden. Een goede interpretatie van de voorgestelde indicatoren vergt bijgevolg een toelichting bij de verscheidene gebruikte bronnen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

Achteraan deze uitgave vindt u een samenvatting van de aanbevelingen met het oog op de aanmaak van pertinentere gegevens die representatief zijn voor alle kinderen, ook de meest kwetsbaren onder hen.

Indicatoren, bronnen en bestreken grondgebied

De hiernavolgende tabel vermeldt de indicatorenlijst, de bron van de meetgegevens en verduidelijkt of de gegevens al dan niet beschikbaar zijn op het niveau van elke entiteit.

Legende:

 De gegevens zijn homogeen beschikbaar voor heel België

 Vlaamse overheid (Vlaamse Gemeenschap en Vlaams Gewest)

 Federatie Wallonië-Brussel (Franse Gemeenschap)

 Duitstalige Gemeenschap

 Waals Gewest

 Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Nr. van de indicator	Bron(nen)	Bestreken grondgebied
Recht om zijn welzijn na te streven		
W1 Welbevinden	HBSC	
W2 Toekomstperspectief	HBSC	
W3 Beleving van de buurt	HBSC	
W4 Geweld tussen leeftijdsgenoten	HBSC	
W5 Psychologische toegankelijkheid van de diensten voor hulpverlening	HBSC	
Recht op bescherming van de gezondheid		
G1 Subjectieve gezondheid	HBSC	
G2 Kindersterfte	Statbel	
G3 Prenatale follow-up	IMA	
G4 Vaccinatie	Onderzoek vaccinatiegraad	
G5 Uitstel van gezondheidszorgen	HIS	
G6 Wachtijd voor tenlasteneming	HIS	
G7 Kwaliteit van de gezondheidszorg	IMA	
G8 Gezonde levensstijl	HBSC	
G9 Woonsituatie	HIS/admin.	 /
G10 Gezonde leefomgeving	HIS	
Recht op onderwijs		
O1 Kinderen die geen onderwijs ontvangen	Admin.	
O2 Gebrek aan studiemateriaal	PISA	
O3 Spreiding van de leerlingen over het gewoon en buitengewoon onderwijs	Admin.	
O4 Segregatie	PISA	
O5 Welbevinden op school	PISA	
O6 Gevoel dat naar je geluisterd wordt	PISA	
O7 Gevoel rechtvaardig behandeld te worden	PISA	
O8 Ongelijkheden op het vlak van competentieverwerving	PISA	
O9 Vroegtijdig schoolverlaten	EAK	
Recht op vrije tijd en rust		
V1 Evenwicht in de tijdsindeling	HBSC	
V2 Vrije keuze inzake invulling vrije tijd	HBSC	
V3 Aanbod van speelruimte	HBSC	

Nr. van de indicator	Bron(nen)	Bestreken grondgebied
Recht op bescherming van het gezinsleven		
F1 Financiële ondersteuning van gezinnen	Eurostat	
F2 Evenwicht werk/gezin	EQLS	
F3 Beschikbaarheid kinderopvang	Admin.	
Rechten van minderjarigen in contact met Justitie¹		
MJ1 Beeld van de jongere over justitie	Justitiebarometer	
MJ2 Subsidiariteitsbeginsel	Admin.	
MJ3 Vorming van beroepsgroepen	Admin.	
MJ4 Participatie in gerechtelijke procedures	N/A	N/A
MJ5 Participatie tijdens plaatsing in een open of gesloten regime	N/A	N/A
MJ6 Langdurige plaatsing	Admin.	N/A
De rechten van buitenlandse minderjarigen		
BM1 Opvang van buitenlandse minderjarigen op een plaats aangepast aan kinderen	Admin.	
BM2 Minderjarige slachtoffers van mensenhandel	Admin.	
BM3 Participatie in verblijfsprocedures	N/A	N/A
BM4 Duurzame oplossing voor buitenlandse minderjarigen	Admin.	

¹ Het betreft zowel minderjarigen in een verontrustende situatie (vrijwillige en gerechtelijke hulp) en minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, als minderjarigen die als betrokken partij (bv. adoptie, voogdij, echtscheiding) met het gerecht in contact komen. Slechts drie van de zes indicatoren hebben tevens betrekking op deze laatstgenoemde groep.

Administratieve gegevens

De gegevens aangeleverd door de administraties zijn doorgaans niet met statistische doeleinden verzameld. Het is bijgevolg niet altijd eenvoudig om uitsplitsingen te maken die toespitsen op kwetsbare groepen.

Anderzijds zijn deze gegevens niet afkomstig van een enquête en bevatten ze bijgevolg niet de vertekeningen inherent aan een steekproef.

Het Belgische institutionele landschap is complex en elke administratie verzamelt haar gegevens in functie van haar eigen doelstellingen. Bijgevolg is het soms moeilijk om vergelijkbare gegevens over het volledige grondgebied te verkrijgen.

Ook kunnen kinderen zonder wettig verblijf of kinderen die gewoonweg niet zijn ingeschreven in het rijksregister ontsnappen aan de administratieve statistieken.

Gegevens afkomstig van internationale en nationale enquêtes

Internationale enquêtes waren een grote bron van gegevens voor de indicatoren ontwikkeld in deze publicatie. Kwaliteitsvolle enquêtes peilen internationaal naar de gevoelens van kinderen over hun leven, gedragingen, hun relaties. De internationale dimensie van de enquêtes, maakt het bovendien mogelijk de resultaten voor België te situeren ten aanzien van andere landen.

De methodologie van elke internationale enquête wordt geconditioneerd door diens concrete doelstelling. Het doelpubliek, de steekproef en de opmaak van de vragenlijsten staan in functie van het voorwerp van studie. Ook de analyse en de interpretatie van de resultaten moeten bijgevolg in de context van de concrete enquête en diens doelstellingen worden gezien.

De gegevens die werden gehanteerd bij de uitwerking van de 40 NCRK-indicatoren komen voort uit verschillende enquêtes waarvan de doelstellingen niet noodzakelijk perfect overeenstemmen met die van de NCRK, namelijk het meten van de effectiviteit van sommige aspecten van de rechten van het kind in België.

Dit voorbehoud mag niet uit het oog verloren worden tijdens de analyse van de diverse indicatoren.

Hieronder gaat een beschrijving van de benutte enquêtes, de modaliteiten en de doelstellingen ervan evenals van de groepen kinderen die niet door de enquêtes worden bereikt. Op die manier kunnen de resultaten voorgesteld in de verschillende fiches in perspectief worden geplaatst.

HBSC

De enquête "Health Behaviour in School-aged Children" is een internationale enquête opgezet door WHO/Europe waaraan 40 landen (of regio's) deelnemen. In België wordt ze in de Franse Gemeenschap afgenomen door de ULB (SIPES²) en in de Vlaamse Gemeenschap door de UGent.

---

² Service d'Information Promotion Éducation Santé (SIPES) de l'École de Santé Publique, ULB.

Doel enquête

HBSC beoogt gegevens te verzamelen over de gezondheid en het welzijn van jongeren, over hun gezondheidsgedrag en over de omgevingsfactoren die hun gedragingen beïnvloeden.

Modaliteiten

De enquête gebeurt door middel van een schriftelijke vragenlijst. De leerlingen aanwezig op de dagen van de enquête beantwoorden de vragenlijst schriftelijk onder toezicht van hun leerkracht. Er is geen externe enquêteur.

De vragenlijst, gevalideerd op internationaal niveau en op dat van de Gemeenschappen, is samengesteld uit verplichte en optionele modules zodat elk deelnemend land/elke deelnemende regio de vragenlijst zelf kan uitwerken op grond van de eigen prioritaire onderzoeksthema's.

De enquête werd uitgevoerd door verschillende universitaire teams van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap. Bijgevolg kan een verschil optreden tussen de optionele vragen van beide Gemeenschappen.

Regelmaat

De enquête wordt om de 4 jaar afgenomen. De laatste bevraging dateert van 2014.

Gegevens ter internationale vergelijking zijn nog niet beschikbaar op het ogenblik van publicatie. Ze zullen in maart 2016 openbaar worden gemaakt (beschikbaar op www.ncrk.be vanaf midden 2016).

Kinderen bereikt door de enquêtes

De doelgroep van de HBSC enquête bestaat uit kinderen die schoollopen in het gewone onderwijs (vanaf het 5^e leerjaar tot het 6^e middelbaar). De steekproef is zodanig opgebouwd dat zij representatief is voor de leerlingen uit alle onderwijsnetten met volledig leerplan in de Franse en Vlaamse Gemeenschap.

In 2014 hebben 22.438 jongeren tussen 10 en 19 jaar oud deelgenomen aan de enquête HBSC voor de Vlaamse en Franse Gemeenschap. De beschrijving van de steekproef wordt in bijgaande tabel weergegeven. We merken op dat het aandeel jongeren dat niet bij zijn beide ouders woont stijgt met de leeftijd (28,4% van de 10-12-jarigen vs 36,5% van de 17-19-jarigen). Zo ook is het aandeel jongeren met een

	N	%
Geslacht	22438	
Jongens		50,4
Meisjes		49,6
Leeftijd	22223	
10-12 jaar		26,7
13-14 jaar		23,2
15-16 jaar		25,9
17-19 jaar		24,2
Familie	22212	
2 biologische ouders		67,4
Andere		32,6
Materieel welvaartsniveau	20704	
Zwak		17,5
Gemiddeld		47,8
Hoog		34,7

zwakke materiële welvaart ongeveer twee keer hoger bij jongeren die niet bij beide ouders leven (25,9% vs 13,5%) (resultaten nog niet officieel gemaakt).

Kinderen die niet bereikt worden

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête vooralsnog niet afgenomen. Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevraagd.

De gehanteerde methodologie impliceert tevens dat enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag dat de enquête wordt afgenomen, de vragenlijst invullen. Dat betekent dat leerlingen die bijvoorbeeld afwezig zijn door ziekte, niet naar school gaan of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

Opmerking : Family affluence scale

Het niveau van materiële welvaart van een gezin¹ is een score opgesteld op grond van 6 variabelen:

- a. het aantal wagens of camionettes in het bezit van het gezin,
- b. het gegeven een kamer voor zichzelf te hebben,
- c. het aantal keren dat het gezin op reis is gegaan naar het buitenland tijdens het jaar dat de enquête voorafgaat,
- d. het aantal PC's binnen het gezin,
- e. het aantal badkamers in het huis,
- f. het gegeven al dan niet over een vaatwasmachine te beschikken.

Referenties

Internationale website : www.hbsc.org

Publicatie HBSC Vlaanderen : www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be

Publicatie HBSC FWB : sipes.ulb.ac.be

PISA

De PISA-enquête (Programme for International Student Assessment) is een driejaarlijkse studie die wordt uitgevoerd door de OESO.

Doel enquête

De PISA-enquête heeft een prospectieve insteek. Zij is in de eerste plaats bedoeld om na te gaan in welke mate jongeren aan het einde van hun voltijdse leerplicht voorbereid zijn op het leven als volwassene, wat inhoudt dat zij moeten kunnen bogen op bepaalde essentiële kennis en vaardigheden als toekomstig burger en werknemer. De leerlingen van 34 OESO-landen en van evenveel partnerlanden worden geëvalueerd op een welbepaalde leeftijd - 15 jaar - een leeftijd waarop zij een schooltraject volgen.

Het bekendste aspect van die enquête is de meting van de leesvaardigheden, rekenvaardigheden en wetenschappelijke achtergrond. Afgezien van de cognitieve proeven verwerft PISA heel wat informatie via de leerlingen en onderwijsdirecties. Aan de hand van deze contextuele vragenlijsten worden gegevens verzameld over de beleving van de leerlingen, met name wat betreft hun welbevinden, contacten met de leerkrachten, ...

---

¹ Family Affluence Scale - FAS, wat kan worden gelijkgesteld met een indicator van het socio-economische niveau

Modaliteiten

Het betreft een enquête op basis van een vragenlijst. De leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête beantwoorden de vragenlijst schriftelijk onder toezicht van een externe enquêteur. De PISA-enquête vindt om de drie jaar plaats sinds 2000. Bij elke cyclus staat een domein (lezen, rekenen of wetenschap) centraal in de proef, terwijl de twee overige domeinen beoordeeld worden in secundaire zin: afwisselend testen van de vaardigheden op het gebied van lezen, rekenen en wetenschap. In de enquête van 2012 stonden aldus de rekenvaardigheden centraal.

Kinderen bereikt door de enquêtes

De schoolgaande jongeren van 15 jaar zijn het doelpubliek van deze enquête. Ongeveer 8.000 jongeren werden in België ondervraagd in het kader van deze enquête (in 2012 betrof het bijna 500.000 jongeren voor het geheel van deelnemende landen).

Kinderen die niet bereikt worden

De kinderen ouder of jonger dan vijftien jaar en ook zij die niet naar school gaan of afwezig waren² op de dag van de enquête werden niet bereikt.

Bovendien komt slechts een deel van de vormen buitengewoon onderwijs, meer bepaald de vormen die zich richten op de gemeenschappelijke arbeidssector, in aanmerking voor de enquête (Vlaamse Gemeenschap: BUSO type 1 – vorm 3³, Franse Gemeenschap: vormen 3 en 4).

Regelmaat

De enquête wordt om de 3 jaar afgenomen. Het eerste internationale rapport wordt steeds afgeleverd in de maand december van het jaar dat volgt op dat van de bevraging. Alle databanken worden op datzelfde ogenblik openbaar gemaakt. De laatste beschikbare gegevens dateren van 2012.

HIS

De nationale gezondheidsenquête wordt afgenomen door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV). De enquête wordt in België sinds 1997 periodiek afgenomen door middel van interviews.

Doel enquête

De enquête heeft tot doel de⁴:

- identificatie van gezondheidsproblemen;
- beschrijving van de gezondheidstoestand en de gezondheidsbehoeften van de bevolking;
- raming van de prevalentie en distributie van de gezondheidsindicatoren;

---

² Behalve in het geval van een inhaalsessie indien op de dag van de enquête te veel kinderen afwezig waren.

³ PISA Vlaanderen gebruikt voor die doelgroep vereenvoudigde vragen, gegroepeerd in een beperktere brochure. Als een school onderwijs type 1 en 3 aanbiedt, beslist ze vrij of ze de vragenlijst ook voorlegt aan leerlingen van type 3.

⁴ Zie: his.wiv-isp.be/nl/SitePages/Doel.aspx

- analyse van sociale (on)gelijkheden in gezondheid en toegang tot de gezondheidsdiensten;
- studie naar het gebruik van de gezondheidszorgen en de determinanten ervan;
- observatie van mogelijke trends in de gezondheidstoestand van de bevolking.

Modaliteiten

De gegevens worden verzameld in de woonplaats van de respondenten door daartoe opgeleide enquêteurs. De enquête wordt op verschillende manieren afgenomen:

- een vragenlijst voor het gezin;
- een schriftelijke vragenlijst;
- een "face-to-face" interview.

Kinderen bereikt door de enquêtes

De HIS-enquête is niet specifiek gericht op kinderen, maar op de Belgische bevolking in haar geheel. 10.000 mensen werden bevraagd. Voor de enquête van 2013 werden 1.715 kinderen tussen 0 en 14 jaar en 448 tussen 15 en 18 jaar geselecteerd.

Kinderen die niet bereikt worden

Voor de steekproef van de nationale gezondheidsenquête wordt uitgegaan van het rijksregisternummer, en worden de interviews afgenomen in de woonplaats van het geselecteerde huishouden. Illegaal verblijvende kinderen of kinderen zonder vaste woonplaats zijn bijgevolg niet opgenomen in deze enquête. Nochtans is de kans groot dat zij meer dan anderen moeilijker toegang hebben tot gezondheidszorgen.

Bovendien antwoorden de personen jonger dan 15 jaar niet rechtstreeks op het "face-to-face" interview, maar via proxy (een van hun ouders antwoordt voor hen). Ze antwoorden helemaal niet op de schriftelijke enquêtes.

Het heel beperkte aantal bevraagde 15-tot 18-jarigen bemoeilijkt de uitsplitsing (bv. volgens het socio-economisch statuut) van de gegevens verkregen door schriftelijke vragenlijsten.

Regelmaat

De enquête werd afgenomen in 1997, 2001, 2004, 2008 en 2013.

Referentie

De rapporten en statistische gegevens zijn online beschikbaar: his.wiv-isp.be/nl/SitePages/Introductiepagina.aspx.

"Meer informatie"-bron

JOP-monitor

Het JeugdOnderzoeksPlatform, een interdisciplinair en interuniversitair samenwerkingsverband tussen drie onderzoeksgroepen van drie Vlaamse universiteiten (UGent, VUB en KU Leuven), verzamelt op regelmatige basis informatie over de leefwereld, levensomstandigheden en activiteiten van Vlaamse kinderen en jongeren. Dit gebeurt via de JOP-monitor, een bevraging via de post van een groot en representatief staal van jongeren die wonen in het Vlaams gewest en die geselecteerd zijn op basis van een toevalssteekproef uit het Rijksregister. De eerste afname van deze monitor (JOP-monitor 1 – 2005-2006) was gericht op 14- tot 25-jarigen, de twee volgende afnames (JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013)) hanteerden een bredere leeftijdsafbakening en bevroegen 12- tot 30-jarigen. De resultaten steunen steeds op ruim 3000 antwoorden.

Zie databank.jeugdonderzoeksplatform.be.

Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken

Zoals we reeds aangaven hebben van meet af aan drie algemene beginselen van het IVRK als leidraad gediend bij de indicatoreselectie:

- **het belang van het kind:** staat bij de gekozen indicator het kind wel degelijk centraal? Schaadt de indicator het kind niet (bv. door stigmatisatie)? Laat ze daadwerkelijk toe om te meten of het betreffende recht gerealiseerd wordt?
- **participatie:** laat de gekozen indicatorenset voldoende ruimte voor de mening van het kind? Is er met andere woorden een evenwicht tussen 'subjectieve' indicatoren van het type self-report en 'objectieve' indicatoren (administratieve gegevens, objectieve tellingen)?
- **non-discriminatie:** focus op kwetsbare groepen aan de hand van de uitsplitsing van de gegevens (geslacht, leeftijd, nationaliteit, specifieke situatie, enz.).

Tijdens de selectie van de indicatoren trad evenwel al snel een probleem aan het licht: bepaalde categorieën van bijzonder kwetsbare kinderen worden door de beschikbare meetinstrumenten buiten beschouwing gelaten.

Kwetsbare groepen die buiten de statistieken vallen

De uitwerking van indicatoren stuit stevast op de grenzen van de beschikbare gegevens. Terwijl de focus op kwetsbare groepen, zoals reeds aangegeven, als een van de hoekstenen voor de uitwerking wordt beschouwd, valt een deel van die groepen buiten het kader van elke gegevensverzameling.

Zo bevragen de HBSC- en PISA-enquêtes 'slechts' de kinderen die aanwezig zijn op de (geselecteerde) scholen, en dus niet kinderen die afwezig zijn wegens ziekte, vroegtijdige schoolverlaters, kinderen die in de gesloten afdeling van een gemeenschapsinstelling verblijven. Het buitengewoon onderwijs wordt helemaal niet bereikt door HBSC en slechts partieel door PISA. Lopen net die kinderen niet een groter risico op een ongelijke behandeling?

Bij andere onderzoeken, zoals de nationale gezondheidsenquête (HIS), worden steekproeven genomen op basis van de rijksregisternummers. Maar wat dan met de kinderen die illegaal op het grondgebied verblijven?

Worden deze kinderen wél bevraged, dan is het wegens een gebrek aan opties inzake uitsplitsing in bepaalde enquêtes niet steeds mogelijk om eventuele ongelijkheden zichtbaar te maken. Dat geldt bijvoorbeeld voor kinderen die met justitie in contact komen.

Goede praktijk

Een werkgroep binnen het internationale HBSC-comité onderzoekt thans of het haalbaar is om de HBSC-enquête af te nemen in het buitengewoon onderwijs. De universiteit van Toulouse (Frankrijk) heeft in 2015 een onderzoeksproject beëindigd dat met succes heeft geleid tot de realisatie van een aangepaste enquête (met pictogrammen) voor kinderen met een lichte mentale achterstand. Bepaalde landen verrichten tests bij kinderen met een visuele handicap (audio-ondersteuning) of mentale handicap (pictogram met kleurcodes). Voor de kinderen met een motorische handicap wordt overwogen om het kind te laten vergezellen door een vertrouwenspersoon die de vragenlijst op aangeven van de jongere invult.

Hoewel er veel kwaliteitsvolle gegevens voorhanden zijn, kunnen de beschikbare gegevens niet zonder meer als voldoende worden beschouwd. Daarmee zou immers aan de doelstelling van de uitwerking van nationale kinderrechtenindicatoren worden voorbijgegaan.

Daarom wil de NCRK specifieke enquêtes invoeren en aldus (deels) het gebrek te ondervangen.

Gedacht wordt aan de hiernavolgende kwetsbare groepen: minderjarigen in contact met Justitie, buitenlandse minderjarigen (al dan niet begeleid) en de leeftijdsgroep van kinderen jonger dan 10 jaar.

Deze groepen kunnen moeilijk geïntegreerd worden in de bestaande enquêtes. Voor andere groepen, zoals bijvoorbeeld leerlingen in het buitengewoon onderwijs, gaat de (haalbare) voorkeur uit naar een integratie in enquêtes zoals PISA en HBSC. Zie hierover de titel “Samenvatting voornaamste aanbevelingen”

Methodologie voor de realisatie van specifieke enquêtes

Er vindt momenteel overleg plaats met meerdere beroepsgroepen (jeugdadvocaten om de minderjarigen in contact met justitie te bereiken¹ en voogden van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen), met het oog op bijkomende enquêtes die vanaf 2017 zouden worden uitgevoerd.

Daartoe zal een vragenlijst worden uitgewerkt gebaseerd op de geselecteerde indicatoren waarvoor de informatie voor bepaalde kwetsbare groepen niet verkrijgbaar is via de bestaande kanalen of waarvoor geen opsplitsingen mogelijk zijn, bovenal wanneer het gaat om indicatoren van het type self-report.

Om de vergelijkbaarheid te optimaliseren wordt een zo groot mogelijk aantal indicatoren/vragen overgenomen uit de originele enquêtes (HIS, HBSC,...). Het is evenwel denkbaar dat niet alle vragen pertinent/aangewezen zijn voor alle groepen en/of dat ze aangepast dienen te worden in functie van elke kwetsbare groep (bv. jonge kinderen, via een aangepaste methodologie of by proxy, door bv. de moeders te bevragen).

De vragenlijst zal vervolgens gevalideerd moeten worden. Een try-out bij een beperkte groep kinderen is aangewezen.

De enquête zal worden samengesteld uit vragen van het type self-report (« wat vind jij van ... »), hetzij reeds opgenomen in bestaande enquêtes (HBSC, PISA, HIS) en aldus met een meer algemene draagwijdte (gevoel van welbevinden, toekomstperspectief,...), hetzij specifiek voor de concrete groep (self-report «toegankelijke informatie», «participatie tijdens de procedure», «toegankelijkheid van de hulp»,...).

De vragenlijst dient zo kort mogelijk te zijn. Geen enkele informatie die een identificatie van de jongere toelaat, zal worden opgevraagd tenzij deze nuttig is met het oog op statistische opsplitsingen (nog te bepalen, bv leeftijdsgroep, geslacht, gerechtelijk arrondissement, al dan niet geplaatste jongere,...). Dit gedeelte van de vragenlijst zou kunnen worden ingevuld door de advocaat of voogd.

Vóór aanvang van de bevraging zal een ethisch comité zich buigen over de grond en de vorm van deze vragenlijst de.

---

¹ Het betreft minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd evenals verontrustende opvoedingssituaties waarvoor tot gerechtelijke hulp wordt overgegaan.

De inzameling van de beantwoorde vragenlijsten evenals de verwerking van de gegevens zal door de NCRK worden opgenomen.

Voor de groep van kinderen tot de leeftijd van 10 jaar zal in een later stadium een methodologie moeten worden uitgewerkt. Daarnaast worden ook buitenlandse minderjarigen in gezinsverband nog niet bereikt, wat op termijn kan worden overwogen via een samenwerking met Fedasil.

Beperkingen van dergelijke enquête 'kwetsbare groepen'

Representativiteit

Met het oog op voldoende representativiteit, zou het NCRK-secretariaat moeten overgaan tot een enquête bij een groot aantal jongeren per kwetsbare groep (Franstalige minderjarigen in contact met justitie, Nederlandstalige minderjarigen in contact met justitie, niet-begeleide buitenlandse minderjarigen), geselecteerd op grond van een willekeurige gestratificeerde steekproef².

Dit vergt enerzijds de inzet van bijkomende personeels- en financiële middelen waarover de NCRK momenteel niet beschikt, anderzijds een grondige kennis van de bestudeerde populatie in termen van aantal en samenstelling. Dit werk zal gerealiseerd worden dankzij de vrijwillige medewerking van advocaten en voogden. De steekproef zal bijgevolg niet willekeurig zijn maar samenhangen met de goodwill van onze gesprekspartners.

Mogelijk zal in een eerste fase bescheidener tewerk gegaan moeten worden. De resultaten zullen in dat geval beperkt blijven tot een eerste 'vinger aan de pols'.

Vergelijkbaarheid van de resultaten

De hergroepering van vragen uit verschillende enquêtes in één enkele enquête is problematisch voor de vergelijkbaarheid van de resultaten.

Wetenschappelijk beschouwd vervalt de vergelijkbaarheid met de standaardenquêtes zodra de vragen niet op exact dezelfde wijze en in dezelfde volgorde worden gesteld.

Beperkingen, geen belemmeringen

De specifieke enquêtes beogen evenwel geen mirakelantwoord te bieden op het gebrek aan informatie betreffende bepaalde groepen minderjarigen. De NCRK is zich bewust van de problemen inzake representativiteit in geval van een steekproef die niet willekeurig is maar werd uitgewerkt op basis van vrijwillige medewerking, evenals van de problemen inzake vergelijkbaarheid in geval van gegevens afkomstig uit verschillende bronnen.

Niettemin zullen de verzamelde gegevens een interessante indicatie geven, 'alarmsignalen' zijn die ons bewust zullen maken van mogelijke problemen op het vlak van effectiviteit voor alle kinderen van de rechten van het kind in België.

Bovendien zal de enquête mettertijd door herhaling aan betrouwbaarheid winnen. Ook al treden er vertekeningen op in de resultaten, een regelmatige herhaling van de oefening laat toe om tendensen vast te stellen die op zich vrij zijn van vertekening.

---

² I.e. met een oververtegenwoordiging van bepaalde categorieën van minderjarigen om de gegevens nadien op betrouwbare wijze te kunnen opsplitsen.

Leeswijzer

De 40 geselecteerde indicatoren worden weergegeven in de vorm van fiches. De structuur ervan wordt hierna voorgesteld om de lectuur en het gebruik ervan te faciliteren.

Meer informatie betreffende de bronnen (hun doelgroep, doelstelling, regelmaat, (niet) bereikte groepen, eventuele limieten) en de huidige beschikbaarheid van de gegevens binnen de diverse entiteiten vindt u terug in de Afdeling « Bronnen » (cf. supra).

Nr. en naam indicator

E7: Gevoel dat naar je geluisterd wordt

Artikel 29-IVRK

Artikel 29

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient gericht te zijn op:
d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking.

Ingevolge artikel 12 en 13 en de algemene commentaar nr. 12 van het VN-Kinderrechtencomité (2009) heeft elk kind het recht op zijn/haar eigen mening, waarbij aan deze mening passend belang gehecht wordt in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid. Het Kinderrechtencomité spoorde België er in het kader van zijn slotbeschouwingen van 2010 toe aan om de deelname van alle kinderen op alle overheidsniveaus en binnen de familie, scholen en de gemeenschap te bevorderen met bijzondere aandacht voor kinderen in kwetsbare situaties.

Zoals in het kader van de voorgaande indicatoren reeds opgemerkt werd, is de

Figuur 1 - PISA 2012

school voor het kind een belangrijke leefomgeving en plaats van socialisatie. Het is dan ook van wezenlijk belang dat het kind zich daar kan uitdrukken, maar vooral dat het zich gehoord voelt.

De internationale PISA-enquête staat hierbij stil. 74% van de bevroegde leerlingen heeft het gevoel dat hun leerkrachten naar hen luisteren.

Het gevoel dat naar hen geluisterd wordt is minder sterk bij Duitstalige leerlingen (63%) dan in beide andere Gemeenschappen (Vlaamse Gemeenschap: 74% en Franse Gemeenschap: 75%).

Trend

Tussen 2003 en 2012 vertoont het gevoel dat men gehoord wordt een licht positieve trend.

Figuur 1 - PISA

Highlight: in het oog springend element. Beperk je lectuur hier evenwel niet toe!

Corresponderende IVRK-bepaling

Laten de gegevens het toe, dan wordt de **evolutie** van de indicator geanalyseerd.

Aandacht voor de evolutie biedt in beginsel een betere indicatie dan een 'naakt' cijfer.

Grafieken die de gegevens illustreren

Kleurband per indicatoren groep

Ongelijkheden: beklemtoning van extra kwetsbare groepen

Waar komen de cijfers vandaan?

Voorstelling van de gegevensbron en de limieten ervan (niet-bereikte kinderen, ontbrekende gegevens, problemen inzake opsplitsing,...)

Aanbevelingen ter optimalisering van de gegevensverzameling (bereiken van kwetsbare groepen, bijkomende registraties, ...)

men gemiddeld wordt een licht positieve trend.

Ongelijkheden

De laagpresteerders¹ leerlingen voelen zich over het algemeen minder gehoord dan de hoogpresteerders². Dit geldt des te opvallender in de Duitstalige Gemeenschap waar bijna 43% van de laagpresteerders zich niet (of helemaal niet) gehoord voelen versus 30% van de hoogpresteerders.

De leerlingen met een migratieherkomst (eerste en tweede generatie) voelen zich iets minder gehoord door hun leerkrachten dan de anderen (72,4% versus 74,5%).

Jongens voelen zich over het algemeen minder gehoord³.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA
Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument
Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor de leerlingen van 15 jaar in het gewoon onderwijs (daarnaast wordt slechts een beperkt aantal vormen van het buitengewoon onderwijs bereikt door de enquête). In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

❖ Aanbevelingen
De PISA-enquête dient verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten.
Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf afdeling 'Kwetsbare groepen bereiken').

Meer informatie

Vlaamse JOP-monitor:

- "Mijn leerkrachten nemen me niet serieus": 2008: 6.3% (helemaal) akkoord (2006: 9.4%)
- "De meeste leerkrachten zijn bereid om met mij te praten als mij iets niet bevalt": 2008: 57.1% (helemaal) akkoord (2006: 65.4%)
- "Ik kan openlijk mijn mening geven, ook als die verschilt van die van de leerkrachten": 2013: 59.7% (helemaal) akkoord (2008: 54.1% en 2006: 55.1%)

Hoe gaat het er elders aan toe?

België telt gemiddeld minder leerlingen dat zich thuis voelt op school (68%) dan gemiddeld genomen over de OESO-landen (81%). Ze voelen zich daarentegen minder 'buitenlander' (9,6%) en meer gewaardeerd door hun leeftijdsgenoten (92%) dan gemiddeld genomen onder de OESO-landen (81,2% - 89%).

¹ De analyse baseert zich hier op de « extreme » kwartielen van de resultaten voor wiskunde. De leerlingen die worden gekwalificeerd als 'laagpresteerders' zijn de 25% leerlingen met de zwakste wiskunderesultaten.
² 77,4% versus 72,3%.
³ Bijna 76% van de meisjes versus 72% van de jongens voelen zich gehoord.

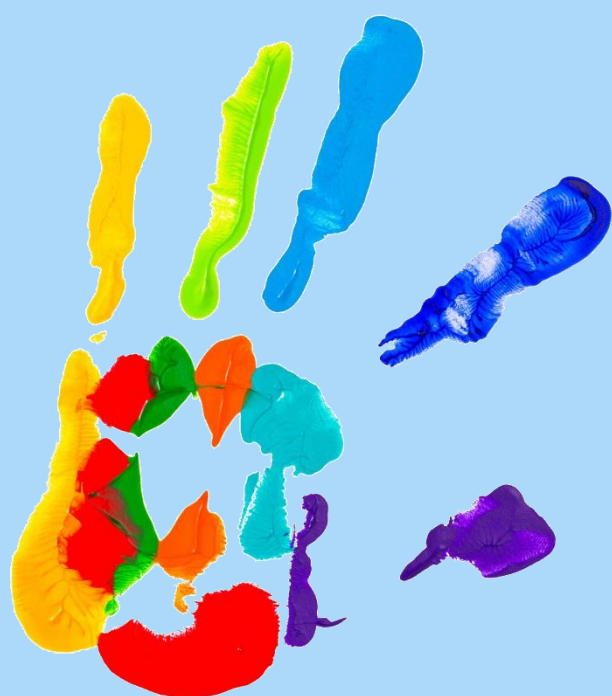
Recht op onderwijs, vrije tijd en rust

Oorspronkelijke vraagstelling in de PISA-enquête:
Denk aan de leerkrachten van jouw school. In welke mate ga je akkoord met de volgende stellingen?
- De meeste leerkrachten luisteren echt naar wat ik te zeggen heb.

Hoe gaat het er elders aan toe? Indien mogelijk en pertinent, dan worden de gegevens gecontextualiseerd door middel van internationale vergelijking.

Meer informatie

Verwijzing naar andere studies of aandachtspunten om de reflectie te verrijken en open te trekken

DEEL II

DE INDICATOREN

Recht om zijn welzijn na te streven

W1 Welbevinden	49
W2 Toekomstperspectief.....	51
W3 Beleving van de buurt.....	55
W4 Geweld tussen leeftijdsgenoten.....	59
W5 Psychologische toegankelijkheid van de diensten voor hulpverlening.....	63

W1. Welbevinden

Artikel 3 IVRK

1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.

Bij beslissingen die gevolgen hebben voor kinderen vormt het belang van het kind de eerste overweging. De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind de bescherming en de zorg te bieden die nodig zijn voor zijn welzijn (art. 3 IVRK).

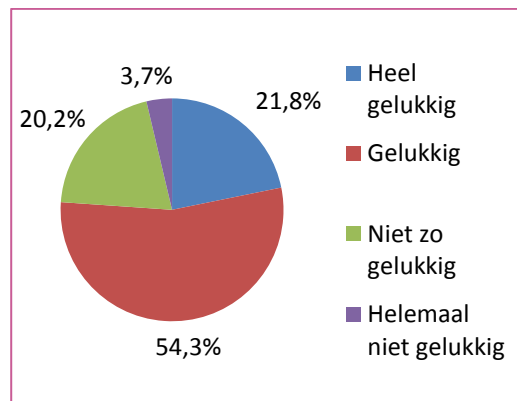
Het welzijn van kinderen omvat verschillende facetten. We hanteren in dit verband als maatstaf de indicator van tevredenheid over het leven in het algemeen en welbevinden.

Opmerking: enkele andere welzijnsaspecten worden behandeld in onze andere indicatoren zoals het welzijn op school, de subjectieve gezondheid en de toekomstperspectieven.

Bijna 9 op 10 jongeren (86,6%) geeft aan heel tevreden te zijn met hun leven.

In de Franse Gemeenschap¹ geven drie jongeren op vier (76,1%) aan zich gelukkig of heel gelukkig te voelen. Een kleine minderheid (3,7%) geeft aan zich helemaal niet gelukkig te voelen.

¹ Deze vraag komt niet aan bod in de Vlaamse versie van de HBSC-enquête.

Figuur 1. Geluksgevoel bij jongeren in de Franse Gemeenschap (n=12.709), HBSC 2014.

Trend

De indicator van tevredenheid over het leven wordt pas sinds 2010 gehanteerd.

De indicator van welbevinden wordt sinds geruime tijd gehanteerd. De gegevens zijn over het algemeen stabiel sinds 1994 (Franse Gemeenschap).

Ongelijkheden

Het aandeel jongeren dat aangeeft (heel) gelukkig te zijn ligt hoger bij jongens en bij jongeren die bij beide ouders wonen. Dit aandeel neemt af met de leeftijd en met de afname van het materieel welvaartsniveau van de familie.

Het aandeel jongeren dat aangeeft heel tevreden te zijn met hun leven ligt iets hoger bij jongens en bij jongeren die bij beide ouders wonen.

Dit aandeel jongeren neemt af met de leeftijd en met de afname van het materieel welvaartsniveau van de familie.

86,6 %

van de jongeren zijn over het algemeen heel tevreden met hun leven. (HBSC 2014)

Oorspronkelijke vraagstelling in de HBSC-enquête:

Voldoening met je leven : hierbij gaat een schaal om te meten wat je in het algemeen over je leven denkt. Bovenaan betekent de '10' van de schaal dat je leven het best denkbare is. Onderaan de schaal betekent de '0' dat je leven het slechtst denkbare is. Waar situeer je jezelf op deze schaal over het algemeen beschouwd? (Vlaamse en Franse Gemeenschap: 2010-2014)

Geluk: Over het algemeen beschouwd, hoe voel je je momenteel? Heel gelukkig, gelukkig, niet zo gelukkig, helemaal niet gelukkig (Vlaamse en Franse Gemeenschap:1994-2014)

	N	(heel) gelukkig	p
Geslacht	12709		<0,001
Jongens		81,2	
Meisjes		71,1	
Leeftijd	12670		<0,001
10-12 jaar		78,9	
13-14 jaar		75,7	
15-16 jaar		75,3	
17-19 jaar		73,9	
Materieel welvaartsniveau	11874		<0,001
Zwak		70,4	
Gemiddeld		75,7	
Hoog		80,9	
Familie	12511		<0,001
2 biologische ouders		79,4	
Andere		71,0	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan een hoog niveau van tevredenheid met het leven, HBSC 2014.

Opmerking : de gegevens ter internationale vergelijking zullen vanaf midden 2016 beschikbaar zijn.

Waar komen de cijfers vandaan?❖ *HBSC-enquête*

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ *Limieten meetinstrument*

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête vooralsnog niet afgenomen.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevroegd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête vullen de vragenlijst in. Dat betekent dat de leerlingen die afwezig zijn wegens ziekte, niet-schoolgaand zijn of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

❖ *Aanbevelingen*

De HBSC-enquête dient uitgebreid te worden tot leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

W2. Toekomstperspectief

Artikel 3 IVRK

1. *Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.*
2. *De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn welzijn, rekening houdende met de rechten en plichten van zijn ouders, wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk zijn voor het kind, en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.*

Artikel 29 IVRK

1. *De staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op : a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind.*

jongere te ondersteunen bij de uitbouw van toekomstprojecten.

Aangaande de aanpak van jeugddelinquentie benadrukken art. 40.1 en 40.4. evenals de Beijing Rules (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, 1985) de nood aan de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving, en aan welzijnsbevordering, onder meer via trajectbegeleiding.

De realisatie van kinderrechten impliceert erop gericht te zijn elk kind te ondersteunen om een toekomstperspectief te ontwikkelen. Dit volgt rechtstreeks uit artikel 3 IVRK.

Deze indicator wordt gemeten aan de hand van gegevens van de internationale HBSC-enquête die jongeren onder meer bevraagt over hun zelfvertrouwen en hun probleemoplossend vermogen.

Bepaalde kwetsbare groepen zoals buitenlandse minderjarigen of minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd verdienen bijzondere aandacht wat hun toekomstperspectieven betreft.

Zowel het onderwijs als het (pedagogisch) project van instellingen en diensten binnen de integrale jeugdhulp en andere diensten opgericht of ondersteund door een overheid (bv. Fedasil, Dienst Voogdij voor niet-begeleide buitenlandse minderjarigen, Bureau MINTEH Dienst Vreemdelingenzaken, POD Maatschappelijke Integratie), dienen de

Jammer genoeg wordt deze kwetsbare groep momenteel niet rechtstreeks vertegenwoordigd door de HBSC-enquête¹.

De hiernavolgende gegevens zijn afkomstig

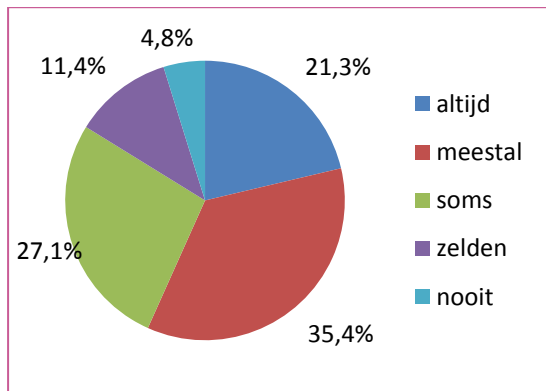
6 jongeren
op 10

in de Franse Gemeenschap voelen zich altijd/meestal zelfredzaam bij problemen.

van de HBSC-enquête maar betreffen enkel jongeren uit de Franse

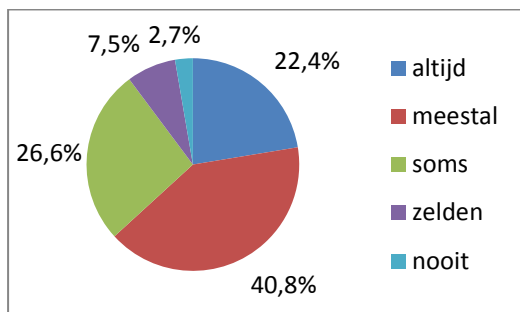
¹ Hetzij omdat ze niet in de steekproef opgenomen zijn, hetzij omdat geen enkele voorziene ventilering toelaat om hen eruit te lichten.

Gemeenschap. Vlaanderen neemt deze vragen voorsnog niet op. In de Franse Gemeenschap geven bijna 6 op 10 jongeren (56,7%) aan steeds of meestal voldoende zelfvertrouwen te hebben. Een jongere op zes (16,2%) geeft aan nooit of zelden voldoende zelfvertrouwen te hebben.

Figuur 1. Zelfvertrouwen bij jongeren in de Franse Gemeenschap (n=12.929), HBSC 2014.

In de Franse Gemeenschap geven zes op tien jongeren (63,2%) aan steeds of meestal zelfredzaam te zijn. Eén jongere op tien (10,2%) voelt zich zelden of nooit in staat om zelf zijn/haar probleem op te lossen.

Figuur 2. Zelfredzaamheid bij jongeren in de Franse Gemeenschap (n=12.939), HBSC 2014.

Trend

Het aandeel jongeren dat verklaart over voldoende zelfvertrouwen te beschikken vertoont een dalende tendens sinds 1994.

Ongelijkheden

Jongens geven vaker aan dat ze steeds of meestal voldoende zelfvertrouwen hebben. Dit geldt ook voor jongeren die leven bij beide ouders, in vergelijking met

Vraagstelling in de vragenlijst van de Franse Gemeenschap (niet in Vlaanderen!):

- ⇒ Zelfvertrouwen : heb je over het algemeen voldoende zelfvertrouwen?
- ⇒ Zelfredzaamheid: wanneer je een probleem hebt, voel je je dan over het algemeen in staat om jezelf te behelpen?

zij die een andere gezinssamenstelling kennen. Het aandeel jongeren dat altijd of meestal voldoende zelfvertrouwen heeft neemt af met de leeftijd en met de afname van het welvaartsniveau van de familie.

Jongens rapporteren vaker dat ze altijd of meestal zelfredzaam zijn. Dit geldt eveneens voor jongeren die met beide ouders samenleven. De zelfverklaarde zelfredzaamheid neemt toe met de leeftijd en met de materiële welvaart van het gezin.

	N	zelfredzaamheid (altijd of meestal)	p
Geslacht	12939		<0,001
Jongens		71,4	
Meisjes		55,1	
Leeftijd	12898		<0,001
10-12 jaar		56,7	
13-14 jaar		61,6	
15-16 jaar		67,2	
17-19 jaar		68,9	
Materieel welvaartsniveau	12056		<0,001
Zwak		59,0	
Gemiddeld		62,9	
Hoog		66,6	
Familie	12736		<0,001
2 biologische ouders		65,0	
Andere		60,6	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan het gevoel van zelfredzaamheid (altijd of meestal) bij jongeren in de Franse Gemeenschap, HBSC 2014.

Opmerking: de gegevens ter internationale vergelijking zullen vanaf midden 2016 beschikbaar zijn.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HBSC

De HBSC-enquête wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ Limieten meetinstrument

Leerlingen uit het buitengewoon onderwijs en uit de Duitstalige gemeenschap worden niet bereikt door de enquête.

Bovendien gaat het, zoals reeds aangegeven, slechts om een partiële benadering van het fenomeen 'toekomstperspectief'.

❖ Aanbevelingen

De HBSC-enquête dient uitgebreid te worden tot leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Aanbevolen wordt tevens dat de enquête voor de oefening 2018 bovendien een vraag zou opnemen van het type « ik ben ervan overtuigd dat me een mooie toekomst te wachten staat ». (cf. JOP-monitor).

Ook dient een specifieke enquête uitgewerkt te worden om niet-bereikte kwetsbare groepen te bereiken (cf. afdeling "Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken", deel I van deze publicatie).

Meer informatie

- **Niet-recurrente studies**
  - An Nuytiens, Yana Jaspers en Jenneke Christiaens, "Trajecten van uit handen gegeven jongeren in de volwassenheid", *Panopticon* 2015:

tussentijdse resultaten
doctoraatsonderzoek

- Yana Jaspers, *Trajecten van uithandengegeven jeugddelinquenten: een kwalitatief onderzoek naar de gevolgen van de uithandengeving op de justitiële trajecten in de jongvolwassenheid*, promotor Prof. Dr. Jenneke Christiaens, co-promotor Prof. Dr. Els Dumortier, Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (G098713N), 01/01/2013–31/12/2015;
- Nuytiens, A., *Small numbers, big problems. Een kwalitatieve studie naar het jeugdbeschermingstraject van vrouwelijke persistente delinquenten*, 2011 (doct.);
- Nuytiens, A., *Eindrapport: ernstige jeugddelinquenten worden gestraft? Een onderzoek naar de praktijk van de uithandengeving*, 2004.
- DGDE, *Rapport « Quel avenir pour les jeunes dessaisis ? »*, 2012, www.dgde.cfwb.be/index.php?id=4232
- Onderzoek INCC (in voorbereiding) over veroordeelde personen en hun parcours tijdens de afgelopen 30 jaar (in afwachting van financiering)
- **Jop-monitor 3 (2013)**: hierna volgt een samenvatting van de antwoorden van meer dan 3000 Vlaamse jongeren op de volgende vragen:
  - "Ik kijk vol verwachting uit naar de toekomst": (helemaal) niet akkoord: 5,2%; (helemaal) akkoord: 71%. We stellen een constante tot licht positieve evolutie in de tijd vast (in vergelijking met de JOP-monitoren 2008 en 2006).
  - "Ik zie mijn toekomst vaak somber in": (helemaal) niet akkoord: 67% (helemaal) akkoord: 10,3%.
- **Thermomètre solidarités n°3: Comment vont les ados ? (mei 2013)**: 400 jongeren tussen 14 en 18 jaar werden bevroegd

betreffende onder meer hun kijk op de toekomst.

- 25% verklaart zich dat de toekomst hen angst inboezemt (35% van de bevroagde jongeren'zijn afkomstig uit een achtergesteld milieu).
- 68% verklaart volop te vertrouwen op zijn eigen capaciteiten om te slagen in het leven dat hij voor ogen heeft.

www.solidaris.be/BW/Pages/Thermometre-Solidaris-3-Comment-vont-les-ados-mai-2013.aspx

W3. Beleving van de buurt

Artikel 27 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind.

3. De Staten die partij zijn, nemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden en met de middelen die hun ten dienste staan, passende maatregelen om ouders en anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind te helpen dit recht te verwezenlijken, en voorzien, indien de behoefte daaraan bestaat, in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting

In de Vlaamse Gemeenschap meent bijna 7 op 10 jongeren (67,4%) veilig alleen te kunnen wandelen of spelen in de leefomgeving. Eén jongere op zes (16,7%) voelt zich er niet veilig.

Nog steeds in de Vlaamse Gemeenschap rapporteert hetzelfde aandeel jongeren (65,5%) dat ze hun burens om hulp kunnen vragen. Ongeveer één jongere op tien geeft het tegendeel aan.

Zich goed voelen in de eigen buurt is één van de bouwstenen van het welbevinden.

In de algemene commentaar nr. 17 van 17 april 2013 over het recht van kinderen op vrijetijdsbesteding (art. 31) geeft het Kinderrechtencomité aan dat bij het beleid inzake huisvesting en ruimtelijke ordening rekening gehouden moet worden met het recht van kinderen op vrijetijdsbesteding, in het bijzonder voor zij die in eigen huis geen mogelijkheden hebben om te spelen of zich te ontspannen.

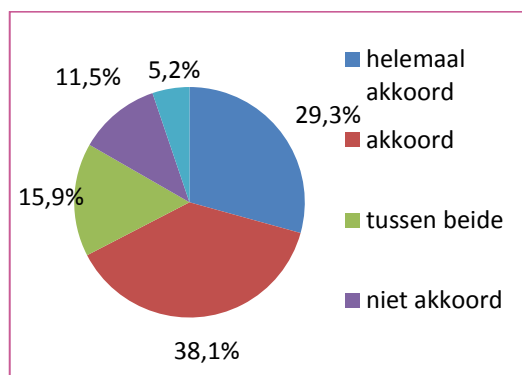
Trend

De vraagstelling werd pas in 2014 onderdeel van de HBSC-enquête.

Bijgevolg kan er nog geen trend worden opgemeten.

67 %

van de Vlaamse kinderen geeft aan veilig alleen te kunnen wandelen of spelen in de woonomgeving (HBSC 2014).

Figuur 1. Gevoel veilig te kunnen wandelen en spelen in zijn leefomgeving voor jongeren in de Vlaamse Gemeenschap (n=8.704), HBSC 2014.

Ongelijkheden

Jongens rapporteren vaker dan meisjes dat ze zich veilig voelen in hun leefomgeving. Hetzelfde geldt voor jongeren die bij hun beide ouders wonen. Het aandeel jongeren dat zich veilig voelt in zijn leefomgeving varieert niet in functie van leeftijd. Het neemt wel af met de afname van het materieel welvaartsniveau van het gezin.

	N	zich veilig voelen	p
Geslacht	8704		<0,001
Jongens		70,1	
Meisjes		64,7	
Leeftijd	8563		n.s.
10-12 jaar		67,5	
13-14 jaar		68,4	
15-16 jaar		68,0	
17-19 jaar		66,4	
Materieel welvaarsniveau	8387		<0,001
Zwak		55,1	
Gemiddeld		68,4	
Hoog		70,9	
Familie	8704		<0,001
2 biologische ouders		68,5	
Andere		64,4	

Tabel 1. Factoren die verband houden met het gevoel van veiligheid in de eigen buurt onder jongeren in de Vlaamse Gemeenschap, HBSC 2014.

Het aandeel jongeren dat aangeeft hulp te kunnen vragen aan burens verschilt niet naargelang het geslacht. Het neemt wel af met de leeftijd en stijgt naargelang de materiële welvaart binnen de familie hoger ligt. Het aandeel ligt hoger bij jongeren die bij hun beide ouders wonen.

	N	hulp	p
Geslacht	8703		n.s.
Jongens		64,7	
Meisjes		66,4	
Leeftijd	8562		<0,01
10-12 jaar		68,0	
13-14 jaar		66,8	
15-16 jaar		65,3	
17-19 jaar		62,6	
Materieel welvaarsniveau	8387		<0,001
Zwak		55,7	
Gemiddeld		66,0	
Hoog		69,2	
Familie	8703		<0,001
2 biologische ouders		67,3	
Andere		60,9	

Tabel 2. Factoren die verband houden met de mogelijkheid tot het vinden van hulp bij burens onder de jeugd in de Vlaamse Gemeenschap, HBSC 2014.

Opmerking: de gegevens ter internationale vergelijking zullen vanaf midden 2016 beschikbaar zijn.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ Limieten meetinstrument

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête thans niet afgenomen.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet ondervraagd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête vullen de vragenlijst in. Dat betekent dat de leerlingen die

afwezig zijn wegens ziekte, niet-schoolgaand zijn of spijbelen, niet in deze

Vraag in de HBSC-enquête:

Hier volgen enkele stellingen over uw omgeving. Geef aan in hoeverre je al dan niet akkoord gaat met die stellingen.

⇒ *"Mensen zeggen er goedendag en praten regelmatig met elkaar op straat." (2006, 2014; niet in enquête 2010)*

Deze stelling is licht afwijkend van die van de Franse Gemeenschap. We opteerden binnen elke enquête voor de meest toepasselijke stelling die voldoende overeenkomsten vertoont (Franse Gemeenschap: "Dans quelle mesure trouves-tu que le quartier dans lequel tu vis est riche et agréable (avec de belles maisons, des espaces publics bien entretenus, ...) ?" (lager en secundair onderwijs in 2010; enkel secundair onderwijs in 2014) + « Dans mon quartier, on peut se promener ou jouer tout seul en toute sécurité durant la journée » (lager onderwijs 2014))

enquête zijn opgenomen.

De vragen die momenteel zijn opgenomen in de HBSC-enquête dekken slechts gedeeltelijk het aspect 'sociaal kapitaal' van de leefomgeving van kinderen (cf aanbevelingen).

❖ *Aanbevelingen*

De HBSC-enquête dient te worden uitgebreid naar leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Voor de volgende enquêtes (vanaf 2018) worden HBSC Vlaanderen en Franse Gemeenschap aanbevolen om de hiernavolgende vraag te hanteren (reeds in gebruik in Vlaanderen voor alle leeftijdsgroepen): "Ik kan er buren vragen om mij te helpen of iets voor mij te doen".

Meer informatie

- **Indicator "gezonde leefomgeving"**: de HIS-enquête bevraagt hinder vanuit de omgeving: (geluids-)vervuiling, stank,...
- **Het Grote Woononderzoek 2013 (GWO 2013)**: de Vlaamse Gemeenschap heeft een grootschalige enquête verricht naar de woonomstandigheden bij ongeveer 10 000 Vlaamse huishoudens. Het merendeel (tussen 76% en 94% naargelang het soort hinder) van de respondenten is van mening dat er zich geen problemen voordoen in hun buurt. De meest voorkomende problemen zijn onder andere problemen in verband met de verkeersveiligheid en verwaarloosde fiets- en voetpaden.
[steunpuntwonen.be/Studiedagen/Grote Woononderzoek 2013 3 maart 2015](http://steunpuntwonen.be/Studiedagen/Grote%20Woononderzoek%202013%203%20maart%202015).
- **De Vlaamse stadsmonitor 2014** heeft jongeren uit centrumsteden bevraagd over hun tevredenheid over woonomgeving, veiligheid en andere elementen:
www.stadsmonitor.be//gezinnen-in-de-stad.

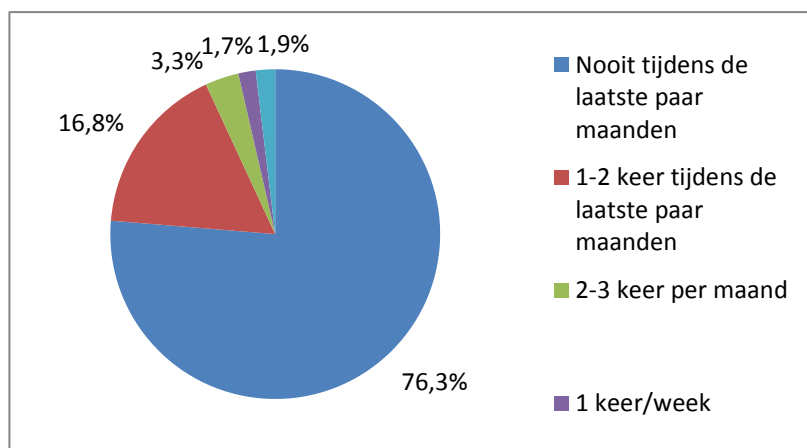
W4. Geweld tussen leeftijdsgenoten

Artikel 19 IVRK

1. De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van [...] geweld, [...]

Het recht van het kind op bescherming tegen lichamelijk of geestelijk geweld en op aangepaste behandeling en herintegratie in de samenleving staat verwoord in art. 19 en 39 van het Kinderrechtenverdrag, de algemene commentaar nr. 13 van het Kinderrechtencomité en de studie van de Verenigde Naties over geweld tegen kinderen.

Het Comité heeft in het kader van zijn slotbeschouwingen bij het vorige Belgische periodieke kinderrechtenrapport (2010) België aanbevolen elke vorm van geweld tegen kinderen te verbieden, niet-gewelddadige waarden te promoten, te voorzien in bemiddelingsdiensten en diensten in het kader van sociale re-integratie en te zorgen voor nationale dataverzameling en onderzoek. Ook wordt gevraagd een uitgebreide en gecoördineerde nationale strategie te ontwikkelen om alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes te bestrijden.

Figuur 1. Een leerling uitgedaagd of gepest hebben tijdens de paar maanden die aan de enquête voorafgingen (n=22.017), HBSC 2014.

In het kader van de pestproblematiek verwijzen we tevens naar het recht van het kind op bescherming tegen lichamelijk of geestelijk geweld en op aangepaste behandeling en herintegratie in de samenleving (art. 19 en 39 IVRK, algemene commentaar nr. 13 van het Kinderrechtencomité en de studie van de Verenigde Naties over geweld tegen kinderen). Het Comité heeft in het kader van zijn slotbeschouwingen (2010) België met aandrang aangeraden allesomvattende preventie- en bewustmakingscampagnes te ontwikkelen in de strijd tegen pesten en eender welke andere vorm van geweld op school.

« Klassiek » pesten

In 2014 rapporteerden drie op vier jongeren dat ze geen andere leerlingen hebben uitgedaagd of gepest gedurende de paar maanden die de bevraging voorafgingen. Een zwakke minderheid (3,6%) geeft aan dat ze het minstens een keer per week deden.

Zeven jongeren op tien (70,9%) rapporteerden dat ze niet uitgedaagd of gepest werden door een andere leerling gedurende de paar maanden die de bevraging voorafgingen. Een minderheid (7,0 %) gaf aan dat het hen minstens een keer per week overkwam.

❖ Ongelijkheden

Pestgedrag wordt vaker gemeld door jongens en door jongeren die niet bij beide ouders wonen. Een melding komt minder vaak voor vanaf de leeftijd van 15 jaar. Het varieert nauwelijks in functie van de materiële welvaart. Wél wordt pesten

7%

van de jongeren in België geeft aan minstens een keer per week uitgedaagd of gepest te worden (HBSC 2014).

minder vaak gemeld door jongeren uit een familie met gemiddeld welvaartsniveau, in vergelijking met jongeren uit een familie met hoog welvaartsniveau.

Jongens geven tevens vaker aan uitgedaagd of gepest te worden door andere leerlingen. Hetzelfde geldt voor jongeren die niet met beide ouders samenwonen. Het aandeel jongeren dat rapporteert uitgedaagd of gepest te worden neemt af met de leeftijd en ligt hoger bij jongeren uit een familie met zwak welvaartsniveau.

Cyber-pest

De grote meerderheid van de jongeren (90,5%) rapporteert in de loop van de paar maanden voorafgaand aan de bevraging nooit negatieve boodschappen (via chat of op het 'prikbord') of sms'en ontvangen te hebben noch het slachtoffer te zijn van de oprichting van een website met als doel de spot met hen te drijven.

Hetzelfde geldt voor de verspreiding van weinig flatterende of onpassende foto's van een jongere zonder diens toelating. De grote meerderheid van de jongeren (93,9%) rapporteert dat dit hem/haar nooit is overkomen tijdens de laatste paar maanden die de bevraging voorafgingen.

❖ Ongelijkheden

Het aantal jongeren van wie een weinig flatterende of onpassende foto werd genomen en verspreid zonder diens toelating varieert niet in functie van het geslacht of het materieel welvaartsniveau van de familie. Het lijkt toe te nemen met de leeftijd en ligt hoger bij jongeren die niet met beide ouders samenwonen (7,7% tegenover 5,2%).

Het aandeel jongeren dat rapporteert negatieve of spottende boodschappen of sms'en ontvangen te hebben, ligt hoger bij meisjes, bij jongeren die niet met beide ouders samenwonen en bij jongeren uit een familie met zwak welvaartsniveau. Het ligt hoger bij jongeren tussen 13 en 16 jaar oud dan bij kinderen tussen 10 en 12 jaar.

	N	uitdager (>= 1 fois)	p
Geslacht	22017		<0,001
Jongens		29,1	
Meisjes		18,3	
Leeftijd	21816		<0,001
10-12 jaar		25,3	
13-14 jaar		26,6	
15-16 jaar		22,9	
17-19 jaar		20,3	
Materieel welvaartsniveau	20516		<0,05
Zwak		23,8	
Gemiddeld		22,6	
Hoog		24,5	
Familie	21819		<0,001
2 biologische ouders		21,5	
Andere		28,1	

Tabel 1. Factoren gelinkt met het gegeven negatieve boodschappen of sms'en ontvangen te hebben tijdens de paar maanden voorafgaandelijk aan de enquête (n=21.880), HBSC 2014.

Waar komen die cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

Deze vraag wordt sinds 2010 opgenomen in de Vlaamse vragenlijst en werd in 2014 voor het eerst ingevoegd in de Franstalige vragenlijst.

Oorspronkelijke vraagstelling in de HBSC-enquête:

Pesten

- ⇒ 2010-2014 : Hoe vaak ben jij gedurende de laatste 12 maanden betrokken in een gevecht?
- ⇒ 2010-2014 : Hoe vaak heb jij meegedaan aan het pesten van andere leerlingen op school gedurende de laatste paar maanden?
- ⇒ 2010-2014 : Hoe vaak ben jij de laatste paar maanden gepest op school??

Cyberpesten

- ⇒ Enkel Franse Gemeenschap 2014 :
Combien de fois as-tu été provoqué(e) ou «cherché(e)» de la façon suivante durant les 2 derniers mois ?
  - Quelqu'un m'a envoyé des messages instantanés, a posté des messages sur mon mur, m'a envoyé des mails et des sms méchants, ou a créé un site web pour se moquer de moi.
  - Quelqu'un a pris des photos de moi peu flatteuses ou inappropriées sans me demander la permission et les a mises en ligne.

Beogd wordt dat ook de Vlaamse Gemeenschap deze vragen betreffende cyberpesten vanaf 2018 opneemt.

❖ Aanbevelingen

De HBSC-enquête dient uitgebreid te worden tot leerlingen uit het buitengewoon onderwijs. De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

In beginsel zou elke confrontatie met geweld, onder welke vorm ook, bv. ook naar aanleiding van bijvoorbeeld problemen inzake verkeersveiligheid,

moeten worden bevestigd. Er is geen objectieve reden om de voorkeur te geven aan een in kaart brengen van geweld peer to peer.

❖ *Limieten meetinstrument*

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête vooralsnog niet afgenomen.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet ondervraagd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête vullen de vragenlijst in. Dat betekent dat de leerlingen die afwezig zijn wegens ziekte, niet-schoolgaand zijn of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

De grens tussen wat als gewelddaad en aanstichting wordt beschouwd, is uiteraard subjectief. Verschillende personen schatten eenzelfde situatie anders in. Het kan dus goed zijn dat een jongere zich 'geprovoceerd' voelt, zonder dat de persoon in kwestie zichzelf als aanstichter ziet. Wat in die analyse uiteindelijk van belang is, is het gevoel bij het kind geconfronteerd te worden met geweld door leeftijdsgenoten.

Meer informatie

❖ *Klassiek pesten*

• *Vlaamse Gemeenschap :*

JOP-Monitor 2013 van de Jeugdonderzoeksplatform:

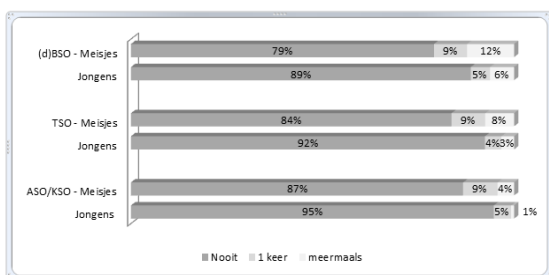
“hoe vaak ben je het voorbije jaar gepest”: 90,4% nooit; 4,4% 1 keer; 1,9% 2 keer; 0,6% 3 keer; 2,8% meer dan 3 keer. Jongens geven iets meer dan meisjes een pestproblematiek aan (10,3% versus 8,7%). Jongeren tussen 14 en 17 jaar iets meer dan jongeren boven 18 jaar (15,2% versus 10% en minder (het cijfer neemt af met de leeftijd – de telling loopt tot 30 jaar). In 2008 rapporteerden opvallend meer jongeren een pestprobleem (20% van de jongens en 15,7% van de meisjes; 26,4% van de jongeren tussen 14 en 17 jaar).

“ik word gepest op school”: 72,7%: helemaal niet akkoord; 20,4% niet akkoord; 3,9% tussen beide; 1,6% akkoord; 1,5% helemaal akkoord. 3,9% van de jongens versus 2,3% des filles ; geen verschil tussen leeftijdsgroepen.

Bron :

databank.jeugdonderzoekplatform.be

Tabel: Zelfgerapporteerd slachtofferschap van klassiek pestgedrag naar geslacht en onderwijsvorm - Vlaanderen

Bron: JOP- schoolmonitor (2013) – 2de en 3de graad.

Zie ook De Boeck, A., “Over zelfwaardering, slachtofferschap van (cyber)pesten, en de beschermende invloed van vrienden”, in: *Jongeren in Cijfers en Letters: Bevindingen uit de JOP-Monitor 3 en de JOP-School-Monitor 2013*, Leuven, Acco, 2014, 111-13.

Vlaanderen kondigt voor maart 2017 (eindrapport september 2018) de start aan van een periodiek kwantitatief wetenschappelijk onderzoek (om de vijf jaar) over de prevalentie van geweld ten aanzien van kinderen (jongeren 10 tot 18 jaar) in hun verschillende leefcontexten. Dat onderzoek zal uitgaan van de indicatoren die worden gehanteerd door het Kinderrechtencommissariaat (Geweld gemeld en geteld).

Dit onderzoek kadert in een actieplan ter bevordering en bescherming van de fysieke, psychische en seksuele integriteit van de minderjarige in de jeugdhulp en de kinderopvang, het onderwijs, de jeugd- en sportsector, met het oog op een transversale aanpak.

- **Franse Gemeenschap:**

B. GALANT, V. HOSPEL et N. BAUDOIN, Prévalence du harcèlement en Fédération Wallonie-Bruxelles: Rapport d'enquête, GIRSEF, UCL, février 2014. Verslag van bevraging staal leerlingen (6e leerjaar tot 3e secundair) over diverse belevingen van pesten (als slachtoffer of dader). De verbale vorm (belediging, spottieren) komt het vaakst voor. Slachtofferschap staat licht in verband met het studiejaar (jongere kinderen worden vaker gepest) en jongens zijn vaker dader. In deze enquête wordt 1 op 3 getroffen door pesten op school (als slachtoffer (16%), dader (14%) of beide (5%)).

- **Cyberpesten**

De prevalentie van slachtofferschap van cyberpesten ligt in Vlaanderen iets lager dan die van klassiek pestgedrag. In beide gevallen geeft 3 à 5% aan meermaals gepest te zijn tijdens het afgelopen jaar (Vlaamse JOP-monitor 2013).

Onderzoek uit 2009 bij zowel Nederlandstalige als Franstalige scholen kwam nog uit bij een percentage van 34.3 % jongeren die aangaven ooit slachtoffer geweest te zijn van cyberpesten¹.

¹ Walrave, M., Demoulin, M., Heirman, W. en Van Der Perre, A., *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op Internet, 2009, 32, www.internet-observatory.be/internet_observatory/pdf/brochures/Boek_cyberpesten_nl.pdf.

W5. Psychologische toegankelijkheid van de diensten voor hulpverlening

Artikel 3 IVRK

2. De Staten verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn welzijn [...] en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.

3. De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht.

Uit de algemene beginselen van het belang van het kind (art. 3 IVRK) en diens recht op participatie (art. 12) en op informatie (art. 13), volgt de bekommernis dat elk kind weet bij wie het terecht kan bij problemen en dat de drempel daartoe zo laag mogelijk ligt.

Het meten van de daadwerkelijke toegankelijkheid van de diensten voor hulpverlening is een ingewikkelde zaak. De toegankelijkheid behelst vele facetten: zij kan geografisch, financieel of psychologisch zijn. Wij gaan hier dieper in op dat laatste facet.

Onder psychologische toegankelijkheid verstaan we wat volgt: wil ik hulp? durf ik hulp te vragen? kan ik hulp vragen (waar kan ik terecht,...)?

Er bestaat vooralsnog geen enkele enquête die deze nochtans heel pertinente (cf. kader) elementen nationaal bevroegt.

Enkel de Vlaamse HBSC-vragenlijst neemt, en dan nog enkel voor leerlingen uit het 5^e en 6^e jaar secundair onderwijs, de hiernavolgende vraag op: « hoe gemakkelijk of moeilijk is het voor jou om informatie te vinden over hoe je kan omgaan met psychische problemen, zoals stress en depressie? ».

57,6% van de-bevraagde Vlaamse jongeren (derde graad secundair onderwijs) geeft aan gemakkelijk toegang te hebben tot informatie. 18,7% geeft aan ter zake moeilijkheden te ondervinden. De overige 23,7% gaf aan dat de vraag niet op hen van toepassing is.

De NCRK beoogt deze vraag op te nemen in een bijzondere enquête om kwetsbare groepen die afwezig zijn in de HBSC-enquête, mee in aanmerking te

kunnen nemen (VOS-jongeren onder gerechtelijke hulp en MOF-jongeren via hun advocaat, NBM via hun voogd).

N/A

Momenteel zijn er op nationaal vlak geen gegevens beschikbaar over de toegankelijkheid van hulp voor kinderen

Ongelijkheden

Het is van belang om stil te staan bij verschillen tussen leeftijdsgroepen en studieniveaus, om de voldoende toegankelijkheid van de informatie voor eenieder te evalueren.

Aangezien de Vlaamse bevraging enkel leerlingen uit de derde graad bereikt (n=2.082), kan geen vergelijking tussen leeftijdsgroepen gemaakt worden. Opvallend is het verschil tussen jongens en meisjes. Deze laatste geven meer moeilijkheden aan om aan informatie te komen (22,5% versus 14,5%). Verder zijn er ook significante verschillen op gebied van

welvaartsniveau (afname van het gemak met de afname van het welvaartsniveau van de familie) en gezinssamenstelling (gemakkelijker voor jongeren die met beide ouders samenwonen). Er is geen significant verband op vlak van onderwijstype.

De HBSC-enquête dient daarnaast uitgebreid te worden tot leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Ten behoeve van niet-bereikte kwetsbare groepen zou de vraag kunnen worden opgenomen in een specifieke enquête (zie afdeling 'Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken', deel I van deze publicatie).

Meer informatie

Ook de **JOP-monitor** bevat een vraag over de indruk dat de jongere met een probleem bij iemand terecht kan. De ondervraagde jongeren wendden zich het meest tot ouders en vrienden. Die indicator is tevens opgenomen in de Vlaamse Kinderrechtenmonitor (www.sociaalcultureel.be/jeugd/kinderrecht_monitor_indicatoren.aspx): "Kan je bij de volgende personen terecht met een probleem: De professionele hulpverlening (CLB-medewerker of JAC-medewerker, OCMW-consulent...)?". 46,8% heeft geantwoord dat de vraag niet op hen van toepassing is. 28,3% antwoordde 'ja', 24,9% 'nee'.

Onderzoek sinds 2008 laat ons toe te besluiten dat het belang van een tijdig beroep op bevoegde instanties niet onderschat kan worden: 14 van de 41 geïnterviewde gedetineerde vrouwen bleken een verleden in de bijzondere jeugdzorg achter de rug te hebben. Een heel kleine minderheid had een als misdrijf omschreven feiten gepleegd als minderjarige (let wel: de representativiteit van dit laatste resultaat is niet gewaarborgd: mogelijk weigerden vrouwen met dergelijk profiel om mee te werken aan het onderzoek). Veel vrouwelijke gedetineerden blijken aldus in een verontrustende opvoedingssituatie opgegroeid te zijn.

Nuytiens, A., "Het levensverhaal en (jeugd)delinquent traject van vrouwelijke gedetineerden", *Fatik*, vol. 134, 20 – 31 en Nuytiens, A. & Christiaens, J., "Trajecten van vrouwelijke gedetineerden. Weinig jeugddelinquenten, veel late starters", *Tijdschrift voor Criminologie* 2010, 52 (4), 394-410

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ Limieten meetinstrument

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête voorsnog niet afgenomen.

De gehanteerde vraag is overigens voorsnog niet opgenomen in de HBSC-enquête van de Franse Gemeenschap.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevraagd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête vullen de vragenlijst in. Dat betekent dat de leerlingen die afwezig zijn wegens ziekte, niet-schoolgaand zijn of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

❖ Aanbevelingen

De vraag dient geïntegreerd te worden in de twee HBSC-enquêtes, en dat voor alle leeftijdsgroepen.

Recht op bescherming van de gezondheid

G1 Subjectieve gezondheid.....	67
G2 Kindersterfte.....	69
G3 Prenatale follow-up.....	73
G4 Vaccinatie.....	77
G5 Uitstel van gezondheidszorgen.....	81
G6 Wachtijd voor tenlasteneming.....	85
G7 Kwaliteit van de gezondheidszorg.....	87
G8 Gezonde levensstijl.....	93
G9 Woonsituatie.....	101
G10 Gezonde leefomgeving.....	105

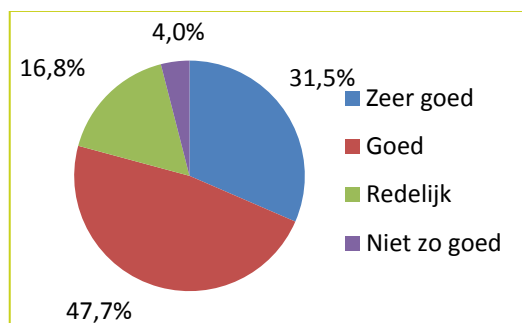
G1. Subjectieve gezondheid

Artikel 24 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid en op voorzieningen voor de behandeling van ziekte en het herstel van de gezondheid.

Het IVRK erkent het recht van het kind op genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid. Fysieke en mentale gezondheid kunnen niet losgekoppeld worden van hoe men persoonlijk zijn gezondheidstoestand ervaart. Naast objectieve metingen is het daarom van belang om na te gaan hoe de subjectieve gezondheidsbeleving evolueert in de tijd en zich verhoudt in functie van de socio-economische achtergrond van de betrokkenen.

In 2014 omschreven bijna 8 op 10 jongeren (79,2%) hun gezondheid als uitstekend of goed. Eén jongere op vijf (20,8%) had een negatievere kijk op zijn/haar gezondheid ((eerder) niet goed).

Figuur 1. Subjectieve evaluatie van de gezondheid (n=22.154), HBSC 2014

Ongelijkheden

Jongens en jongeren die bij beide ouders wonen evalueren hun gezondheid positiever. De positieve kijk op de gezondheid neemt af met de leeftijd en

met de afname van het welvaartsniveau van de familie¹.

	N	gezondheid uitstekend of goed	p
Geslacht	22154		<0,001
Jongens		83,7	
Meisjes		74,8	
Leeftijd	21947		<0,001
10-12 jaar		85,9	
13-14 jaar		82,1	
15-16 jaar		77,2	
17-19 jaar		72,0	
Materieel welvaartsniveau	20607		<0,001
Zwak		70,9	
Gemiddeld		78,8	
Hoog		84,1	
Familie	21951		<0,001
2 biologische ouders		82,1	
Andere		73,3	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan een positieve kijk op de gezondheid (uitstekend of goed), HBSC 2014.

Opmerking : de gegevens ter internationale vergelijking zullen vanaf midden 2016 beschikbaar zijn.

79%

van de jongeren beschrijft zijn/haar gezondheid als uitstekend of goed

¹ Zie afdeling 'Bronnen' voor meer informatie bij het gehanteerde concept 'Family Affluence Scale'.

Vraag in de HBSC-enquête:

Wat vind jij van je gezondheid?

- 1/zeer goed
- 2/goed
- 3/Redelijk
- 4/niet zo goed

Waar komen de cijfers vandaan?❖ *HBSC-enquête*

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ *Limieten meetinstrument*

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête vooralsnog niet afgenomen.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevraagd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag dat de enquête wordt afgenomen, vullen de vragenlijst overigens in. Dat betekent dat leerlingen die bijvoorbeeld afwezig zijn door ziekte, niet naar school gaan of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

❖ *Aanbevelingen*

De HBSC-enquête dient uitgebreid te worden tot leerlingen uit het buitengewoon onderwijs. De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Meer informatie

- **Algemene tevredenheid over het leven:** De HBSC-enquête gebruikt een schaal van 0 tot 10 om de tevredenheid over het leven te evalueren. In 2010 vermeldde 84,1% van de bevroagde leerlingen uit het secundair onderwijs een hoge graad van tevredenheid met hun leven (score tussen 6 en 10 op de voorgestelde schaal). Die score hangt sterk samen met de perceptie van de eigen gezondheidstoestand. Hij neemt af tot 67,9% voor leerlingen die verklaren in (eerder) niet zo goede gezondheid te verkeren.
- **Andere HBSC-indicatoren:** De HBSC-enquête beperkt zich niet enkel tot de algemene vraag om de gezondheidstoestand en het geneesmiddelenverbruik te evalueren. Er worden ook vragen over specifieke symptomen gesteld in verband met de lichamelijke gezondheid (hoofdpijn, buikpijn, rugpijn) en de geestelijke gezondheid (depressie, zenuwachtigheid, problemen om de slaap te vatten).
- **Consumptie van gezondheidszorgen:** De consumptie van gezondheidszorgen is op zich weliswaar een interessante, maar niettemin een minder goede indicator van de gezondheidstoestand aangezien ze moeilijk interpreteerbaar is. Een toename ervan kan immers een verslechtering van de gezondheidstoestand weerspiegelen, maar evengoed een grotere toegang tot gezondheidszorgen of zelfs overmedicalisering (bron: HBSC: 'Heb je de afgelopen maand medicatie genomen?' (hercodering antwoorden in ja/nee)).

G2. Kindersterfte

Artikel 24 IVRK

2.a. De Staten nemen passende maatregelen om baby- en kindersterfte te verminderen.

Het belang van het kind (art. 3) en het recht op leven, overleven en ontwikkeling (art. 6) zetten de verplichting van de Staten om passende maatregelen te nemen om baby- en kindersterfte te verminderen, kracht bij. Mede in het licht van de problematiek van zelfdoding heeft het Kinderrechtencomité België in zijn slotbemerkingen van 2010 opgeroepen om toegang te verlenen tot een ruim pakket van psychologische, educatieve en sociale maatregelen en therapieën, wachtlijsten weg te werken en te zorgen voor de preventie en de behandeling van mentale stoornissen in de

natuurlijke oorzaak. Dit blijft merendeels het geval tot de leeftijd van 14 jaar (meer dan 80% van de overlijdens tussen 5 en 14 jaar). 63% van de overlijdens tussen 14 en 19 jaar zijn evenwel te wijten aan externe oorzaken (bv ongevallen)¹.

De hieronder vermelde gegevens zijn afkomstig van StatBel².

Trend

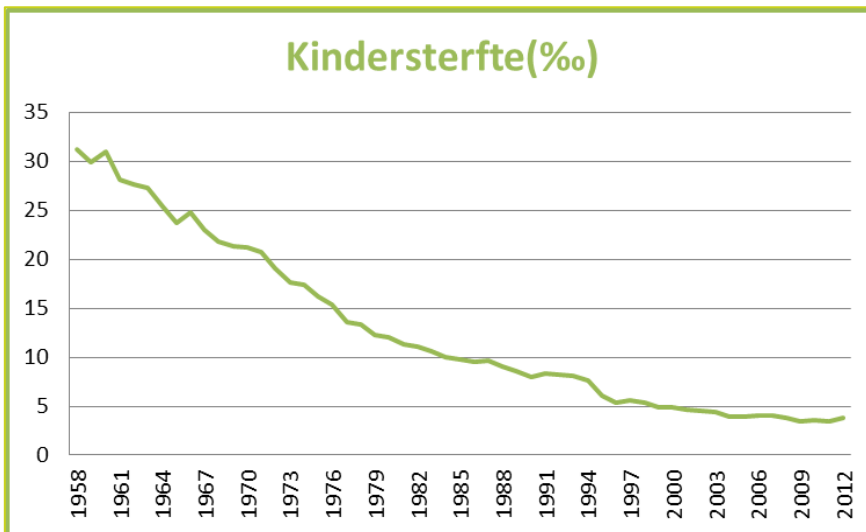
De kindersterfte (jonger dan de leeftijd van één jaar) is

drastisch afgenomen tijdens de laatste decennia, om zich vervolgens sinds een twintigtal jaar te stabiliseren om en bij de 3,5 % (cf. Figuur).

3,48%

bedroeg het kindersterftecijfer in België in 2012

In 2012 was in België minder dan 10% van de overlijdens bij kinderen jonger dan één jaar te wijten aan externe oorzaken (bv. ongevallen, mishandeling). Voor het overige waren ze te wijten aan "natuurlijke" oorzaken (aangeboren ziektes, infecties, ...).

Figuur 1 Statbel

eerstelijnsgezondheidszorg en in gespecialiseerde diensten (CO CRC 2010, §45).

De kindersterfte is een indicator die in zeer ruime mate wordt gehanteerd op internationaal niveau.

Merk op dat tot de leeftijd van 1 jaar 94% van de overlijdens te wijten is aan een

¹ Statbel 2012.

² De statistiek perinatale sterfte wordt opgesteld aan de hand van twee bronnen: het Rijksregister (RR) en de statistische bulletins van overlijdensverklaring van een kind van minder dan een jaar oud of doodgeboren kind (Model IIID).

Definitie

Het **kindersterftecijfer** wordt hier berekend als de verhouding tussen de overlijdens van kinderen jonger dan één jaar in de loop van het jaar en de levendgeboren kinderen in datzelfde jaar (in promille)

Het **mortinataliteitscijfer** wordt hier berekend als de verhouding tussen het aantal doodgeboren kinderen in het betrokken jaar en alle geboorten (doodgeboren kinderen inbegrepen) in datzelfde jaar (in promille).

Ongelijkheden

❖ *Herkomst moeder*

Voor de jaren 2010 en 2011 lag de kindersterftegraad op 3,4‰ voor kinderen met een Belgische moeder tegenover 4,2‰ voor kinderen met een moeder afkomstig³ uit een Maghrebland en 5,9‰ voor kinderen met een moeder afkomstig uit sub-Sahariaans Afrika.

Volgens het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad evenwel: "Voor de periode 2006-2011 vertonen, bij een gelijktijdige studie van de invloed van de nationaliteit, de leeftijd van de moeder en het aantal beroepsinkomens van het huishouden op de perinatale sterfte, eenlinggeboorten uit Afrikaanse moeders niet langer een hogere perinatale sterfte in vergelijking met Belgische moeders. Het aantal beroepsinkomens in het huishouden verklaart het waargenomen verschil in perinatale sterfte tussen geboorten uit Afrikaanse moeders en geboorten uit Belgische moeders"⁴.

We merken tevens op dat de Belgische statistieken sinds 2010 toelaten om op te splitsen naar overlijdens van kinderen ingeschreven in het wachtregister (asielzoekers). Vooralsnog is deze

³ Met inachtnaam van de oorspronkelijke nationaliteit van de moeder, gegevens StatBel.

⁴ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, *Geboren worden als Brusselaar – Perinatale gezondheidsindicatoren van de Brusselaars 2000-2012*, 2015, 47.

statistische populatie evenwel te weinig talrijk om betrouwbare besluiten te kunnen trekken.

❖ *Opleidingsniveau moeder*

In 2011 lag het sterftecijfer 60% hoger bij vrouwen zonder diploma hoger onderwijs dan bij vrouwen die minstens hoger onderwijs van het lange type hadden voleindigd (3,8 ‰ versus 2,2 ‰). We merken evenwel op dat de statistieken heel vaak (voor meer dan 12% van de in 2011 bevallen vrouwen) 'onbekend' vermelden bij het opleidingsniveau van de moeder.

❖ *Aantal inkomens binnen het huishouden*

Volgens het Observatorium voor Gezondheid liepen in Brussel, in 2011, kinderen die geboren werden in een huishouden zonder arbeidsinkomen bijna twee keer meer risico om doodgeboren te worden dan kinderen geboren in een huishouden met twee arbeidsinkomens⁵.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *Statbel*

België beschikt over nationale databanken van de bij de Belgische burgerlijke stand gemelde overlijdens van kinderen jonger dan één jaar of doodgeboren kinderen, sinds 2010 geconsolideerd door de opname in het Rijksregister, alsook over een databank van de levend geboren kinderen, met dezelfde uitsplitsingen die de berekening van het foetale en kindersterftecijfer mogelijk maken voor verschillende leeftijden.

❖ *Limieten meetinstrument*

De voorgestelde gegevens omvatten enkel informatie over personen die ingeschreven zijn in het Rijksregister.

⁵ Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, *Welzijnsbarometer 2014*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2014.

Bovendien zijn de gegevens over het opleidingsniveau en de beroepssituatie van de moeder niet volledig (bv. meer dan 10%

'onbekend'-meldingen voor het opleidingsniveau in 2011).

G3. Prenatale opvolging

Artikel 24 IVRK

2.d. De Staten nemen passende maatregelen om passende pre- en postnatale gezondheidszorg voor moeders te waarborgen.

2.f. De Staten nemen passende maatregelen om preventieve gezondheidszorg, begeleiding voor ouders, en voorzieningen voor en voorlichting over gezinsplanning te ontwikkelen.

Een goede prenatale opvolging is belangrijk voor de gezondheid van de moeder en het ongeboren kind (afname perinatale sterfte). Het spreekt aldus voor zich dat dit aspect van het recht op gezondheid wordt opgevolgd. Het Kinderrechtencomité heeft België overigens in zijn slotbemerkingen van 2010 opgeroepen om dringend doelgerichte maatregelen te treffen om de gezondheidstoestand van kinderen uit de meest kwetsbare gezinnen tijdens het eerste levensjaar te monitoren.

De indicator berekent het percentage vrouwen die een volledige prenatale opvolging hebben gehad volgens de aanbevelingen van het KCE-rapport¹ (zie kader).

Het InterMutualistisch Agentschap (IMA) stelt een stratificatie van de gegevens inzake de perinatale follow-up voor naargelang de zwangerschap een laag of een hoog risico inhoudt.

Het is interessant om even stil te staan bij de gekozen factoren die de status van "risicovolle zwangerschap" bepalen. De factoren zijn de volgende:

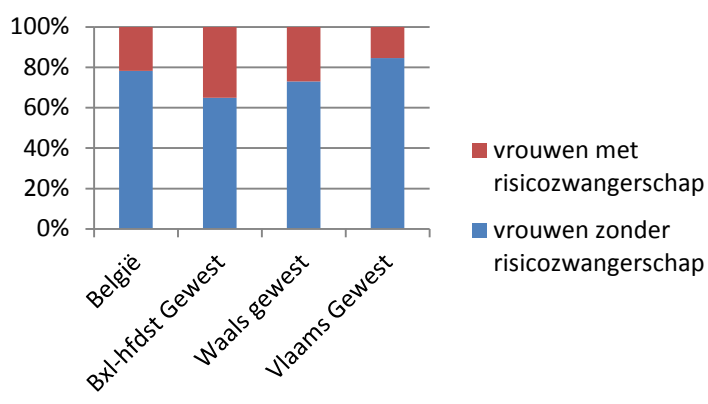
- de leeftijd van de moeder: moeders jonger dan 16 of ouder dan 40 jaar op het tijdstip van de bevalling;

¹ Federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg.

- de socio-economische status: een indicatie van die status is de eventuele status van rechthebbende op de verhoogde verzekeringstegemoetkoming (RVV);
- het gebruik van bepaalde geneesmiddelen door de moeder².

In toepassing van deze criteria vertoonde 21,7% van de vrouwen die in 2010 zijn bevallen een van die risicofactoren. Hun zwangerschap wordt aldus beschouwd als "risicovol". De hiernavolgende grafiek geeft het % risicovolle zwangerschappen weer per gewest in 2010. Daarbij moet worden opgemerkt dat het voornaamste verschil te wijten is aan het aandeel RVV-statuuthouders (28,3% in Brussel tegenover 8,6% in Vlaanderen).

99.1% van de bevallen vrouwen hebben minstens één contact met een

Figuur 1. IMA jaar 2010

² In dit rapport worden zwangerschappen beschouwd als risicovol zodra een vrouw gedurende drie maanden geneesmiddelen gebruikt voor een van volgende aandoeningen: diabetes, hypertensie, trombose, stollingsstoornissen, depressie, astma, reumatoïde artritis, de ziekte van Crohn, colitis ulcerosa, HIV, chronische hepatitis B en C, multiple sclerose, epilepsie, schildklier-aandoeningen en immunosuppressie na een orgaantransplantatie.

gynaecoloog gehad tijdens de 280 dagen voorafgaandelijk aan hun bevalling. Het mediaan aantal contacten is 10. Hiermee worden de aanbevelingen van het KCE-rapport ruimschoots beantwoord.

We merken tevens op dat deze cijfers niet de gratis consultaties aangeboden door ONE en Kind en Gezin weergeven. (Cf. 'Limieten meting').

Er zijn vooralsnog geen opsplitsingen beschikbaar naar risicozwangerschap of socio-economisch statuut.

Trend

Volgens het KCE-rapport "Nationale richtlijn prenatale zorg":

"Voor een primipara zonder complicaties is een programma van 10 raadplegingen aan te bevelen. Voor een multipara zonder complicaties is een programma van 7 raadplegingen aan te bevelen."

De cijfers zijn stabiel sinds 2010.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *Het InterMutualistisch Agentschap:*

Het InterMutualistisch Agentschap heeft als opdracht "de door de verzekeringsinstellingen verzamelde gegevens te analyseren in het kader van hun opdrachten en hierover informatie te verstrekken".

De 7 in België actieve mutualiteiten zamelen allerlei types gegevens in (administratieve, facturatiegegevens,...). IMA voegt deze gegevens samen met het oog op globale studies.

❖ *Limieten meetinstrument*

De gratis consultaties worden niet in de gegevens opgenomen. Zij worden aangeboden door instellingen zoals het ONE in de FWB en de Brusselse centra voor gezinsplanning, evenals door Kind en Gezin in Vlaanderen en in Nederlandstalig Brussel. 23.148 vrouwen genoten in 2012

een prenatale opvolging door ONE in een ziekenhuis, met een gemiddelde van 4 visites op jaarbasis (cf 18.485 in 2008). 2.192 vrouwen genoten een prenatale opvolging in een wijkcentrum van ONE met een totaal van 7.324 medische onderzoeken (cf 2.882 in 2008)³. Kind en Gezin spitst zich toe op maatschappelijk kwetsbare zwangere vrouwen. In 2014 vonden 2.812 consulten (medische en psycho-sociale begeleiding) plaats in de prenatale steunpunten, gelegen in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er wordt nauw samengewerkt met andere diensten uit de welzijnszorg.

De Duitstalige Gemeenschap voorziet niet in gratis medische prenatale consultaties.

Vrouwen kunnen in de betreffende periode ook om andere redenen dan hun zwangerschap op consultatie gaan. Aangezien de schattingen gebaseerd zijn op de administratieve en financiële gegevens (terugbetaling van zorgen) is het onmogelijk om een onderscheid te maken tussen consultaties in het kader van de zwangerschap en de andere consultaties. Zich beperken tot consultaties bij gynaecologen en vroedvrouwen is geen optie aangezien meerdere vrouwen hun zwangerschap (gedeeltelijk) laten opvolgen door een huisarts.

De IMA-gegevensbank neemt alle binnen de verplichte ziekteverzekering verzekerde personen op (99% van de Belgische bevolking).

Meer informatie:

- **KCE-rapport:** Lodewyckx, K., Peeters, G., Spitz, B., Blot, S., Temmerman, M., Zhang, W., et al., *Nationale richtlijn prenatale zorg. Een basis voor een klinisch pad voor de opvolging van zwangerschappen. Rapport,*

³ ONE, Rapport BDMS 2015.

- Brussel, Federaal Kenniscentrum voor de gezondheidszorg (KCE), 2004.
- **Rapport van het IMA:** IMA, *Prenatale zorgen in België in 2010. Vergelijking met de resultaten 2005*, juni 2013.
  - **Activiteitenverslag ONE:** ONE, jaarverslag 2013.
  - **Atlas IMA:** atlas.aim-ima.be

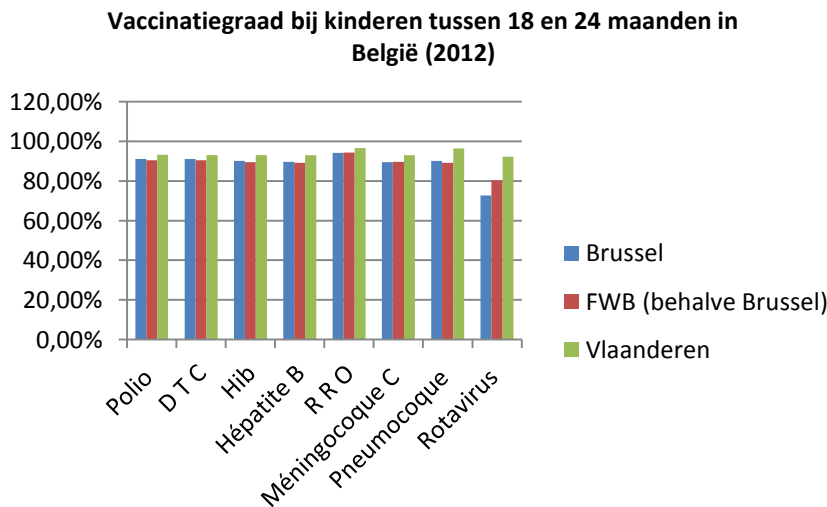
G4. Vaccinatie

Artikel 24 IVRK

2. b. om de verlening van de nodige medische hulp en gezondheidszorg aan alle kinderen te waarborgen, met nadruk op de ontwikkeling van de eerste-lijnsgezondheidszorg;

f. om preventieve gezondheidszorg, begeleiding voor ouders, en voorzieningen voor en voorlichting over gezinsplanning te ontwikkelen.

De Staten engageren zich er met het IVRK toe om voor alle kinderen preventieve eerstelijnsgezondheidszorg te waarborgen. De vaccinatiegraad maakt het bovendien mogelijk om in zekere zin de medische opvolging van kinderen jonger dan 2 jaar te meten aangezien bij een vaccinatie een algemeen medisch onderzoek wordt uitgevoerd.

Figuur 1. PROVAC & Vaccinatiegraadstudie (2012)

De vaccinaties die in deze indicator zijn opgenomen, stemmen overeen met die van het basisvaccinatieschema aanbevolen door de Hoge Gezondheidsraad (zie illustratie). De gegevens komen uit

enquêtes over de vaccinatiegraad (zie hieronder)¹.

Enkel de vaccinatie tegen polio is wettelijk verplicht in België². De vaccinatie tegen poliomyelitis wordt echter gecombineerd met de vaccinatie tegen difterie, tetanus, kinkhoest, hepatitis B en Haemophilus influenzae type b (Hib) sinds het hexavalent vaccin wordt gebruikt. Dat verklaart waarschijnlijk het kleine verschil in vaccinatiegraad voor die ziekten, dat rond de 90% ligt (2012). Het is belangrijk op te merken dat bijna alle kinderen correct aan hun vaccinaties beginnen. In Vlaanderen en de Franse Gemeenschap heeft 99% van de kinderen in 2012 zijn eerste vaccinosissen correct toegediend gekregen voor zij zes maand oud waren. Wie afhaakt, doet dat gewoonlijk in de loop van het tweede levensjaar (Vaccinatiegraadstudie 2012 en PROVAC 2012).

In tegenstelling tot de overige aanbevolen vaccins wordt het vaccin tegen het rotavirus niet gratis verstrekt binnen de verdeelcircuits van de Gemeenschappen maar louter gedeeltelijk terugbetaald door de mutualiteiten. In 2012 bedroeg de vaccinatiegraad voor dit vaccin 92,2% in Vlaanderen, maar slechts 80,7% in de Franse Gemeenschap en nauwelijks

¹ De gegevens voor de FWB komen uit de Enquêtes PROVAC 2012 en die voor de Vlaamse Gemeenschap uit de Vaccinatiegraadstudie 2012.

² Zie www.vaccination-info.be

Vaccins / Age ¹	8 SEMAINES 3 MOIS	12 SEMAINES 3 MOIS	16 SEMAINES 4 MOIS	12 MOIS	13 MOIS	15 MOIS	18 MOIS	5 - 7 ANS	10 - 13 ANS	14 - 16 ANS
Polio inactivé ²		IPV	IPV			IPV		IPV		
Diphthérie Tétanos Coqueluche ³	DTPa	DTPa	DTPa			DTPa		DTPa		dTpa
Haemophilus influenzae type b ⁴	Hib	Hib	Hib			Hib				
Hépatite B ⁵	VHB	VHB	VHB			VHB			VHB	
Rougeole Rubéole ⁶ Oreillons				RRO ₁				RRO ₂	RRO ₂	RRO ₂
Méningocoque C ⁷						MenC				
Pneumocoque ⁸	Pn7V		Pn7V	Pn7V						
Rotavirus ⁹	ROTA	ROTA	(ROTA)							
HPV ¹⁰									HPV	

N.B: par convention internationale, les lettres majuscules « D » et « P » sont utilisées pour désigner les dosages pédiatriques des vaccins diphtérique et coquelucheux, et les lettres minuscules « d » et « p » pour les dosages réduits des vaccins destinés aux adultes.

Ce document ne peut être reproduit que dans son intégralité, sans modification et avec son annexe, sauf autorisation du CSS. Il a été validé par le CSS: le 6 mai 2009.

Figuur 2. HGR: basisvaccinatieschema

72,7% in Brussel. In Brussel verklaart bijna de helft van de ouders van niet-gevaccineerde kinderen dat zij het vaccin niet kennen of dat de arts het niet heeft voorgesteld.

Een individuele en collectieve verdediging

Vaccinatie biedt vooreerst individuele bescherming tegen bepaalde ziektes. Daarnaast biedt ze, zodra een zekere vaccinatiegraad wordt bereikt op het niveau van de hele bevolking, collectieve bescherming. Ze verhindert immers de verspreiding van de ziekte en beschermt aldus personen die (bvb om medische redenen) niet in de mogelijkheid zijn om zich te laten vaccineren. Dergelijke minimale dekking wordt kritische vaccinatiegraad genoemd. Ze hangt samen

met de neiging van de ziekte om zich van persoon tot persoon voort te zetten³.

In de Vlaamse en Franse Gemeenschap (behalve Brussel) wordt de kritische vaccinatiegraad algemeen bereikt behalve voor kinkhoest en Haemophilus Influenzae type b (Hib).

In Brussel wordt de drempel niet bereikt voor Hib en slechts net bereikt voor polio en DTP (de onderste waarden van de betrouwbaarheidsintervallen halen de kritische drempel niet).

Trend

Een nieuwe Provac-enquête werd in 2015 voor de Franse Gemeenschap gerealiseerd. De vaccinale dekking blijft relatief stabiel in vergelijking met 2012. Wel is de dekking tegen het rotavirus verhoogd: ze bereikt momenteel 87,2% in de Franse Gemeenschap.

³ Geldt niet voor tetanos.

Waar komen de cijfers vandaan?

In België werden in 2012 drie enquêtes over de vaccinatiegraad uitgevoerd: de PROVAC-enquêtes in de FWB en in Brussel en de vaccinatiegraadstudie in Vlaanderen.

In de Duitstalige Gemeenschap zijn voor de leeftijd 0-3 jaar enkel gegevens beschikbaar betreffende de kinderen die vrijwillig op consultatie komen (87% in 2014).

De introductie van het platform E-Vax in de Franse Gemeenschap, identiek aan Vaccinnet in Vlaanderen, zal op termijn toelaten om alle vaccinaties in kaart te brengen, ook deze die door huisartsen en pediaters worden toegediend, aangezien ook zij weldra gebruik zullen maken van het platform.

❖ PROVAC-enquête

De PROVAC-enquête wordt in de FWB om de drie jaar uitgevoerd. Voor de vaccinatie van zuigelingen werd een steekproef afgenomen bij 1260 kinderen van 18 tot 24 maanden (waarvan 600 voor Brussel).

❖ De vaccinatiegraadstudie

Ook de Vlaamse vaccinatiegraadstudie wordt ongeveer om de drie jaar uitgevoerd (2005, 2008 en 2012). Voor wat betreft de vaccinatie van zuigelingen (18 tot 24 maanden oud) werd in 2012 door de UA en KU Leuven een steekproef afgenomen bij 874 gezinnen.

❖ Limieten meetinstrument

Enkel kinderen ingeschreven in het Rijksregister kunnen deel uitmaken van de steekproef voor de vaccinatie-enquêtes. Kinderen in illegaal verblijf of die dakloos zijn worden niet in rekening genomen.

Meer informatie

- **Weigering van de ouders "uit principe":** Sommige kinderen worden niet gevaccineerd, en dat niet wegens een gebrek aan informatie of een gebrek aan toegang tot de vaccins, maar omdat de ouders de vaccinatie weigeren. Volgens

de enquêtes blijft die categorische weigering echter marginaal met voor de Vlaamse Gemeenschap 3,8% en voor de Franse Gemeenschap minder dan 2% voor alle vaccinaties samen⁴.

- **Vaccinatiegraad met inbegrip van de weigering om de enquête te beantwoorden:** De WGO beveelt aan om kinderen van wie de ouders weigeren om aan een vaccinatie-enquête deel te nemen, te beschouwen als niet-gevaccineerde kinderen. Indien wij die aanbeveling volgen, vermindert de vaccinatiegraad drastisch (min 7% in Vlaanderen, min 9% in de FWB (uitgezonderd Brussel) en min 4,5% in Brussel). Het gaat dan om het worstcasescenario. De werkelijke vaccinatiegraad ligt ongetwijfeld tussen beide gegevens.
- **PROVAC-enquête:**
  - Robert, E., Swennen, B., *Enquête de couverture vaccinale en Fédération Wallonie-Bruxelles, Bruxelles excepté*, ULB, 2012 en 2015.
  - Robert, E., Swennen, B., *Couverture vaccinale en Région de Bruxelles-Capitale*, ULB-ESP, 2012.
- **Vaccinatiegraadstudie :**
  - www.zorg-en-gezondheid.be/vaccinatiegraad
  - Hoppenbrouwers K, Van Damme P et al., *Studie van de vaccinatiegraad bij jonge kinderen en adolescenten in Vlaanderen in 2012*, UA en K.U. Leuven, 2013.

⁴ Uitgezonderd het vaccin tegen het rotavirus (27% in Vlaanderen en 4% in de Franse Gemeenschap) en voor Vlaanderen ook in mindere mate (14%) MBR (mazelen, bof, rubella).

G5. Uitstel van gezondheidszorgen

Artikel 24 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid en op voorzieningen voor de behandeling van ziekte en het herstel van de gezondheid. De Staten die partij zijn, streven ernaar te waarborgen dat geen enkel kind zijn of haar recht op toegang tot deze voorzieningen voor gezondheidszorg wordt onthouden.

Het IVRK erkent het recht van het kind op toegang tot gezondheidszorg. Ondanks een zeer performant gezondheidszorgsysteem en een goed ontwikkeld ziekteverzekeringssysteem geeft 8% van de bevroegde Belgische gezinnen¹ aan dat de gezondheidszorgen voor een gezinslid om financiële redenen moesten worden uitgesteld.

Dat percentage loopt op tot bijna 20% bij

eenoudergezinnen, wat de grote kwetsbaarheid van die gezinnen aantoonst².

Uit de cijfers blijkt dat 11,7% van de kinderen (2013) deel uitmaakt van een gezin dat

11,7%

Dat is het percentage kinderen dat deel uitmaakt van een gezin dat gezondheidszorg heeft moeten uitstellen in 2013 in België.

gezondheidszorg heeft moeten uitstellen.

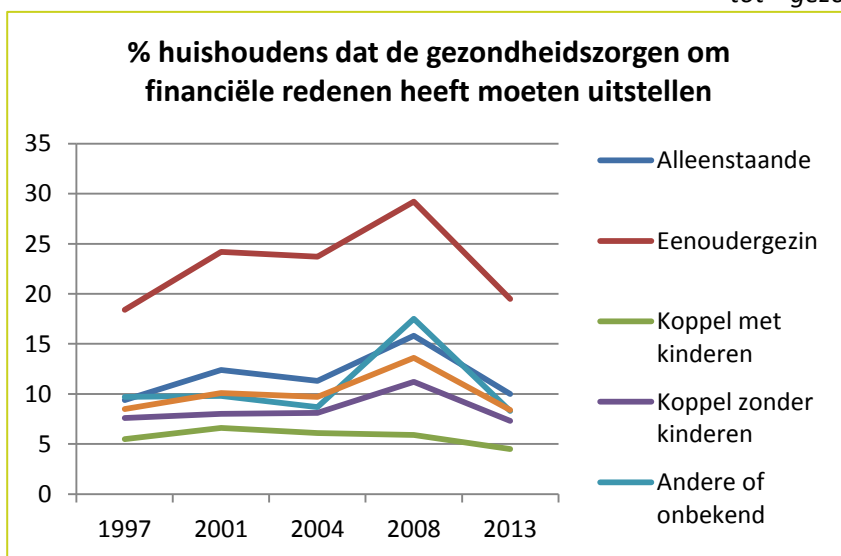
In 2010 verzocht het V.N.-Kinderrechtencomité België om "dringend doelgerichte

maatregelen te treffen om [...] de toegang tot gezondheidszorgdiensten voor alle

kinderen te waarborgen en ouders aan te moedigen om gebruik te maken van de gezondheidszorgdiensten die voor hun kinderen beschikbaar zijn [...], zijn ziekteverzekeringssysteem te herzien om de gezondheidszorgkosten te verlagen voor de meest benadeelde families"³.

Trend

Tussen 1997 en 2008 is het % kinderen dat opgroeit in een

Figuur 1. HIS 2013

¹ Nationale Gezondheidsenquête: Demarest S., "Financiële toegankelijkheid van gezondheidszorgen.", in: Drieskens, S., Gisle, L. (ed.). *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 3: Gebruik van gezondheids- en welzijnsdiensten*, Brussel, WIV-ISP, 2015.

² We merken niettemin op dat het gemiddeld aantal dokterscontacten voor kinderen uit eenoudergezinnen overeenstemt met dat van tweoudergezinnen: 2,4 contacten per jaar. Dit cijfer dient evenwel genuanceerd te worden: een gemiddelde zegt niets over de reële behoefte aan dokterscontact.

³ CRC/C/BEL/CO/3-4: Slotbepalingen van het CRC voor België, 2010, punt 57.

gezin dat aangeeft gezondheidszorg om

Oorspronkelijke vraagstelling in de HIS-enquête:

Mensen hebben het soms moeilijk om een beroep te doen op de gezondheidszorg, terwijl ze het wel nodig hebben. Aan de hand van de volgende vragen willen we nagaan of u hiermee de afgelopen 12 maanden werd geconfronteerd.

Is het de afgelopen 12 maanden voorgekomen dat u of iemand in uw huishouden de volgende zorgen nodig had, maar niet kon betalen?

- ⇒ *Medische zorgen of een operatie*
- ⇒ *Tandverzorging*
- ⇒ *Voorgescreven geneesmiddelen*
- ⇒ *Een bril of contactlenzen*
- ⇒ *Mentale zorgen, zoals van een psycholoog of psychiater*

financiële redenen te moeten uitstellen, gestegen: 11,5% van de kinderen in 1996, 12,3% in 2001, 12,2% in 2004, 17,6% in 2008. Dit percentage is sterk gedaald in 2013 (11,7 %).

Sinds 2008 is het aantal huishoudens dat gezondheidszorgen om financiële redenen moet uitstellen significant gedaald. Deze algemene daling is echter niet homogeen. Voor Brussel kan geen significante daling worden vastgesteld: het % huishoudens dat gezondheidszorgen heeft moeten uitstellen blijft heel hoog (22%)⁴.

Ongelijkheden

Het verband met de samenstelling van het gezin werd reeds aangehaald. Volgens het rapport van het WIV speelt ook het opleidingsniveau een grote rol: *"bij huishoudens behorend tot het laagste opleidingsniveau geeft 17% aan medische consumptie te hebben moeten uitstellen, bij de hoogst opgeleiden gaat het nog om 6% van de huishoudens."*⁵

⁴ Tegen 9% in het Waals Gewest en 5% in het Vlaams Gewest.

⁵ Demarest S., "Financiële toegankelijkheid van gezondheidszorgen", in: Drieskens, S., Gisle, L. (ed.). *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 3: Gebruik*

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ Nationale Gezondheidsenquête (HIS):

De HIS enquête wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

De voor deze indicator gehanteerde vraag wordt gesteld in de vragenlijst voor gezinnen en stelt het kind aldus niet centraal.

Onze indicator koppelt daarom de vraag aan de informatie over het aantal kinderen in het gezin om het "% kinderen dat deel uitmaakt van een gezin dat gezondheidszorg heeft moeten uitstellen wegens financiële redenen" te verkrijgen.

❖ Limieten meetinstrument

Ook al wordt het kind door ons centraal geplaatst, het is niet mogelijk om op grond van de, aan het gezin gestelde, vraag het gezinslid te identificeren voor wie de gezondheidszorg werd uitgesteld. Uit de cijfers valt bijgevolg niet af te leiden dat kinderen niet de nodige zorg hebben gekregen. Het uitstel van gezondheidszorg in een gezin is echter zonder enige twijfel een goede indicator van een reëel probleem (zie ook 'Meer informatie', laatste punt, voor een koppeling met consumptie van gezondheidszorgen).

Daarnaast hangt de toegankelijkheid van dienstverlening niet enkel samen met het financiële aspect. Er kunnen zich ook andere belemmeringen voordoen, bv op het vlak van geografische bereikbaarheid

van gezondheids- en welzijnsdiensten, Brussel, WIV-ISP, 2015, 808.

of belemmeringen van culturele of psychologische aard.

Voor de steekproef van de nationale Gezondheidsenquête wordt het rijksregisternummer als basis gebruikt en de interviews worden afgenomen op de verblijfplaats van de geselecteerde huishoudens. Illegaal verblijvende kinderen of kinderen zonder vaste woonplaats worden bijgevolg niet opgenomen in deze enquête. Nochtans is de kans groot dat zij meer dan anderen moeilijker toegang hebben tot gezondheidszorg.

Bovendien staat deze indicator enkel stil bij medische gezondheidszorg, niet bij psychologische bijstand en andere voorzieningen voor de behandeling van ziekte en het herstel van de gezondheid.

❖ *Aanbeveling*

Het zou interessant zijn om te kunnen achterhalen voor welke specifiek gezinslid zorgen werden uitgesteld. Deze precisering zou eventueel kunnen worden toegevoegd aan de volgende HIS-enquêtes.

Meer informatie

- **Uitgaven die moeilijk in het gezinsbudget passen:** Nog steeds volgens de HIS-enquête vindt 26% van de gezinnen in 2013 dat hun uitgaven voor gezondheidszorg zeer moeilijk in het gezinsbudget passen. Dit percentage ligt alvast een stuk lager dan in 2008 (35%). Voor eenoudergezinnen betreft het in 2013 evenwel nog 45% (52,5% in 2008).
- **Verskil in de consumptie van de gezondheidszorg naargelang van de provincies:** De gegevens van het RIZIV⁶ over de ambulante contacten van de nul- tot veertienjarigen in België tonen aan dat het percentage kinderen dat binnen het bevroegde jaar geen enkel contact heeft met een arts in de verscheidene

⁶ Presentatie van Dhr Pascal Meeus (RIZIV) op het NCRK-seminarie betreffende indicatoren voor het recht op gezondheid, 4 april 2014.

provincies rond de 14% schommelt, terwijl het voor Brussel 18% bedraagt⁷.

- **Toegang tot de gezondheidszorg voor buitenlandse minderjarigen:** Uitstel van gezondheidszorg wegens administratieve weigering: het lijkt ons aangewezen om de verschillende interpretaties van de tenlastename van de gezondheidszorg van buitenlandse minderjarigen in kaart te brengen, gaande van volledige tenlasteneming tot een beperking tot het recht op dringende medische hulp. Hiertoe zou overgegaan kunnen worden op basis van een OCMW-enquête via het VVSG, het UVCW en de VSGB, in het bijzonder voor wat de preventieve gezondheidszorgen betreft.
- **EU-SILC:** gegevens betreffende andere redenen voor het uitstellen van gezondheidszorg
- Het uitstel van gezondheidszorgen (om financiële of andere redenen) kan eveneens in kaart worden gebracht met een **objectieve indicator van laattijdige tenlasteneming:** het KCE-rapport hanteert in deze zin de indicator 'ziekenhuisopname om reden van astma'. Aangezien astma in beginsel ambulante behandeld kan worden, is hospitalisatie een signaal van laattijdige tenlasteneming. (Bron: Rapport KCE)⁸.
- Ook de statistieken inzake **preventief tandartsbezoek** zouden een interessante indicatie kunnen vormen.

⁷ Er moet worden opgemerkt dat met de gratis contacten met instellingen zoals Kind en Gezin, ONE en Kaleido DG geen rekening wordt gehouden in de gegevens van het RIZIV (voornamelijk gebruikt door nul- tot driejarigen). Jonge kinderen worden daarom waarschijnlijk beter opgevolgd dan wat uit de gegevens van het RIZIV blijkt.

⁸ KCE, *La performance du système de santé Belge*, Rapport n°196, 2012, 158p.

Online beschikbaar op : kce.fgov.be/sites/default/files/page_document/s/KCE_196B_performance_systeme_sante_belge_0.pdf

G6. Wachtijd voor tenlasteneming

Artikel 24 IVRK

1. De Staten streven ernaar te waarborgen dat geen enkel kind het recht op toegang tot gezondheidsvoorzieningen wordt onthouden

2.b. De Staten nemen passende maatregelen om de verlening van de nodige medische hulp en gezondheidszorg aan alle kinderen te waarborgen met nadruk op de ontwikkeling van de eerstelijnsgezondheidszorg.

Het Kinderrechtencomité heeft België in zijn slotbemerkingen van 2010 opgeroepen om het probleem van de wachttijden aan te pakken (CO CRC 2010, §45).

In de nationale Gezondheidsenquête (HIS) wordt onder meer aandacht geschonken aan de ervaring van de patiënt. Zowel de wachttijd voor het verkrijgen van een afspraak bij een arts/specialist als het mogelijke probleem dat die wachttijd bij de patiënt veroorzaakt, worden aangekaart.

61% van de jongeren die deze vraag hebben beantwoord, bekwamen dezelfde dag een afspraak bij de huisarts of specialist. Het beperkt aantal antwoorden¹, in het bijzonder voor wat betreft de contacten met geneesheren-specialisten (slechts 40 antwoorden) laat ons evenwel niet toe om tot een pertinente en betrouwbare analyse over te gaan.

Trend

De vraag naar de wachttijd werd voor het eerst ingevoerd in de enquête van 2013.

Voorlopig is bijgevolg geen analyse van de evolutie in de tijd mogelijk.

¹ 172 antwoorden betreffende contacten met de huisarts.

Ongelijkheden

Minder dan 22 jongeren tussen 15 en 18 jaar oud hebben deze vraag beantwoord. Het is moeilijk om een dermate klein staal te ventileren.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HIS

De HIS enquête wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de

De vraag wordt gesteld over de laatste afspraak (tijdens het afgelopen jaar) bij een arts. Dit om de bias te voorkomen die een vraag over alle voorbije consultaties teweeg zou brengen.

❖ Limieten meetinstrument

De huidige door de HIS verzamelde gegevens maken geen onderscheid tussen 'fysieke' en geestelijke gezondheidszorg. Het is bijgevolg onmogelijk om beide te onderscheiden en aldus via HIS een indicatie te bekomen van de gemiddelde wachttijden in de geestelijke gezondheidszorg. Een enquêteur stelt de vraag overigens enkel face to face aan jongeren ouder dan 15 jaar. Deze

N/A

Een evaluatie van de problematiek van de wachttijden dringt zich op. Er zijn hierover evenwel geen pertinente gegevens beschikbaar.

Oorspronkelijke vraagstelling in de HIS-enquête:

- ⇒ *Hoe vlug kreeg u een afspraak om deze arts te zien?*
- ⇒ *Was de wachttijd voor het maken van een afspraak een probleem voor u?*

informatie is bijgevolg niet beschikbaar voor kinderen jonger dan 15 jaar². De vraag rijst overigens of een bevraging naar wachttijden niet beter systematisch kan worden gesteld aan de persoon die de afspraak maakte, wat in het merendeel van de gevallen de ouder en niet de jongere zelf is.

De gegevens beperken zich overigens tot ambulante zorgen (met uitsluiting van hospitalisaties) en omvatten geen consultaties bij een psycholoog of therapeut. Ook de centra voor preventieve gezondheidszorg zoals bijvoorbeeld CLB's of de Centra voor Algemeen Welzijnswerk, evenals de jeugdzorg en de gehandicaptenzorg in het algemeen worden niet in de enquête opgenomen. Dat zorgt voor een belangrijke bias aangezien die diensten wel degelijk een belangrijk zorgaanbod bieden op het vlak van de geestelijke gezondheidszorg van kinderen.

De wachttijden vormen ongetwijfeld een probleem. Personen die op een wachtlijst staan of die verklaren te hebben moeten wachten op een afspraak bij een specialist hebben niettemin al een eerste stap gezet, namelijk de kennismaking met het aanbod en de "psychologische" toegankelijkheid ervan. De toegankelijkheid van de eerstelijnsdiensten moet dus eveneens in aanmerking worden genomen. Cf infra,

---

² De meeste overige vragen worden via een referentiepersoon van het gezin beantwoord in naam van het kind. Dit geldt niet voor de deze vraag, wat een gemiste kans is en best heroverwogen wordt.

transversale indicator 'psychologische toegankelijkheid hulpdiensten'.

❖ *Aanbevelingen*

Om die reden bevelen we HIS aan om in het kader van de volgende bevraging (2018) op te splitsen tussen specialisten inzake geestelijke gezondheidszorg (psychiaters en neurologen) en specialisten in 'fysieke' gezondheidszorg (de overige disciplines) en om de vragen uit te breiden naar kinderen jonger dan 15 jaar.

Meer informatie

- **Verslag HIS:** Van der Heyden, J. "Patiëntervaringen", in: Drieskens, S., Gisle, L. (ed.). *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 3: Gebruik van gezondheids- en welzijnsdiensten*. WIV-ISP, Brussel, 2015.
- **Objectieve gegevens:** De gemiddelde wachttijden in de Vlaamse CGG's (Centra Geestelijke Gezondheidszorg) bleven tussen 2009 en 2014 stabiel om en bij de 50 dagen (wat ongeveer gelijkloopt met de wachttijden voor volwassenen). In 2014 registreerden de crisisopvangcentra 700 jongeren op de wachtlijst op een totaal van 5.456 aanmeldingen (vgl: slechts 2.752 aanmeldingen in 2012). Een gecentraliseerde registratie van wachttijden binnen de intersectorale toegangspoort (niet-rechtstreeks toegankelijke hulp) vindt plaats sinds maart 2015. Vanaf 2016 zullen betrouwbare cijfers beschikbaar zijn. Er is momenteel helaas geen gelijkaardige registratie beschikbaar op het niveau van het Waals Gewest.

G7. Kwaliteit van de gezondheidszorg

Artikel 24 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid en op voorzieningen voor de behandeling van ziekte en het herstel van de gezondheid. De Staten die partij zijn, streven ernaar te waarborgen dat geen enkel kind zijn of haar recht op toegang tot deze voorzieningen voor gezondheidszorg wordt onthouden.

2. De Staten die partij zijn, streven de volledige verwezenlijking van dit recht na en nemen passende maatregelen, met name:

b) om de verlening van de nodige medische hulp en gezondheidszorg aan alle kinderen te waarborgen, met nadruk op de ontwikkeling van de eerstelijnsgezondheidszorg;

Het recht op genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid omhelst de voorwaarde van een kwaliteitsvolle zorgverlening.

De kwaliteit van de gezondheidszorg is niet eenvoudig te meten. Er zijn tal van beïnvloedende factoren. In het KCE-rapport¹ wordt kwaliteit gezien als efficiëntie, toereikendheid, veiligheid, zorgcontinuïteit en patiëntgerichtheid. De indicatoren van dit rapport zijn evenwel merendeels niet toegespitst op kinderen.

We beperken ons hier daarom tot twee maatstaven voor de kwaliteit van de gezondheidszorg: het (overmatig) gebruik van antibiotica en het voorschrijfgedrag inzake psychotrope stoffen/psychostimulerende middelen die werden voorgeschreven door een huisarts.

¹ Federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg.

Antibiotica

Kwaliteitsvolle zorgen kunnen omschreven worden als zorgen die beantwoorden aan behandelingen die hun nut bewezen hebben en internationaal wetenschappelijk aanbevolen worden. Om te meten in welke mate artsen in België aansluiten bij nationale en internationale aanbevelingen, lijkt het volume verstrekte antibiotica een pertinente indicator te zijn.

Antibiotica laten toe om bacteriële infecties onder controle te krijgen. Op virale infecties hebben ze geen enkele impact (griep, verkoudheid, de meeste vormen van keelpijn, bepaalde vormen van bronchitis, ...).

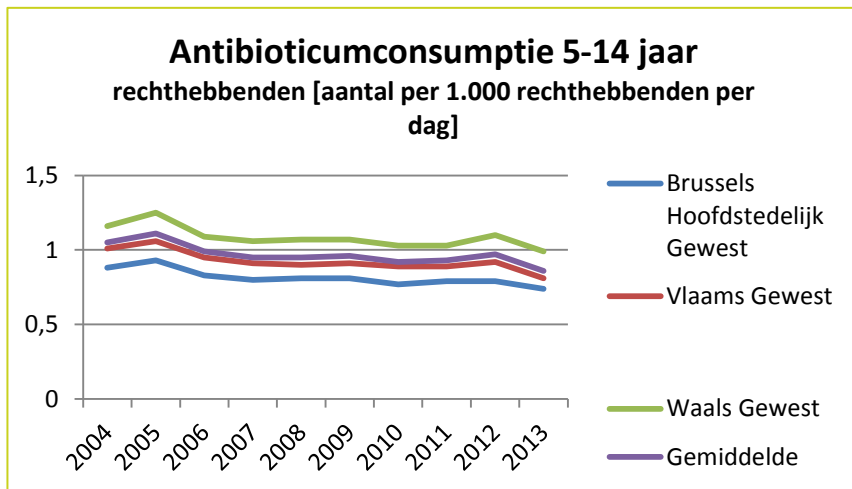
Bovendien is het organisme dankzij het immuunsysteem in staat om zelf, zonder medicijnen, de meeste bacteriële infecties te overwinnen.

Antibiotica kunnen evenwel onontbeerlijk blijken in geval van bacteriële meningitis, bepaalde pneumonieën of andere ernstige infecties.

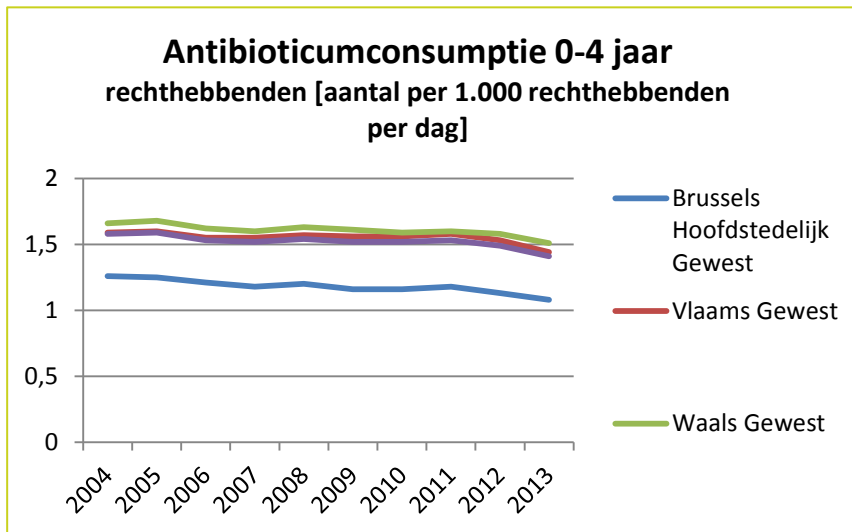
Het voorschrijven van antibiotica buiten gevallen van aangetoonde nood, brengt secundaire gevolgen voor de patiënt met zich mee, onder meer aangezien antibiotica ook niet-ziekteverwekkende bacteriën die bijdragen tot onze gezondheid, aantasten. Bovenal brengen ze een progressieve weerstand van de bacteriën tegen behandeling teweeg, door toedoen van een fenomeen van selectie en uitwisseling van genen. Ze riskeren aldus op termijn het beschikbare therapeutische

71%

van de 0-14-jarigen die een contact met een arts hebben gehad, werd een antibioticum voorgeschreven (RIZIV 2013)

Figuur 1. IMA Atlas 2014

Figuur 2. IMA Atlas 2014

arsenaal om bacteriële infecties te overwinnen, af te zwakken.

De OESO geeft aan dat het dagelijkse gebruik per inwoner van antibiotica in België heel hoog ligt in vergelijking met de overige landen (België wordt enkel door Luxemburg en Griekenland voorafgegaan)².

De Belgische Commissie voor de Coördinatie van het Antibioticabeleid (BAPCOC) raadt meer bepaald aan het voorschrijven van antibiotica met de helft te verminderen tegen 2025.

Opmerking: bijna 90% van de antibiotica wordt voorgeschreven in de ambulante praktijk.

Het nationale gemiddelde bedraagt 1,4 DDD3 per dag per 1000 kinderen tussen 0 en 4 jaar. Het gebruik ligt het hoogst in Wallonië. We moeten ons evenwel behoeden voor verkeerde interpretaties: in Brussel bijvoorbeeld is het in vergelijking met de overige regio's relatief 'zwakke' gebruik mogelijk te wijten aan problemen inzake financiële toegankelijkheid.

² Gezondheidspanorama 2013 - © OESO 2013.

³ DDD (Defined Daily Dose) : standaard dagdosis.

We stellen een tendens vast tot lichte afname van de consumptie door kinderen van antibiotica (0-14 jaar). Kleine kinderen (0-4 jaar) woonachtig in Brussel nemen het minst antibiotica in.

In België werd in 2013 71% van de 0 tot 14-jarigen die een contact met een arts hebben gehad, antibiotica voorgeschreven. Antwerpen is de provincie met het laagst aantal voorschriften (65%). Henegouwen registreert het hoogste voorschrijfgedrag met 76%⁴.

Psychofarmaca

Talrijke psychofarmaca kunnen worden voorgeschreven om diverse redenen. Het betreft onder meer anti-epileptica, opiaten, anti-psychotica, maar eveneens psychostimuli (meestal rilatine) en antidepressiva.

Terwijl het voorschrijven van bepaalde psychofarmaca over het algemeen als medisch verantwoord wordt beschouwd, wordt het voorschrijfgedrag van andere, zoals rilatine en antidepressiva, aan kritische vragen onderworpen.

op grond van de databanken van RIZIV kan vastgesteld worden dat het voorschrijfgedrag van antidepressiva stijgt met de leeftijd, om 1% van de jongeren van 15 jaar en 2,3% van de 18-jarigen te bereiken.

Om te komen tot kwaliteitsvolle gezondheidszorgen dient het gebruik van psychofarmaca gerationaliseerd te worden en vergezeld gaan van een therapeutische opvolging van het kind⁵.

⁴ RIZIV, Feedback over de huisartsenpraktijken - Lokale kwaliteitsgroepen (LOK's) - Gegevens 2013.

⁵ Cf. bronnen genoemd in 'Meer informatie'. Zie ook over de huidige Vlaamse werkzaamheden aan een richtlijn ter zake: CD&V: Teveel kinderen en jongeren aan antidepressiva: nieuwe richtlijn en maatregelen volgen, algemeen.cdenv.be/actua/teveel-kinderen-en-jongeren-aan-

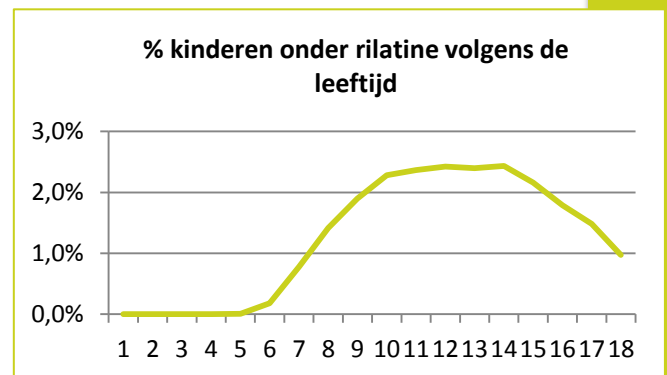
Aan 2,3% van de kinderen tussen 10 en 15 jaar oud werd rilatine voorgeschreven in 2014 (Cf. Figuur 3).

Bijna 60% van de in België voorgeschreven rilatine werd voorgeschreven door specialisten in psychiatrie, neurologie of neuropsychiatrie. De psychiatrische opvolging van deze patiënten wordt in beginsel verzekerd. meer verontrustend is dan ook de overige 30% van voorschriften van rilatine die door huisartsen en pediaters worden uitgeschreven.

Daarnaast wordt een grote geografische afwijking vastgesteld.

In de provincies Luik en Luxemburg wordt in meer dan 40% van de gevallen rilatine voorgeschreven door huisartsen, tegenover slechts 12% in Brussel.

De voorgeschreven dosissen verschillen eveneens van provincie tot provincie.

Figuur 3. RIZIV Pharmanet 2014

Vergelijken we het aantal dagelijkse dosissen in functie van het aantal kinderen per provincie, dan stellen we vast dat vijf keer meer rilatine per kind wordt voorgeschreven in de provincie Luxemburg dan in Brussel.

[antidepressiva-nieuwe-richtlijn-en-maatregelen-volgen.](http://algemeen.cdenv.be/actua/teveel-kinderen-en-jongeren-aan-antidepressiva-nieuwe-richtlijn-en-maatregelen-volgen)

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *InterMutualistisch Agentschap*

Het InterMutualistisch Agentschap (IMA) heeft als opdracht om de gegevens die door verzekeringsorganismen worden verzameld in het kader van hun opdrachten, te analyseren en om hen ter zake te informeren.

We merken tevens op dat bepaalde psychofarmaca zoals benzodiazepines niet terugbetaald worden en bijgevolg niet opgenomen zijn in de databanken van IMA.

❖ *Aanbevelingen*

Volgende bijkomende gegevens zouden nuttig zijn met het oog een kwalitatievere benadering: het % voorschriften van amoxicilline. Deze verhouding

	DDD/minderjarige bevolking	% rilatine voorgeschreven door huisarts of pediater	% rilatine voorgeschreven door psychiater, neuroloog of neuropsychiater
Antwerpen	2,77	25,4%	62,5%
Vlaams-Brabant	4,47	20,8%	69,7%
Waals-Brabant	12,04	16,9%	54,8%
Brussel-hoofdstad	3,97	11,9%	60,0%
West-Vlaanderen	4,65	33,3%	53,3%
Oost-Vlaanderen	3,46	25,0%	66,7%
Henegouwen	3,60	35,7%	45,3%
Luik	4,50	41,6%	25,4%
Limburg	6,37	34,4%	57,4%
Luxemburg	21,54	43,2%	37,3%
Namen	9,74	26,6%	52,8%

Figuur 4. RIZIV Pharmanet 2014

De 7 in België actieve mutualiteiten verzamelen allerlei types gegevens (administratieve gegevens, facturatiegegevens,...). IMA voegt die gegevens samen met het oog op het voeren van globale studies.

❖ *Limieten meetinstrument*

Het is moeilijk om duidelijk af te bakenen wat beschouwd kan worden als overmatig gebruik en wat beantwoordt aan een reële behoefte. Daarom moeten de voorgestelde cijfers altijd relatief bekeken worden (internationale of regionale vergelijkingen, evolutie in de tijd...).

weerspiegelt het gegeven dat voorschrijvers de voorkeur geven aan een eerstelijns-antibioticum, wat wenselijk is met het oog op een beperking van de antibioresistentie.

Meer informatie

- *Aanbevelingen BAPCOC inzake het voorschrijven van antibiotica:* health.belgium.be/eportal/Myhealth/Properuse/Antibiotics/BAPCOC/index.htm#.VQwuhnyG-9U.
- *Kritische studies over het voorschrijfgedrag inzake psychofarmaca,* met aandacht voor het belang van een zorgvuldige

diagnostiek door een arts gespecialiseerd in gedragswetenschappen (kinder- en jeugdpsychiaters, kinderneurologen), van een geïnformeerde instemming van de minderjarige en een zorgvuldige opvolging: S. Claes, M. Danckaerts e.a., *Het toenemend gebruik van psychofarmaca, Visietekst Werkgroep Metaforum Leuven*, 2010, p. 14-16, www.kuleuven.be/metaforum/docs/pdf/wg_1_e.pdf; Belgisch Centrum voor Farmacotherapeutische Informatie / Centre belge d'Information Pharmacothérapeutique (BCFI/CBIP), *Moet de plaats van methylfenidaat bij kinderen en adolescenten met ADHD opnieuw geëvalueerd worden?*, www.bcfi.be/nieuws/index.cfm?welk=749&category=GOW; Belgisch Centrum voor Farmacotherapeutische Informatie / Centre belge

d'Information Pharmacothérapeutique (BCFI/CBIP), *Aandacht in de pers voor paroxetine als antidepressivum bij adolescenten: heranalyse van "Study 329*, www.bcfi.be/nieuws/index.cfm?welk=734&category=GOW ; Website Ombudsfunctie in de geestelijke gezondheidszorg, verwijzing naar artikel in De Standaard (07/12/2015, www.standaard.be/cnt/dmf20151207_02008188) n.a.v. cijfers Christelijke Mutualiteiten, www.ombudsfunctieggz.be/?action=nieuws_detail&nieuws=332&titel=CM+waarschuwt+voor+stijgend+gebruik+antidepressiva+bij+jongeren&thema=.

G8. Gezonde levensstijl

Artikel 24 IVRK

2. De Staten die Partij zijn, [...] nemen passende maatregelen:

c) om ziekte, ondervoeding en slechte voeding te bestrijden, mede binnen het kader van de eerstelijnsgezondheidszorg, door onder andere het toepassen van gemakkelijk beschikbare technologie en door het voorzien in voedsel met voldoende voedingswaarde en zuiver drinkwater, de gevaren en risico's van milieuverontreiniging in aanmerking nemend;

Artikel 33 IVRK

De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen, met inbegrip van wettelijke, bestuurlijke en sociale maatregelen en maatregelen op onderwijsterrein, om kinderen te beschermen tegen het illegale gebruik van verdovende middelen en psychotrope stoffen zoals omschreven in de desbetreffende internationale verdragen, en om inschakeling van kinderen bij de illegale productie van en de sluikehandel in deze middelen en stoffen te voorkomen

Het belang van een gezonde levensstijl wordt kracht bijgezet door het recht van het kind op leven, overleven en ontwikkeling (art. 6) en het recht op de grootst mogelijke mate van gezondheid (art. 24), evenals door de algemene commentaar nr. 4 van het Kinderrechtencomité over de gezondheid van adolescenten. Het Comité drong er in het kader van zijn slotbeschouwingen van 2010 op aan dat België de inspanningen voor de aanpak van overgewicht en obesitas bij kinderen zou aanhouden en versterken.

De notie "gezonde" levensgewoonten omvat heel wat aspecten. In het kader van deze indicatorensselectie die focust op het kind, belichten we hierna de volgende elementen: eetgedrag, lichaamsbeweging en - voor iets oudere kinderen (jongeren) - risicogedrag.

Voeding

De Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC)-enquête levert een grondig onderzoek naar de eetgewoonten bij jongeren. De jongeren schatten hun consumptiefrequentie voor een aantal voedingsmiddelen in. We maken in dit kader gebruik van de indicator "voedingsevenwicht", zoals ontwikkeld door het HBSC-team aan de ULB¹.

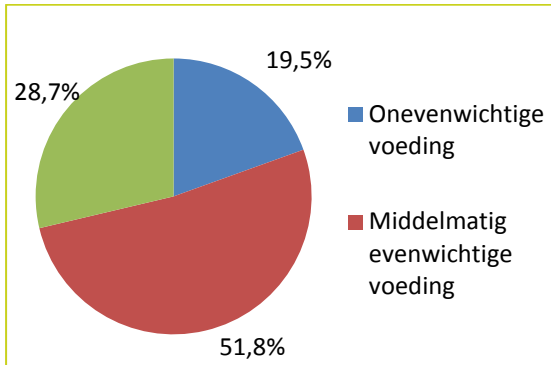
In 2014 vertonen bijna 3 jongeren op 10 (28,7%) een evenwichtig voedingspatroon, terwijl 1 jongere op 5 blijkt geeft van een onevenwichtig voedingspatroon (19,5%).

20%

van de bevroegde jongeren rapporteren een onevenwichtige voeding

¹ «Deze score is gebaseerd op de frequentie van de consumptie van 'gezonde' voeding (fruit, groenten en vis) en op de geringe frequentie van de consumptie van voeding die veeleer wordt ontraden op nutritioneel vlak (vaste en vloeibare suikerhoudende producten, frietjes). Een jongere behaalt een punt wanneer hij: dagelijks fruit eet, dagelijks groenten eet, minstens eenmaal per week vis, MITS hij bovendien niet dagelijks suikerhoudende vaste of vloeibare producten consumeert en niet meer dan eenmaal frieten per week.

De aldus behaalde score varieert tussen 0 (slecht voedingsevenwicht) en 6 (goed voedingsevenwicht)": Favresse, D., de Smet, P., Godin, I., *La santé des élèves de l'enseignement secondaire : résultats de l'enquête HBSC 2010 en Fédération Wallonie-Bruxelles*, Service d'Information Promotion Éducation Santé (SIPES), Bruxelles, ESP-ULB, février 2013, 36.

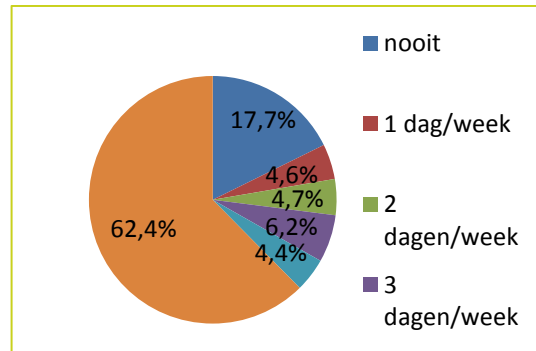
Figuur 1. Voedingsevenwicht bij jongeren (n=21.043), HBSC 2014.

	N	Evenwichtige voeding	p
Geslacht	21043		<0,001
Jongens		24,4	
Meisjes		33,0	
Leeftijd	20844		<0,001
10-12 jaar		32,6	
13-14 jaar		28,4	
15-16 jaar		28,0	
17-19 jaar		25,6	
Materieel welvaartsniveau	19518		<0,001
Zwak		20,8	
Gemiddeld		27,2	
Hoog		35,5	
Familie	20854		<0,001
2 biologische ouders		30,3	
Andere		25,4	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan een evenwichtige voeding, HBSC 2014.

Samenleven met beide ouders, een meisje zijn, afkomstig zijn uit een hoger sociaaleconomisch milieu zijn factoren die gelinkt zijn aan een evenwichtig voedingspatroon. Ook de leeftijd blijkt van invloed: zo daalt het voedingsevenwicht naarmate de leeftijd vordert. Het verschil is vooral opvallend tussen kinderen van 10 tot 12 jaar en de oudere leeftijdsgroepen.

Zes op tien jongeren (62,4%) verklaren elke weekday te ontbijten. Bijna één op vijf (17,7%) geeft aan nooit te ontbijten (HBSC 2014).

Figuur 2. Ontbijten tijdens de week (n=22.223), HBSC 2014.

Het overslaan van een ontbijt komt frequenter voor bij meisjes en bij jongeren die niet bij beide ouders wonen. Het aandeel kinderen dat het ontbijt overslaat stijgt met de leeftijd. Het komt vaker voor naargelang de materiële welvaartsgraad binnen het gezin afneemt.

	N	ontbijt overslaan (%)	p
Geslacht	22223		<0,001
Jongens		16,4	
Meisjes		19,0	
Leeftijd	22015		<0,001
10-12 jaar		9,5	
13-14 jaar		16,0	
15-16 jaar		21,2	
17-19 jaar		24,1	
Materieel welvaartsniveau	20544		<0,001
Zwak		26,4	
Gemiddeld		17,8	
Hoog		12,6	
Familie	22010		<0,001
2 biologische ouders		15,2	
Andere		22,8	

Tabel 2. Factoren gelinkt aan het overslaan van het ontbijt op alle weekdays (van maandag tot vrijdag), HBSC 2014.

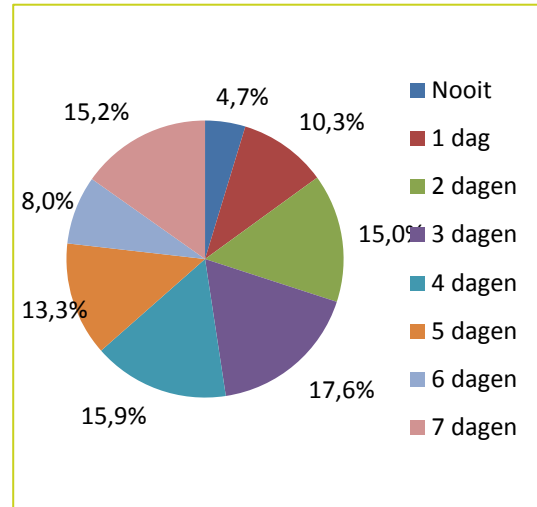
Lichaamsbeweging

Volgens de definitie van de WGO omvat "lichaamsbeweging bij jongeren onder meer spel, sport, verplaatsingen, ontspanningsactiviteiten, turnles of geplande oefeningen, in de familiale, schoolse of samenlevingscontext." De WGO beveelt jongeren aan om minstens 60 minuten per dag te bewegen op één van de beschreven wijzen.

Ook al is de definitie van WGO ruim, slechts 1 jongere op 7 (15,2%) volgde in 2014 deze aanbeveling. Hetzelfde aandeel jongeren (15%) doet slechts één dag per week of zelfs nooit gedurende 60 minuten op één dag tijd aan lichaamsbeweging.

	N	Lichaams beweging	p
Geslacht	22206		<0,001
Jongens		43,4	
Meisjes		29,5	
Leeftijd	22001		<0,001
10-12 jaar		43,3	
13-14 jaar		38,7	
15-16 jaar		33,2	
17-19 jaar		30,8	
Materieel welvaartsniveau	20540		<0,001
Zwak		30,7	
Gemiddeld		34,4	
Hoog		41,3	
Familie	21994		<0,001
2 biologische ouders		37,5	
Andere		34,3	

Tabel 3. Factoren gelinkt aan lichaamsbeweging gedurende 60 minuten en dat minstens 5 dagen per week, HBSC 2014.

Figuur 3. Lichaamsbeweging (60 min.) op weekbasis (n=22.206), HBSC 2014.

Regelmatige lichaamsbeweging (minstens 5 dagen/week) wordt vaker gerapporteerd door jongens. Het wordt minder vaak gerapporteerd naargelang de leeftijd toeneemt en wordt vaker gerapporteerd naargelang de materiële welvaart van het gezin toeneemt. Regelmatige lichaamsbeweging komt ook iets vaker voor bij jongeren die bij beide ouders wonen.

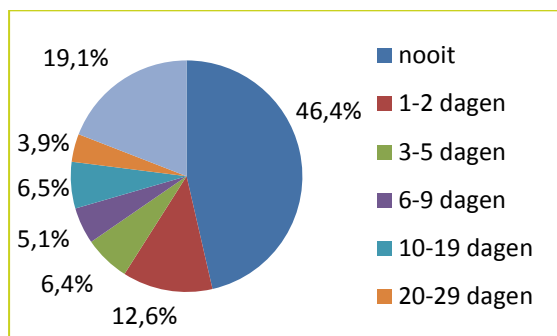
Risicogedrag

De studie van risicogedrag kan zeer brede thema's omvatten (alcohol, verdovende middelen, tabak, seksleven) en is zeer leeftijdsgebonden. In samenwerking met de HBSC-onderzoekers opteren we voor de volgende indicatoren:

- Vanaf 16 jaar: "heb je reeds geslachtsgemeenschap gehad?"
- % jongeren dat aangeeft een anticonceptiemiddel gebruikt te hebben tijdens de laatste geslachtsgemeenschap
- Ben je ooit al eens dronken geweest?
- Indien % ja-antwoorden in lager onderwijs heel laag ligt: extra vraag: "Heb je alcohol gedronken tijdens de afgelopen maand?"
- "Ben je tijdens de afgelopen maand dronken geweest?"

❖ Alcoholgebruik

Ongeveer één jongere op twee (53,6%) rapporteert reeds minstens één keer alcohol gedronken te hebben. Een op vijf (19,1%) rapporteert dat hij op reeds (meer dan) 30 dagen alcohol gedronken heeft.

Figuur 4. Experimenteren met alcohol (n=20.814), HBSC 2014.

	N	Alcohol (lifetime >= 1 dag) (%)	p
Geslacht	20814		<0,001
Jongens		56,0	
Meisjes		51,2	
Leeftijd	20614		<0,001
10-12 jaar		16,9	
13-14 jaar		41,4	
15-16 jaar		68,9	
17-19 jaar		82,3	
Materieel welvaartsniveau	19241		<0,001
Zwak		47,8	
Gemiddeld		54,5	
Hoog		57,0	
Familie	20650		<0,001
2 biologische ouders		50,6	
Andere		60,2	

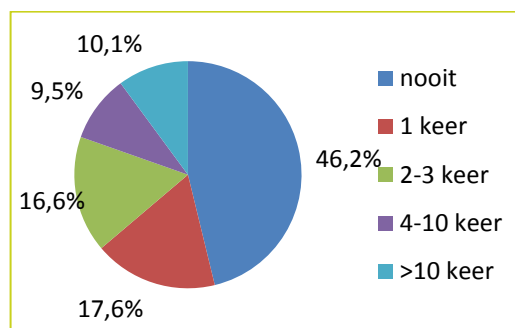
Tabel 4. Factoren gelinkt aan experimenteren met alcohol (minstens 1 dag van zijn leven), HBSC 2014.

Het aandeel jongeren dat al met alcohol heeft geëxperimenteerd ligt wat hoger bij jongens en bij jongeren die niet met beide ouders wonen. Experimenteren met alcohol neemt toe met de leeftijd en

naargelang het materieel welvaartsniveau toeneemt.

❖ Dronkenschap

Onder de jongeren die reeds hebben geëxperimenteerd met alcohol, rapporteert één jongere op twee (54,8%) dat hij reeds minstens één maal dronken is geweest. Eén jongere op tien (10,1%) geeft aan dat hij reeds meer dan 10 keer dronken is geweest.

Figuur 5. Ervaring met dronkenschap bij jongeren die reeds minstens één dag in hun leven alcohol hebben gebruikt (n=11.157), HBSC 2014.

	N	Dronkenschap (lifetime; >= 1 keer (%))	p
Geslacht	11157		<0,001
Jongens		56,3	
Meisjes		51,0	
Leeftijd	11031		<0,001
10-12 jaar		17,8	
13-14 jaar		28,6	
15-16 jaar		51,3	
17-19 jaar		74,4	
Materieel welvaartsniveau	10438		<0,05
Zwak		57,4	
Gemiddeld		53,2	
Hoog		53,0	
Familie	11089		<0,001
2 biologische ouders		49,9	
Andere		60,5	

Tabel 5. Factoren gelinkt aan de beleving van dronkenschap bij jongeren die reeds minstens één dag in hun leven alcohol hebben gebruikt, HBSC 2014.

Jongens, jongeren uit een gezin met zwak welvaartsniveau en jongeren die niet bij beide ouders wonen, geven vaker aan dat ze reeds minstens één keer dronken zijn geweest. De beleving van dronkenschap neemt bovendien toe met de leeftijd.

❖ Seksuele relaties

Bij de 15 tot 19-jarigen geven bijna 4 jongeren op 10 (38,4%) aan dat ze reeds een seksuele relatie hebben gehad. Dit aandeel is mogelijk wat onderschat in die zin dat jongeren van 15 tot 19 jaar die zijn ingeschreven in het lager secundair onderwijs geen toegang hebben gekregen tot vragen met betrekking tot hun gevoels- en seksuele leven.

Het aandeel jongeren dat reeds een seksueel contact heeft gehad, verschilt niet tussen jongens en meisjes.

	N	seksuele relaties (% ja)	p
Geslacht	8861		n.s.
Jongens		38,7	
Meisjes		38,1	
Leeftijd	8861		<0,001
15-16 jaar		20,9	
17-19 jaar		53,5	
Materieel welvaartsniveau	8467		<0,001
Zwak		43,5	
Gemiddeld		38,6	
Hoog		35,4	
Familie	8821		<0,001
2 biologische ouders		32,8	
Andere		49,6	

Tabel 2. Factoren gelinkt aan de ervaring met seksuele relaties onder jongeren tussen 15 en 19 jaar oud, HBSC 2014.

Het ligt 2,5 maal hoger bij jongeren tussen 17 en 19 jaar in vergelijking met jongeren van 5 tot 16 jaar.

Het aandeel neemt af naargelang het materieel welvaartsniveau stijgt. Het is

hoger bij jongeren die niet bij beide ouders wonen.

❖ Gebruik van voorbehoedsmiddelen

Van de jongeren tussen 15 en 19 jaar die al een seksueel contact hebben gehad geeft één op twee aan dat hij/zij of zijn/haar partner een voorbehoedsmiddel heeft gebruikt tijdens het laatste seksueel contact.

Het aandeel jongeren dat aangeeft een voorbehoedsmiddel te gebruiken ligt hoger bij jongens, bij jongeren van 15-16 jaar oud en bij zij die bij hun beide ouders wonen. Het gebruik van een voorbehoedsmiddel wordt frequenter gerapporteerd door jongeren van wie de familie een hoog materieel welvaartsniveau bereikt, in vergelijking met zij wiens welvaartsniveau gemiddeld is.

	N	voorbehoedsmiddel %	p
Geslacht	3378		<0,001
Jongens		58,2	
Meisjes		41,6	
Leeftijd	3378		<0,001
15-16 jaar		59,8	
17-19 jaar		46,6	
Materieel welvaartsniveau	3228		<0,05
Zwak		50,7	
Gemiddeld		47,7	
Hoog		54,1	
Familie	3360		<0,001
2 biologische ouders		53,8	
Andere		44,7	

Tabel 3. Factoren gelinkt aan het gebruik van een voorbehoedsmiddel tijdens het laatste seksuele contact bij jongeren tussen 15 en 19 jaar oud die al seksueel contact hebben gehad, HBSC 2014.

Opmerking : de gegevens ter internationale vergelijking zullen vanaf midden 2016 beschikbaar zijn.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ Limieten meetinstrument

In de Duitstalige Gemeenschap wordt deze enquête thans niet afgenomen.

Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet ondervraagd.

Enkel de leerlingen die aanwezig zijn op de dag van de enquête vullen de vragenlijst in. Dat betekent dat de leerlingen die afwezig zijn wegens ziekte, niet-schoolgaand zijn of spijbelen, niet in deze enquête zijn opgenomen.

De vragen over voeding omvatten geen informatie over de hoeveelheid (bv. aantal porties fruit/groenten). Het voedingsevenwicht valt dan ook niet daadwerkelijk te beoordelen.

❖ Aanbevelingen

De HBSC-enquête dient uitgebreid te worden naar leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om eveneens aan de enquête deel te nemen.

Meer informatie

- **HBSC:** andere nuttige metingen:
  - Het drinken van minstens 1 alcoholische drank per week, van meer dan 7 glazen alcohol per week en cannabisgebruik minstens eenmaal per week (vraag ook gesteld in het lager onderwijs)
  - aanzienlijker en overmatig gebruik: de consumptie van meer dan 2 glazen per dag,

dagelijks roken, dagelijks cannabisgebruik, geregeld "binge drinken" tijdens de afgelopen maand, het innemen van ecstasy tijdens de afgelopen 30 dagen en, voor de jongeren uit de laatste cyclus van het lager onderwijs, dagelijkse overmatige tijdsbesteding aan multimedia (TV, games en computer).

- **HIS**

In de nationale Gezondheidsenquête komt het eetgedrag aan bod. De meerwaarde van die enquête schuilt in de informatie betreffende de kwantiteit van de consumptie. Terwijl het merendeel van de kinderen dagelijks groenten en fruit eet, is het zo dat slechts 8% de door de WHO aanbevolen hoeveelheden eet (5 porties).

Drieskens, S., « De voedingsgewoonten », in: Gisle, L., Demarest, S. (red.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 2: Gezondheidsgedrag en leefstijl*, Brussel, WIV-ISP, 2014.

HIS bestudeert ook de lichaamsbeweging en het risicogedrag, maar enkel bij jongeren ouder dan 15 jaar.

- **Enquête naar de voedselconsumptie:** Het WIV heeft in 2014 een tweede bevraging gevoerd naar voedselconsumptie. 3200 personen hebben deelgenomen, waarvan 2000 kinderen (500 kinderen tussen 3 en 5 jaar, 500 tussen 6 en 9 jaar, 1000 van 10 tot 17 jaar). De kinderen van 3 tot 9 jaar oud werden by proxy bevraagd. De methodologie werd voor hen aangepast. Naast de methodologie van de vragenlijsten hebben de kinderen en jongeren gedurende 7 dagen een passenteller gedragen om hun fysieke activiteit te meten, fcs.wiv-isp.be/. Huysentruyt, K., Laire, D., Van Avondt, T., De Schepper, J., Vandenplas, Y., "Energy and macronutrient intakes and adherence to dietary guidelines of infants and toddlers in Belgium", *Eur J Nutr.* 2015: onderzoek naar voedingsgewoontes bij

peuters van zes maanden tot drie jaar oud, met ventilering naar socio-economische status van de moeder.

- **Vormen van consumptiegedrag:** in veel voedsel en verbruiksproducten (verzorgingsproducten, speelgoed, onderhoudsproducten) zitten chemische stoffen die de humane fysiologie op lange termijn kunnen ondermijnen. Binnen het Humaan Biomonitoringsprogramma van het Steunpunt Milieu en Gezondheid worden elke 4-5 jaar gegevens verzameld over verontreiniging door milieu en levensstijl en gezondheid, dit door middel van metingen in de mens en vragenlijsten. Ook perceptie komt hier aan bod. Tijdens de meest recente cyclus (2012-2015) is ook het aspect sociale diversiteit en impact van de blootstelling uit de omgeving sterk belicht. Het onderzoek wordt onder meer uitgevoerd op 14-15 jarigen en op pas bevallen moeders. Zie indicator 'gezonde leefomgeving' voor meer informatie.

Zie ook de Vlaamse voedselconsumptiepeiling:
www.vigez.be/nieuws/nieuwe-

[resultaten-voedselconsumptiepeiling-2015.](#)

- **Vlaamse Kinderrechtenmonitor :** opmaak van een «globale score» voor een gezonde levensstijl, met de volgende criteria: water drinken, dagelijks groenten en fruit eten, 4 keer per week aan lichaamsbeweging doen (op basis van de HBSC-gegevens): www.sociaalcultureel.be/jeugd/kinderrechten/indicatoren/fiche_gezondelevensstijl.pdf
- **Aanbeveling WHO :**
  - Lichaamsbeweging: www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_young_people/fr/
  - Voeding: www.who.int/dietphysicalactivity/diet/fr/
- **De rol van de school:** de schoolkantines kunnen een belangrijke rol spelen inzake gezonde voedingsgewoonten van kinderen. Een indicator van de toegankelijkheid van evenwichtige maaltijden in het kader van de school, zou zijn nut bewijzen.

G9. Woonsituatie

Artikel 27 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor een goede lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en sociale ontwikkeling van het kind.

3. De Staten die partij zijn, nemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden en met de middelen die hun ten dienste staan, passende maatregelen om ouders en anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind te helpen dit recht te verwezenlijken, en voorzien, indien de behoefte daaraan bestaat, in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting.

Het recht op een behoorlijke levensstandaard omvat het recht op een geschikte huisvesting.

Dat recht op een geschikte huisvesting behelst sterk onderscheiden leefsituaties in België, naargelang het gaat om huishoudens die eigenaar of huurder zijn van hun woning, personen die wachten op een sociale woning en ook daklozen.

Het Kinderrechtencomité vroeg in zijn slotbeschouwingen van 2010 aandacht voor de situatie van zowel dakloze vrouwen en kinderen als voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen voor wie dringende en duurzame maatregelen genomen dienen te worden

met het oog op geschikte huisvesting. Ook dient tijdelijke huisvesting gevonden te worden om gezinnen wier asielaanvraag geweigerd werd en die op straat leven, een onderkomen te bieden.

We belichten hierbij aldus de woonomstandigheden vanuit 3 invalshoeken: (1) het wooncomfort, (2) de aanvragen tot sociale woningen en (3) de daklozenproblematiek.

Wooncomfort

De nationale Gezondheidsenquête (HIS 2013) bestudeert het wooncomfort aan de hand van drie gegevens: overbevolkte woning, de moeilijkheid om de woning behoorlijk te verwarmen en het vocht- of schimmelprobleem.

In België verklaart 11% van de huishoudens dat zij met ten minste één comfortprobleem te kampen hebben.

Het meest getroffen zijn de eenoudergezinnen (21% geeft een probleemsituatie aan). Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de kinderloze koppels (8%).

20% van de kinderen tussen 0 en 15 jaar oud leven in huishoudens die melding maken van een comfortprobleem.

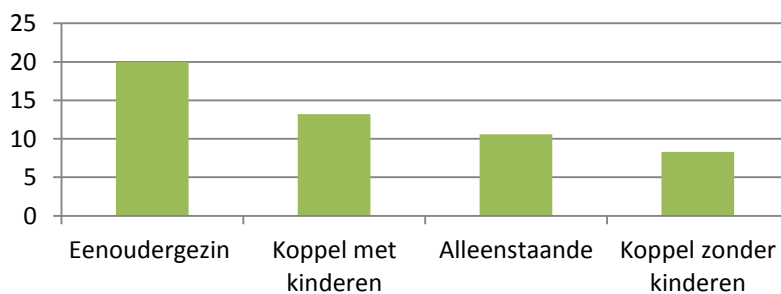
Trend

Enkel het vraagstuk van de overbevolking kwam aan bod in de voorgaande enquêtes. De trend kan dus enkel op dat niveau worden geanalyseerd.

20%

van de kinderen tussen 0 en 15 jaar oud leven in huishoudens die melding maken van een comfortprobleem.

% van huishoudens met ten minste één comfortprobleem

Figuur 1. HIS 2013

Oorspronkelijke vraagstelling in de HIS-enquête:

Hoeveel slaapkamers zijn er in uw woning ? in vergelijking met het aantal inwoners, wordt de indicator "overbevolkt" aangemaakt)

Zijn er momenten in de winter dat u uw woning niet voldoende kunt verwarmen?

Hebt u een vochtprobleem in uw woning (bv. waterlek, vochtplekken, condensatie)?

Is schimmelvorming een ernstig probleem in uw woning?

Limieten meetinstrument

De nationale Gezondheidsenquête hanteert voor haar steekproef het rijksregister als uitgangspunt. Personen met onwettig verblijf komen bijgevolg niet in aanmerking.

Sociale woningen

In België beheert elk Gewest zijn sociale woningen.

De wachtlijsten zijn opmerkelijk, bovenal in Vlaanderen met meer dan 78.000 huishoudens op de wachtlijst (36.000 in Wallonië).

Enige kanttekening niettemin bij de interpretatie van deze cijfers: ze laten niet toe te oordelen of de langere wachtlijsten in Vlaanderen wijzen op een grotere, oningevulde behoefte, dan wel op een betere informatie aan de burger over het bestaande aanbod aan sociale woningen.

Het aanbod van sociale woningen kent een lichte stijging in de drie Gewesten (zie tabel¹).

---

¹ Bronnen : Vlaanderen : Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) + de 90 Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM's); Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM); Société Wallonne du logement, *Rapport d'activité 2013*, 76-77, www.swl.be/images/swl/RA_comptes/ra2014.pdf. Opmerking bij de lectuur van de tabel: in tegenstelling tot de cijfers van het Vlaamse gewest en van Brussel, betreffen de Waalse

Vooralsnog zijn helaas geen gegevens toegespitst op kinderen beschikbaar.

Opmerking: de categorie prioritaire verzoekers

Voor kandidaat-huurders op de wachtlijst voorziet Vlaanderen niet specifiek in een prioriteit voor gezinnen met kinderen. Wel bestaat een mogelijkheid tot versnelde toewijzing voor omstandigheden van bijzondere sociale aard, maar dit heeft eerder een uitzonderlijk karakter.

In Brussel zijn eenoudergezinnen, jonge families met twee kinderen ten laste en de persoon die een woning verlaat omdat deze het behoud van de familie-eenheid in het gedrang brengt, opgenomen in een ranglijst². Het betreft evenwel niet de enige prioritaire categorieën.

In het Waals Gewest verleent het hebben van kinderen geen prioriteit voor de toewijzing van een sociale woning. Minderjarigen in begeleid zelfstandig wonen en personen met een beperking worden evenwel prioriteitspunten toegekend³.

---

cijfers het aantal huishoudens, en niet het totaal aantal betrokken personen.

² Art. 9 Besluit Regering Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 26 september 1996

³ www.swl.be/images/swl/brochures/guide-location-logement-okbr-web.pdf

	Kandidaat-huurders op wachtlijst	Aanbod van woningen
Vlaams gewest	<p>Eind 2012 : 95.862 unieke huishoudens (= +9% sinds eind 2010)</p> <p>Eind 2013 : 92.988 unieke huishoudens*, waarvan 62.351 minderjarigen</p> <p>Eind 2014: 108.134 unieke huishoudens, waarvan 77.594 minderjarigen</p>	<p>Eind 2012 : 147.249 (nood aan bijkomende sociale woningen om de geregistreerde behoefte** te dekken: 78.754)</p> <p>Eind 2013 : 147.932 (nood aan bijkomende sociale woningen om de geregistreerde behoefte** te dekken: 78.540)</p> <p>Eind 2014 : 149.140 (nood aan bijkomende sociale woningen om de geregistreerde behoefte** te dekken: 92.855)</p>
Waals gewest	<p>Eind 2012:?</p> <p>Eind 2013 : 35.946 huishoudens</p> <p>Eind 2014 : bijna 38.000 huishoudens</p>	<p>Eind 2012: 96.872</p> <p>Eind 2013 : 101.049</p> <p>Eind 2014 : 101.078</p>
Brussel	<p>Eind 2012 : 41.461 personen</p> <p>Eind 2013 : 44.332 personen</p> <p>Eind 2014 : 42.540 personen</p> <p>7.245 ouders op de wachtlijst verklaren een eenoudergezin te vormen</p>	<p>Eind 2012 : 35.883</p> <p>(waarvan 35,76% bewoond wordt door een familie met kind(eren) ten laste. Bijna de helft van deze families betreft eenoudergezinnen)</p> <p>Eind 2013 : 36.256</p> <p>(waarvan 35,95% bewoond wort door een familie met kind(eren) ten laste. Het betreft in totaal 24.601 kinderen. Bijna de helft van deze families betreft eenoudergezinnen)</p>

* Families die reeds over een sociale woning beschikken bij de VMSW worden uitgesloten uit de statistieken. Zij die reeds bij een andere huisvestingsmaatschappij over een sociale woning beschikken, blijven evenwel opgenomen (ventilatie niet beschikbaar).

** Wetende dat er ongetwijfeld nog een bijkomende vraag bestaat waarvan de omvang ons onbekend is, met name in hoofde van personen die zich niet als verzoeker hebben laten registreren.

Daklozen

Het is uiterst moeilijk om cijfers over het aantal dakloze kinderen te verkrijgen. Er is door de aard van de situatie geen officieel register voorhanden en de definitie zelf van 'dakloos zijn' is problematisch vanwege de verschillende leefsituaties die het fenomeen bestrijkt⁴.

Er wordt geregeld een schatting van het aantal daklozen gemaakt aan de hand van

de steunaanvragen aan het OCMW of in opvangcentra. Die werkwijze houdt kennelijk een opmerkelijke vertekening in, aangezien zij aanleiding kan geven tot dubbele tellingen terwijl anderen helemaal niet in de telling zullen worden opgenomen.

Het wordt nog moeilijker wanneer het om kinderen gaat. Daarom geven we hier geen cijfers mee⁵. We willen wel nadrukkelijk

⁴ Voor meer informatie : www.armoedebestrijding.be/cijfers_daklozen.htm.

⁵ We vermelden bij wijze van voorbeeld de telling van daklozen in 2010 in Brussel door Strada vzw: 61 minderjarigen in de noodopvangcentra en -huizen. Van de 1944 getelde daklozen was 6% minderjarig.

wijzen op de noodzaak om meer inzicht te verwerven in dit fenomeen in het algemeen, en wat kinderen betreft in het bijzonder.

Meer informatie:

- **HIS:** Charafeddine, R., “Omgeving, huisvesting en passief roken”, in: Charafeddine, R, Demarest, S. (red.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 4 : Fysieke en sociale omgeving*, Brussel, WIV-ISP, 2015.
- **Raming van het aantal daklozen :** meerdere organisaties ondernemen pogingen om het aantal daklozen (soms ook specifiek kinderen) in kaart te brengen:
  - FEANTSA (European Federation of National Organisations working with the Homeless)
  - La Strada (Brussel): www.lstb.be
  - Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: www.armoedebestrijding.be/cijfers_daklozen.htm
  - OCMW's
  - CAW (Vlaanderen)
  - Het Europese MPHASIS-project (Mutual Progress on Homelessness through Advancing and Strengthening Information Systems) beoogt te komen tot betrouwbaardere dataverzameling. De Belgische partner bij dit project is het HIVA, KU Leuven.
- **Silc-cut :** afname van de enquête Eu-Silc met als doelgroep daklozen. hiva.kuleuven.be/resources/pdf/publicaties/R1473_armoede_tussen_de_plooiendf

---

www.lstb.be/pdf/DENOMBREMENT%20VERSIO N%200505.pdf

G10. Gezonde leefomgeving

Artikel 24 IVRK

2. De Staten die partij zijn, streven de volledige verwezenlijking van dit recht na en nemen passende maatregelen, met name:

c) om ziekte, ondervoeding en slechte voeding te bestrijden, mede binnen het kader van de eerstelijnsgezondheidszorg, door onder andere het toepassen van gemakkelijk beschikbare technologie en door het voorzien in voedsel met voldoende voedingswaarde en zuiver drinkwater, de gevaren en risico's van milieuverontreiniging in aanmerking nemend

De leefomgeving van het kind is van groot belang voor zijn gezondheid en welzijn. Zo legt de nationale Gezondheidsenquête (HIS) het verband tussen de verschillende vormen van hinder vanuit de omgeving (zoals lawaai, luchtvervuiling) en de prevalentie van ziekte, onbehagen (stress, ...).

HIS bestudeert de gepercipieerde hinder vanuit de omgeving. Het is dus eigenlijk geen objectieve indicator. Het percipiëren van iets als 'hinder' hangt inderdaad af van de gevoeligheid van de geïnterviewde persoon. Een

objectieve indicator zou vanzelfsprekend interessant zijn, maar is nog niet beschikbaar op nationaal niveau en heeft geen recurrent karakter (zie "meer informatie" voor gedeeltelijke studies). De perceptie-indicator kan evenwel heel wat aan het licht brengen.

Behoudens tegenbericht zijn de hierna vermelde gegevens afkomstig uit de HIS enquête 2013.

Het is voorlopig niet mogelijk om de gegevens toe te spitsen op kinderen.

N/A

Geen van de pertinent bevonden gegevens wordt momenteel toegespitst op kinderen

Trend

Ten opzichte van 2008 gaven in 2013 minder personen aan dat zij last hadden van hinder vanuit de omgeving.

Ongelijkheden

De factor met de grootste impact voor de perceptie van hinder vanuit de omgeving, is de verstedelijking.

Het gewest waarin men verblijft, heeft eveneens een invloed op de geïnterviewde vormen van hinder. In het Brussels Gewest geeft 46%¹ van de geïnterviewde personen minstens één vorm van hinder vanuit de omgeving aan, tegen 26% in het Waals Gewest en 21% in het Vlaams Gewest.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HIS

De HIS enquête wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

De voor deze indicator gebruikte vraag wordt in een face-to-face-interview gesteld. Aangezien het hier om perceptie gaat, wordt de vraag niet gesteld via proxy (referentiepersoon die instaat voor personen jonger dan vijftien jaar) en is zij dus niet rechtstreeks toegespitst op het kind. Er zijn bijgevolg slechts gegevens voor personen ouder dan vijftien jaar.

¹ Dit grote verschil is volgens de HIS-studie te wijten aan het stedelijke karakter van Brussel.

Oorspronkelijke vraagstelling in de HIS-enquête:

HE.01. *In welke mate zijn de volgende condities een probleem in uw wijk (of buurt)?*

- Snelheid van het verkeer
- Hoeveelheid van het verkeer
- Opstapeling van vuilnis
- Vandalisme, graffiti of opzettelijke beschadiging van eigendommen.
- Toegang tot parken of tot andere groene of recreatieve openbare terreinen

HE.02. *Als u denkt aan de afgelopen 12 maanden, toen u thuis was, in welke mate werd u gestoord of gehinderd door één van de volgende condities?*

- Luchtverontreiniging
- Geurhinder afkomstig van de industrie in de omgeving van uw woonplaats
- Geurhinder te wijten aan andere bronnen (riolering, afval, bemesting)
- Trillingen te wijten aan wegverkeer, treinverkeer, vliegtuigen of ondernemingen in de buurt
- Lawaai van autoverkeer
- Lawaai van treinverkeer, tram of metro
- Lawaai van vliegtuigen
- Lawaai van ondernemingen in de buurt (fabriek, werkplaats)
- Burenlawaai

❖ *Limieten meetinstrument*

Voor de steekproef van de nationale Gezondheidsenquête wordt uitgegaan van het rijksregisternummer en worden de interviews afgenomen in de woonplaats van het geselecteerde huishouden. Illegaal verblijvende kinderen of kinderen zonder vaste woonplaats zijn dus niet opgenomen in deze enquête. De kans is echter groter dat zij opgroeien in een minder goede fysieke en sociale omgeving.

Bovendien wordt de vraag niet gesteld aan personen jonger dan vijftien jaar.

❖ *Aanbevelingen*

Aanbevolen wordt om de indicator toe te spitsen op kinderen, door een koppeling van de beschreven belevingsvragen aan het aantal kinderen in het huishouden.

Meer informatie

- **Rapport HIS:** Charafeddine, R., "Omgeving, huisvesting en passief roken", In: Charafeddine, R.,

Demarest, S. (red.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 4: Fysieke en sociale omgeving*, Brussel, WIV-ISP, 2015.

- **WHP moedermelk-campagnes**

De gegevens van de WHP moedermelkcampagnes (meten van persistente polluenten in moedermelk) waaraan België als land deelnam bieden objectieve informatie en laten toe om de evolutie in de tijd te meten.

- **Luchtvervuiling binnen / buiten**

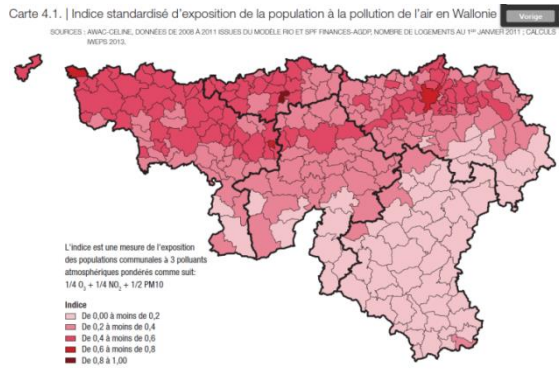
- Studie Hygiène Publique en Hainaut asbl Hainaut Vigilance Sanitaire, studie "Crèches": uitwerken van een instrument om het binnenmilieu te evalueren en analyse van het binnenmilieu, 2009;

- Population exposure to outdoor air particulate matter (2011) (bron: ISADF en AWAC)

- Passief roken: ENHIS (opmerking: geen cijfers over de passieve blootstelling van jongeren in België in ENHIS, hoewel hierin wel door andere landen is voorzien!)

- Blootstelling bevolking van elke Waalse gemeente aan luchtvervuiling, gemeten door een kruising van woonplaats en luchtkwaliteit. De kaart geeft aan dat een groter aantal inwoners worden blootgesteld aan luchtvervuiling op een doorlopende oost-west-as, gevormd door onder meer volgende Waalse steden: Bergen, vervolgens Sambre en Maas, met de agglomeraties Charleroi, Namen, Luik en Verviers. Een belangrijke blootstelling wordt ook gemeten voor de gemeenten in het noorden van de provincies Henegouwen, Waals-Brabant en Luik. De index gaat daarentegen steeds meer naar beneden naargelang men zuidelijker kijkt in het Gewest. Deze index is opgenomen in de synthetische indicator 'toegang tot fundamentele rechten', voor het Waals Gewest ontwikkeld door IWEPS. De gegevens inzake luchtvervuiling zijn afkomstig van de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu (IRCEL). Ze zijn bijgevolg beschikbaar op nationaal vlak en kunnen aanleiding geven tot een nationale meting toegespitst op kinderen.

- Zie ook voor Vlaanderen: www.irceline.be/shared/laat-het-met-luchtkwaliteit-in-ons-land-effectief-de-slechte-kant-op

Figuur 2. IWEPIS

- **Andere vormen van vervuiling**

indoor environment:

- chemicaliën in huisstof zoals ftalaten (endocriene verstoring, inflammatoire eigenschappen) en meubilair
- technische eigenschappen van het huis (vaak terug te koppelen naar sociale ongelijkheid): ventilatiesystemen, isolatie die de blootstelling aan chemicaliën en ook microbiota beïnvloedt

outdoor environment:

- blootstelling aan chemicaliën door pesticiden
- de beschikbaarheid van groene ruimten
- **Vlaamse Biomonitoringonderzoek Steunpunt Milieu en Gezondheid**

Vanuit het Humaan Biomonitoringsprogramma binnen het Steunpunt Milieu en Gezondheid worden elke 4-5 jaar gegevens verzameld over milieuverontreiniging en gezondheid, dit door middel van metingen in de mens, gecombineerd met modelleringen van luchtkwaliteit, en vragenlijst gegevens. Ook perceptie komt hier aan bod. De afgelopen cyclus (2012-2015) is ook het aspect sociale diversiteit en impact op de blootstelling uit de omgeving sterk belicht. Het onderzoek wordt uitgevoerd op 14-15 jarigen, pasbevallen moeders en volwassenen (recente cyclus 50+). De

volgende cyclus zal o.a. focussen op de indoor aspecten van milieu en gezondheid en ook het aandeel van sociale ongelijkheid daarin.

Dergelijke objectieve meting van de gezonde omgeving wordt helaas (nog) niet in het hele land gevoerd.

- Enquête milieuhinder: 40% van de jongeren geeft aan hinder te ondervinden. 14% verklaart zich ongerust dat deze hinder gevolgen voor de gezondheid zou kunnen hebben.
- Vlaams Biomonitoringonderzoek (aanwezigheid van vervuilende stoffen in de urine, het bloed en de adem van 208 jongeren van veertien en vijftien jaar die sinds meer dan tien jaar in Vlaanderen wonen, via tien scholen: minder vervuiling, zowel in de omgeving als in het lichaam, ten opzichte van de studies van 2003 en 2008 (zie: www.milieu-en-gezondheid.be/resultaten_humane_biomonitoring%202015.html)
- Vlaams Biomonitoringonderzoek bij moeders van 280 pasgeborenen: www.milieu-en-gezondheid.be/resultaten_humane_biomonitoring_luik_pasgeborenen_volwassenen_2015.html (zie ook ENHIS voor 'dioxine in human milk': 4 maal minder in 2007 dan in 1988)

Recht op onderwijs

01 Kinderen die geen onderwijs ontvangen.....	111
02 Gebrek aan studiemateriaal.....	115
03 Spreiding van de leerlingen over het gewoon en buitengewoon onderwijs.....	119
04 Segregatie.....	125
05 Welbevinden op school.....	129
06 Gevoel dat naar je geluisterd wordt.....	133
07 Gevoel rechtvaardig behandeld te worden.....	137
08 Ongelijkheden op het vlak van competentie-Verwerving.....	141
09 Vroegtijdig schoolverlaten.....	145

O1. Kinderen die geen onderwijs ontvangen

Artikel 28 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

e) maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.

In België geldt leerplicht van 6 tot 18 jaar. Het percentage kinderen dat onderwijs ontvangt is een indicator die in zeer ruime mate wordt gehanteerd op internationaal niveau. Het percentage ligt in België dermate hoog dat de relevantie ervan ter discussie zou kunnen worden gesteld vanuit Belgisch kinderrechtenperspectief.

Het niet-respecteren van de leerplicht schaadt evenwel het recht op ontwikkeling van het kind. De Staten verbinden zich ertoe maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen. Het blijft daarom van wezenlijk belang om aandacht te hebben voor de kleine groep van kinderen die geen onderwijs ontvangen.

Vreemd genoeg is het vrij moeilijk om vast te stellen hoeveel kinderen geen onderwijs ontvangen.

Het percentage wordt soms berekend op basis van het aantal inschrijvingen in vergelijking met het aantal leerplichtigen volgens het Rijksregister (RR). Belgische scholen worden evenwel bezocht door kinderen die niet zijn ingeschreven in het RR (bv. illegaal verblijvende kinderen en grensbewoners uit buurlanden).

We hebben dus niet geopteerd voor deze berekeningswijze, omdat ze niet uitwijst hoeveel kinderen die ingeschreven zijn in het RR geen onderwijs ontvangen.

De cijfers van de diensten voor het toezicht op de leerplicht bieden hier wél mogelijk zicht op. Het gebruik van de voorwaardelijke wijze is hier evenwel noodzakelijk. De gegevens zijn immers gebaseerd op het aantal dossiers

inzake follow-up van niet-inschrijving waarbij de administraties geen bevredigend antwoord hebben ontvangen van de ouders (of van de gemeente in tweede instantie) met wie contact werd opgenomen om de reden van niet-inschrijving na te gaan. Het is mogelijk dat voor bepaalde kinderen de situatie toch in

orde is of naderhand in orde gebracht wordt. Dit wordt evenwel niet geregistreerd na 1 februari. Daarom verkiezen wij hier te spreken over kinderen van wie op 1 februari niet vast staat dat ze onderwijs ontvangen.

Opmerking: de gegevens voor het kleuteronderwijs, dat niet verplicht is (en dus ook niet gecontroleerd wordt), zijn

daarentegen wel gebaseerd op het inschrijvingspercentage, met de reeds besproken beperkingen.

N/A

Geen enkel nationaal gegeven kon verstrekt worden betreffende het aantal kinderen van wie vermoed wordt dat ze geen onderwijs krijgen

❖ *Kleuteronderwijs*

Het kleuteronderwijs heeft betrekking op kinderen van 2,5 tot 6 jaar oud. Onderstaande cijfers omvatten het percentage 5-jarige kinderen dat is ingeschreven in het kleuteronderwijs.

% in kleuteronderwijs ingeschreven kinderen¹

	VI. Gem. behalve Brussel	Fr. Gem. behalve Brussel	Dtst. Gem.	Bxl
2010-2011	99.1%	X	93,97%	On-gekend
2014-2015	X	98%	91,6%	X

Opmerking: het hoge percentage inschrijvingen is vrij stabiel in de tijd.

HIVA-onderzoek² uit 2009 wijst uit dat slechts 58% van de bevraagde Rom-kinderen met verblijf in Vlaanderen kleuteronderwijs heeft gevolgd (vgl: 90% van de Voyageurs en 93% van de Manoesjen)³.

¹ De cijfers zijn onvolledig aangezien privéscholen (waaronder de Europese scholen) niet wettelijk verplicht zijn om hun leerlingenaantal door te geven aan de onderwijsadministratie wanneer het kinderen betreft die nog niet onderworpen zijn aan de leerplicht. Bovendien gaan een aantal kinderen naar school in een andere Gemeenschap of in een buurland.

² Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, KU Leuven.

³ Zie verwijzing naar het HIVA-onderzoek in Vlaamse overheid, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, *Strategisch plan woonwagenebewoners 2012-2015, in uitvoering van het Vlaams Integratiebeleid, deel 2*, 2012, 25, <http://www.integratiebeleid.be/sites/default/files/bestanden/Strategisch-plan-woonwagenebewoners.pdf>.

❖ *Lager en secundair onderwijs*

% minderjarigen van wie niet vast staat dat ze onderwijs ontvangen⁴

	VI. Gem behalve Brussel	Fr. Gem. behalve Brussel	Dtst.Gem.	Bxl
Lager				
2010-2011	X	X	Ongekend	X
2012-2013	0.03%	X	Ongekend	X
2014-2015	X	X	Ongekend	X
Secundair				
2010-2011	X	X	Ongekend	X
2012-2013	0.16%	X	Ongekend	X
2014-2015	X	X	Ongekend	X

De Franse en Duitstalige Gemeenschap hebben geen informatie kunnen overmaken over het % kinderen van wie niet duidelijk is of ze onderwijs krijgen.

Ongelijkheden

De taal die thuis gesproken wordt en het lage scholingsniveau van de moeder zijn in de Vlaamse Gemeenschap factoren die verbonden zijn met een laattijdige inschrijving in het middelbaar onderwijs. Bijna de helft van de laattijdig ingeschreven kinderen in het secundair onderwijs komen uit een gezin dat thuis geen Nederlands spreekt.

⁴ Het betreft het % kinderen ingeschreven in het Rijksregister, die tegen begin februari niet ingeschreven zijn en onder een interne of door het parket uitgevoerde follow-up vallen, nadat de vraag tot uitleg aan de ouders en/of de gemeente zonder resultaat bleef.

In de Duitstalige Gemeenschap is de leerplichtcontrole voornamelijk niet geïnformatiseerd. De huidige handmatige registratie is tijdrovend en laat niet toe om jaarlijks tot een controle over te gaan. Er wordt gewerkt aan een digitalisering.

We beschikken helaas niet over dergelijke cijfers voor de overige Gemeenschappen.

Waar komen die cijfers vandaan?

❖ Toezicht op de leerplicht

Elke Gemeenschap is bevoegd voor het toezicht op de leerplicht en heeft dus haar eigen dienst: de Direction du Contrôle de l'Obligation scolaire et de l'Assistance aux établissements voor de Franse Gemeenschap, het Agodi (Agentschap voor Onderwijsdiensten) voor de Vlaamse Gemeenschap⁵ en het Fachbereich Ausbildung und Unterrichtsorganisation, Fachbereich Pädagogik voor de Duitstalige Gemeenschap.

De Franse en Vlaamse Gemeenschap werken samen voor het toezicht op kinderen die gedomicilieerd zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

❖ Limieten meetinstrument

Het toezicht op de leerplicht gebeurt op basis van het Rijksregister. Illegaal verblijvende kinderen worden bijgevolg niet gecontroleerd (ook al wordt hun recht op onderwijs erkend en toegepast in België). Hetzelfde geldt voor elke andere vreemdeling die geen toelating of machtiging heeft om meer dan drie maanden in het Rijk te verblijven (personen die niet beschikken over een AI - attest van immatriculatie). De eerbiediging van hun recht op onderwijs kan bijgevolg niet gemeten worden.

De toegepaste meetmethode gaat ervan uit dat elke signalisatie effectief wordt opgevolgd. De dienst die verantwoordelijk is voor het toezicht op de leerplicht is evenwel afhankelijk van samenwerking met de gemeenten waar de kinderen verblijven. Als de gemeenten niet reageren, worden de dossiers, in

---

⁵ AGODI, *Rapport leerplicht, Wie is er niet als de schoolbel* *rinkelt?*, www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/publicaties/rapporten/leerplicht/default.htm

voorkomend geval, niet aan het parket bezorgd.

Noot: het fenomeen spijbelen wordt hier niet onderzocht.

• De situatie in Brussel

Kleuteronderwijs: vooralsnog was er geen samenwerking tussen de Vlaamse en Franse Gemeenschap in het onderwijs in Brussel. Een nieuw samenwerkingsprotocol (25 maart 2015) beoogt in de toekomst een samenlegging van de inschrijvingsgegevens voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te faciliteren.

Leerplichtonderwijs: een gemeenschappelijke cel, samengesteld uit personeelsleden van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap, buigt zich hierover. Ze wordt geconfronteerd met de moeilijkheid dat men niet op voorhand kan inschatten of een jongere in Brussel voor het Vlaamse onderwijs of dat van de Franse Gemeenschap zal kiezen. Beide Gemeenschappen dienen daarom hun inschrijvingslijsten samen te leggen om na te gaan welke leerlingen geen onderwijs volgen.

❖ Aanbevelingen

Een specifieke enquête dient pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken').

Meer informatie

- **Kinderen vrijgesteld van onderwijs:** Een aantal kinderen wordt "vrijgesteld" van leerplicht. Het gaat bijvoorbeeld om kinderen met een zware fysieke of mentale handicap⁶. De kinderen die een

---

⁶ Het gaat om de CABO (Commissie van Advies voor Buitengewoon Onderwijs) in de Vlaamse Gemeenschap (2012-2013: 158 leerlingen tussen 6 en 12 jaar vrijgesteld door CABO; 247 tussen 12 en 18 jaar); om de Commission consultative de l'enseignement spécialisé in de Franse Gemeenschap; om het Departement vorming en organisatie van het onderwijs van

diploma hebben behaald voor hun 18 jaar worden ook vrijgesteld.

- **Romakinderen:** Cf. Knelpuntennota Kinderrechtencommissariaat, nr. 2014-2015/1, 31 oktober 2014: slechts de helft van de Romakinderen tussen 6 en 11 jaar waarvan de woning op een privéterrein staat, gaat naar school. Bij gezinnen die verblijven op een gemeentelijk woonwagenterrein is de deelname aan onderwijs beduidend hoger.
- **Kinderen in Gemeenschapsinstellingen, gesloten afdeling:** niet alleen de vraag naar de kwaliteit van het verstrekte onderwijs maar bovenal de vraag naar de geleverde inspanningen met het oog op de schoolse herintegratie van de jongere na afloop van de plaatsingsmaatregel rijst hier: Marc Trips, "Gemeenschapsinstellingen, gesloten federale centra en onderwijs. Een complexe mix », *Caleidoscoop*, Jaargang 25, nr 2, 11-19, benadrukt het belang van een leerlingenbegeleider in de Gemeenschapsinstellingen en de detentiecentra⁷.

Opmerking : het onderwijs aan Duitstalige jongeren in een IPPJ is beperkt tot afstandsonderwijs⁸. De vzw Oikos ziet toe op de ter beschikkingstelling van het nodige materiaal voor afstandsonderwijs en op een regelmatige opvolging ter plaatse van de jongere.

---

de Duitstalige Gemeenschap (2012-2013: geen vrijstellingen).

⁷

Zie

wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/publieke-jeugdinstellingen/inspectiebezoeken/#onderwijsinspectie voor de gunstige verslagen van de Vlaamse Onderwijsinspecties van 2011 en 2014 en de criteria die daarbij gehanteerd worden.

⁸ De plaatsing van Duitstalige jongeren in een gesloten IPPJ is steeds van korte duur aangezien steeds zo snel mogelijk in een ambulante opvolging voorzien wordt. Er dient aldus niet gevreesd te worden voor problemen inzake schoolse herintegratie.

02. Gebrek aan studiemateriaal

Artikel 28 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

a) primair onderwijs verplicht te stellen en voor iedereen gratis beschikbaar te stellen;

b) de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;

De aanvankelijk beoogde indicator wenste de studiekosten in kaart te brengen en na te gaan in hoeverre huishoudens problemen ondervinden bij de financiering van de studies van hun kinderen tot achttien jaar. Ook al wordt de kosteloosheid gewaarborgd door artikel 24, §2 Grondwet, in werkelijkheid kan van de ouders een aantal uitgaven worden gevraagd. De Gemeenschappen hebben regels bepaald om de kosten in te perken.

Het is bijzonder moeilijk de reële kosten voor de ouders te becijferen. Geen enkele nationale enquête slaagt hierin, deels omdat het moeilijk bepalen is wat al dan niet tot de schoolkosten behoort¹.

We hebben bijgevolg de aanvankelijk beoogde indicator geherformuleerd in functie van de meest pertinente beschikbare meting, met name de index "HEDRES"² uit de PISA-enquête. We

¹ De Nationale Enquête naar het budget van de huishoudens (Statbel) verstrekt bijvoorbeeld geen pertinente informatie over de reële schoolkost. In het verleden is in Vlaanderen door HIVA een monitor afgenomen. Momenteel wordt een nieuwe monitor ter zake ontwikkeld.

² Home educational resources.

wensen evenwel te beklemtonen dat het ten eerste aangewezen is om een pertinentere meting van schoolkosten te ontwikkelen.

De HEDRES-index wordt afgeleid van de al dan niet aanwezigheid in de woning van de jongere van zeven educatieve 'hulpmiddelen'. Het betreft onder meer een bureau

of PC die hij kan benutten of de beschikbaarheid van technische handboeken (zie kader voor een volledige oplijsting). Er wordt uitgegaan van een gebrek aan studiemateriaal (deprivation) wanneer minstens 4 van de 7 items niet voorhanden zijn.

We merken op dat andere gelijkaardige indices kunnen worden gehanteerd. We opteerden voor de aangehaalde index omdat hij ons toelaat om de evolutie in de tijd na te gaan³.

³ De door deze enquête toegepaste items blijven dezelfde over de jaren heen, in tegenstelling tot andere enquêtes. Daarnaast weerhoudt deze index niet het bezit van een internetverbinding. Gezien de grote toename van het aantal connecties tijdens de afgelopen jaren, zou het gebruik van dit item de interpretatie van de evolutie van de index onbetrouwbaar maken.

4,3%

van de leerlingen van 15 jaar verklaart geconfronteerd te worden met een gebrek aan studiemateriaal, PISA 2012. Het probleem is toegenomen sinds 2009.

In België antwoordt bijna 40% van de leerlingen dat ze de 7 items van de HEDRES-index bezitten.

Trend

In 2009 bezat 3,5% van de leerlingen minder dan 4 op 7 items uit de HEDRES-index. In 2012 betrof het 4,3%. Er wordt bijgevolg een toename vastgesteld.

Ongelijkheden

De door de HEDRES-index gehanteerde items worden eveneens benut voor de bepaling van het socio-economisch statuut. De correlatie tussen beide is bijgevolg evident.

Afgaande op hun verklaringen lijken meisjes minder vaak geconfronteerd te worden met gebrek aan studiemateriaal dan jongens.

In 2009 werd een correlatie vastgesteld tussen gebrek aan studiemateriaal en de herkomst van de leerlingen (slechts 3% van de leerlingen van Belgische herkomst versus 6,5% leerlingen van migratieherkomst). In 2012 is deze correlatie enkel in de Vlaamse Gemeenschap nog statistisch significant. In de twee andere Gemeenschappen zijn de foutmarges te groot om besluiten uit de cijfers te kunnen trekken. De vastgestelde verschillen zijn er niet significant.

Hoe gaat het er elders aan toe ?

België situeert zich onder het OESO-gemiddelde wat gebrek aan studiemateriaal betreft. De OESO-landen tellen gemiddeld 6,4% leerlingen van 15 jaar die verklaren geconfronteerd te worden met een gebrek aan studiemateriaal (PISA 2012).

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'Bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijssysteem bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt. In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

❖ Aanbevelingen

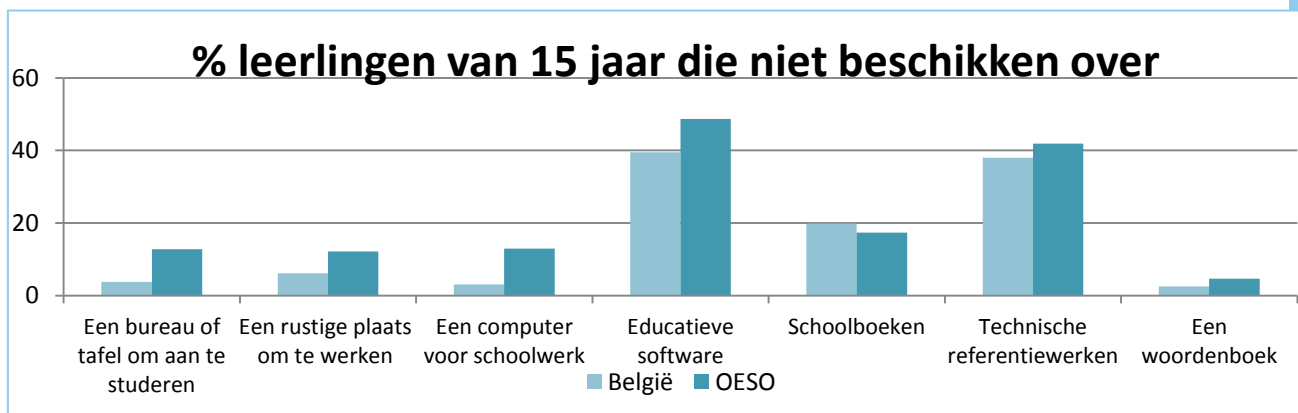
Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind⁴.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

Het is ten zeerste aangewezen om een pertinentere meting van schoolkosten te ontwikkelen.

---

⁴ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

Figuur 1. PISA 2012

Meer informatie

- Onze bijzondere aandacht gaat uit naar het dure **beroepsonderwijs**: het zou interessant zijn de ouders van leerlingen van het zesde en zevende beroepsjaar te bevragen om (voor de leerlingen van het zesde jaar) een inschatting te kunnen maken van het percentage dat om louter financiële redenen overweegt het zevende jaar niet te volgen. Zie ook I. Nicaise (red.), *Gelijke kansen op school: het kan! Zestien sporen voor praktijk en beleid*, Mechelen, Wolters-Plantijn, 2008, 21, die er tevens op wijst dat enkel het volmaken van een zevende beroepsjaar recht geeft op het benodigde diploma om hoger onderwijs te kunnen aanvatten.
- De **Vlaamse Koepel van Ouderverenigingen (VCOV) en Klasse** hebben in het verleden een enquête verricht op vraag van het departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap. www.klasse.be/archief/een-kind-in-het-tso-of-kso-kost-ouders-behoorlijk-meer-dan-in-het-aso-of-bso/
- Het Jeugd- en Kinderrechtenplan (JKP) 2015-2019 kondigt de ontwikkeling van een studiekostenmonitor aan (Operationele Doelstelling 1.1, project 1.1.9). Zie ook hiva.kuleuven.be/nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/ontwikkeling-van-een-studiekostenmonitor. Het HIVA verricht ter zake sinds meerdere decennia onderzoek.
- De Franstalige **Ligue des familles** houdt jaarlijks in augustus een steekproef inzake de schoolrekening (lagere school) bij huishoudens in de Franse Gemeenschap. www.laligue.be/Files/media/Ligueur/2015/enquete-couts-scolaires-2015.pdf
- Zie ook A.-C. Guio, G. Feyaerts, F. Vandenbroucke en J. Vinck, *Mettre davantage la pauvreté des enfants à l'agenda politique. Quelques chiffres pour mieux en comprendre l'enjeu*, IWEPS, CSB, Observatorium Voor Gezondheid en Welzijn Brussel Hoofdstad en Koning Boudewijnstichting, Note de travail pour le Colloque de la Fondation Roi Baudouin « Agir sur les causes structurelles de la pauvreté des enfants », 5 juni 2014.

O3. Spreiding van de leerlingen over het gewoon en buitengewoon onderwijs

Artikel 28 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

b) de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;

d) informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken;

Artikel 29 IVRK

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:

a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;

In de Vlaamse Gemeenschap blijft het percentage leerlingen dat buitengewoon kleuteronderwijs volgt behoorlijk stabiel om en bij de 0,75%. Een lichte daling kan worden vastgesteld in het lager onderwijs (van 6,8% in 2009-2010 tot 6,3% in 2014-2015) en een lichte toename in het secundair onderwijs (van 4,2% in 2009-2010 tot 4,7% in 2014-2015)¹. De effecten van het M-decreet zullen daar voor de volgende jaren in beginsel verandering in brengen².

In de Franse Gemeenschap ligt het aandeel iets lager, maar wordt, behalve voor het

Het IVRK beklemtoont de verplichting van de Staten om informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken.

1. Spreiding tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs

Het Kinderrechtencomité uitte in het kader van zijn slotbeschouwingen van 2010 zijn bezorgdheid over de aanhoudende discriminatie van kinderen met een handicap. In het kader van art. 23 van het Verdrag en de algemene bemerking nr. 9 (2006) van het Comité betreffende de rechten van kinderen met een handicap, spoort het Comité de Lidstaat aan concretere acties te ondernemen om inclusief onderwijs voor kinderen met een handicap te verzekeren.

buitengewoon kleuteronderwijs dat stabiel blijft, een toename vastgesteld van het aandeel kinderen dat buitengewoon onderwijs volgt: van 4,7% in 2003-2004 tot 5,2% in 2012-2013 voor het lager onderwijs; van 3,8% in

In Vlaanderen, Brussel en de Franse Gemeenschap volgt meer dan

4,5%

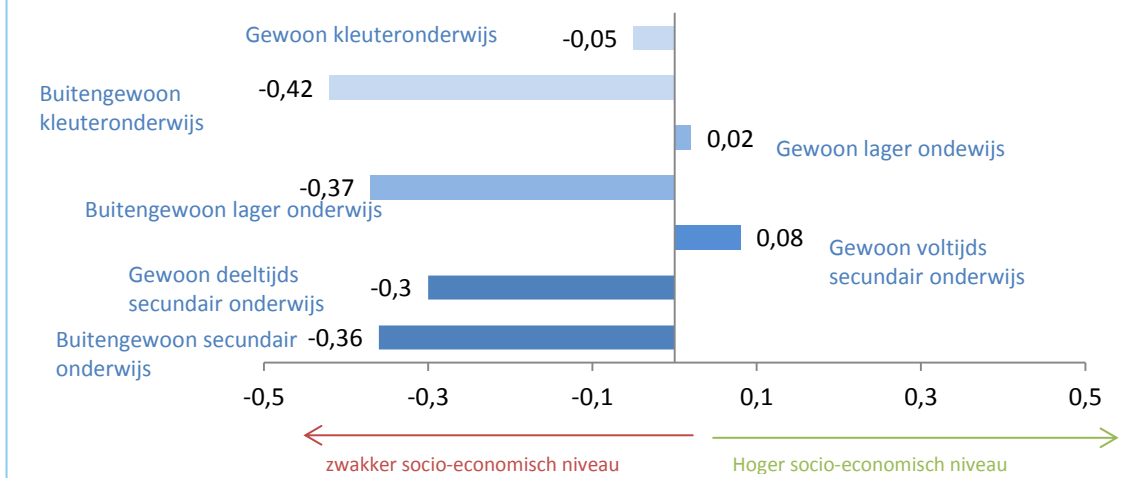
van de leerplichtige kinderen buitengewoon onderwijs. Het socio-economische statuut is van grote invloed op de schoolse oriëntatie in het algemeen

¹ Vlaams onderwijs in cijfers – 2011-2012, www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2011-2012/VONC_2011-2012/VONC_2012_NL_Integraal_v9.pdf;

Statistisch jaarboek 2014-2015, www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken

² www.ond.vlaanderen.be/specifieke-onderwijsbehoeften/beleid/M-decreet/

Gemiddelde socio-economische index van de verblijfplaatsen van de leerlingen uit de verschillende niveaus en vormen van het basis- en secundair onderwijs in de Franse Gemeenschap - Schooljaar 2012-2013

Figuur 1. Franse Gemeenschap , Les indicateurs de l'enseignement 2014 (indicator nr 9)

2004-2005 tot 4,5% in 2012-2013 voor het secundair onderwijs³.

In de Duitstalige Gemeenschap volgt in 2015-2016 2,05% van de kinderen (zonder opsplitsing naar leeftijdsgroep) buitengewoon onderwijs. Dat aandeel bleef tussen 2010 en 2015 behoorlijk stabiel (tussen 2,02% en 2,26%)⁴.

Merk op dat het aandeel leerlingen binnen de Vlaamse en Franse Gemeenschap in het buitengewoon lager onderwijs hoger ligt dan voor het secundair onderwijs, wat betekent dat bepaalde leerlingen uit het buitengewoon lager onderwijs overstappen naar het gewoon secundair onderwijs. Dit geldt niet voor de Duitstalige Gemeenschap⁵.

❖ *Ongelijkheden*

In de Franse Gemeenschap blijkt uit een analyse van het gemiddelde socio-economische indexcijfer van de woonbuurt van leerlingen dat er opmerkelijke

verschillen bestaan tussen leerlingen binnen het gewoon en leerlingen binnen het buitengewoon onderwijs. De laatsten zijn voornamelijk afkomstig uit “minder bevoorrechte” wijken (zie Figuur)⁶. Deze tendens blijft behoorlijk stabiel.

We merken eveneens op dat jongens opvallend meer vertegenwoordigd zijn binnen het buitengewoon onderwijs dan meisjes (bv. op de leeftijd van 12 jaar bijna 8% van de jongens tegenover minder dan 5% van de meisjes)⁷.

Ook in Vlaanderen stellen we vast dat bijna dubbel zoveel jongens als meisjes naar het buitengewoon onderwijs worden georiënteerd⁸.

In Vlaanderen wordt tevens het verschil tussen Belgische en niet-Belgische leerlingen in kaart gebracht. Binnen de groep van niet-Belgische leerlingen neemt het aandeel dat buitengewoon onderwijs volgt sinds 2014-2015 weliswaar voor het

³ Franse Gemeenschap, *Les indicateurs de l'enseignement 2014* (indicator nr 7).

⁴ DG Kompas, Schülerzahlen, www.bildungserver.be/desktopdefault.aspx/tabid-2195/4516_read-32080/.

⁵ Het betreft hier een klein aantal leerlingen: 116 in het lager onderwijs, 139 in het secundair.

⁶ Franse Gemeenschap, *o.c.*, indicator nr 9.

⁷ Franse Gemeenschap, *o.c.*, indicator nr. 7.

⁸ Vlaamse Gemeenschap, *Statistisch jaarboek 2014-2015*, www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2011-2012/VONC_2011-2012/VONC_2012_NL_Integraal_v9.pdf.

eerst sinds jaren licht af (5,87% versus meer dan 6% tussen 2011 en 2014). Dit percentage blijft evenwel hoger liggen dan het aandeel Belgische kinderen dat buitengewoon onderwijs volgt (4,24% in 2014-2015).

Ook de Duitstalige Gemeenschap becijferde deze verhouding. Eenzelfde conclusie geldt: afname van de oriëntering van niet-Belgen naar het buitengewoon onderwijs (van 3,88% in 2010-2011 naar 3,77% in 2014-2015), maar het percentage blijft hoger liggen dan het aandeel Belgische kinderen dat buitengewoon onderwijs volgt (1,61% in 2014-2015).

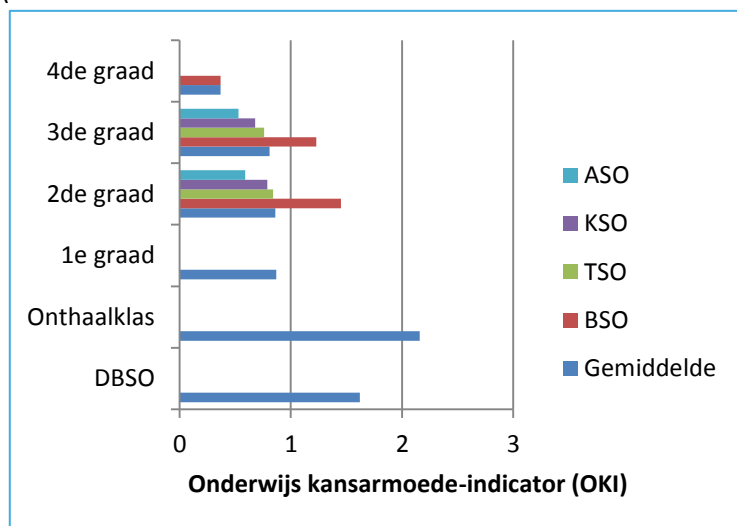
De meerderheid van de niet-Belgische leerlingen waarnaar de statistieken van de Duitstalige Gemeenschap verwijzen zijn evenwel van Duitse nationaliteit (55% à 60%). Bovendien zouden meerdere Luxemburgers hun kinderen in de Duitstalige Gemeenschap onderwijs laten volgen, net omwille van diens buitengewoon onderwijs.

Uit HIVA-onderzoek⁹ van 2009 bleek dat 35% van de bevroegde in Vlaanderen verblijvende Rom-kinderen (18 van de 52) geïntereerd werd naar het BuSO. De situatie voor de Rom-kinderen is ter zake beduidend slechter dan voor de twee andere groepen woonwageneigenaren (de Manoesjen (30%) en de Voyageurs (19%))¹⁰.

Binnen de Franse en Duitstalige Gemeenschap werden deze groepen nog niet nader onderzocht.

2. Ongelijkheden in de spreiding binnen het gewoon onderwijs

De sociaal-economische status van leerlingen heeft een sterke invloed op hun onderwijskeuze. In de Franse Gemeenschap bijvoorbeeld zijn de leerlingen die ingeschreven zijn in het algemeen secundair onderwijs afkomstig uit wijken met een gemiddeld hoger sociaaleconomisch indexcijfer dan de leerlingen die ingeschreven zijn in het beroepsonderwijs (cf. Figuur). De cijfers zijn stabiel sinds 2010.

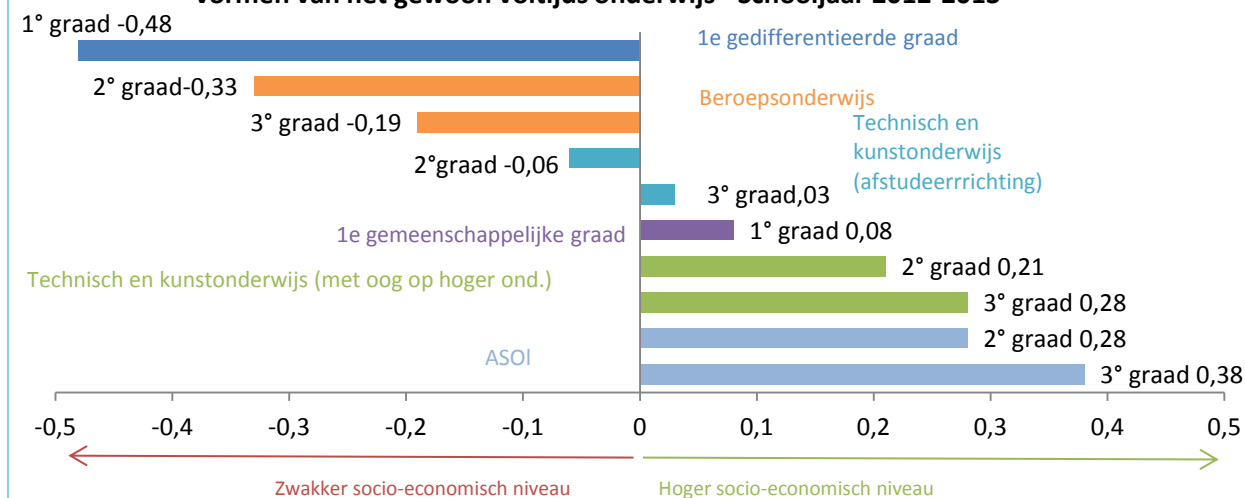

Figuur 2. Vlaamse overheid, Datawarehouse Onderwijs en Vorming, Leerlingenkenmerken, schooljaar 2012-2013

⁹ Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, KU Leuven.

¹⁰ Zie verwijzing naar het HIVA-onderzoek in Vlaamse overheid, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, *Strategisch plan woonwageneigenaren 2012-2015, in uitvoering van het Vlaams Integratiebeleid, deel 2*, 2012, 25, www.integratiebeleid.be/sites/default/files/bestanden/Strategisch-plan-woonwageneigenaren.pdf.

Gemiddelde socio-economische index van de verblijfplaatsen van de leerlingen in het Franse Gemeenschapschapsonderwijs volgens de verschillende niveaus en vormen van het gewoon voltijds onderwijs - Schooljaar 2012-2013

Figuur 3. Franse Gemeenschap, Les indicateurs de l'enseignement 2014 (indicator nr 9)

De Onderwijs Kansarmoede-indicator 2012-2013 wijst uit dat vooral de leerlingen uit OKAN-klassen en uit het beroepssecundair onderwijs (deeltijds (DBSO) en, in mindere mate voltijds BSO) gemiddeld hoger aantikken op het vlak van risicokenmerken.

Bijna de helft van de leerlingen in het beroepssecundair onderwijs (45,06%) heeft een moeder met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs. 39,15% van deze leerlingen ontvangt een schooltoelage. 31,78% is afkomstig uit een buurt met hoge mate van schoolse vertraging¹¹.

In de Duitstalige Gemeenschap wordt niet tot een socio-economische opsplitsing overgegaan.

¹¹ Op basis van zijn of haar woonplaats kan er aan elke leerling een "Percentage 15-jarigen in de buurt waar de leerling woont met minstens 2 jaar schoolse vertraging" gelinkt worden. Enkel de leerlingen in het hoogste kwartiel worden beschouwd als leerlingen die in een buurt met hoge mate van schoolse vertraging wonen. Dit betekent dat 25% van alle leerlingen zal scoren op dit kenmerk. Voor meer informatie en voor de cijfergegevens: Vlaamse overheid, Datawarehouse Onderwijs en Vorming, *Leerlingenkenmerken naar gemeente school, schooljaar 2012-2013*.

Waar komen de cijfers vandaan?

De cijfers zijn afkomstig van de onderwijsstatistieken van elke Gemeenschap. Het is een delicate kwestie om de resultaten rechtstreeks te gaan vergelijken, gelet op de verschillende berekeningswijzen voor bijvoorbeeld het sociaaleconomische indexcijfer (cf. subtitel 'Beperking van de indicator').

❖ Limieten meetinstrument

Het valt moeilijk te meten of de onderwijskeuze voortkomt uit een vrije keuze, een officiële heroriëntering of suggesties/druk van de familiale of schoolomgeving.

De indicator was aanvankelijk bedoeld om de heroriënteringen (en de daaraan verbonden ongelijkheden) te meten. Die piste werd verlaten ten gunste van een "momentopname" van de spreiding van de leerlingen volgens hun profielen in de verschillende onderwijsvormen.

Beperking betreffende het sociaaleconomische indexcijfer:

In de Franse Gemeenschap hangt het sociaaleconomische indexcijfer dat toegewezen wordt aan elke leerling af van zijn/haar woonbuurt. Zo wordt een "cijfer"

toegekend aan elke statistische Belgische sector (buurt) op basis van gegevens zoals het gemiddelde inkomen, de werkloosheidsgraad, het percentage personen met een welbepaald diploma... Dat indexcijfer is nog steeds gebaseerd op gegevens van 2005. De gegevens worden momenteel bijgewerkt.

Aan Vlaamse kant werd gewerkt aan de hand van de leerlingenkenmerken. De gegevens van beide Gemeenschappen zijn bijgevolg niet onderling vergelijkbaar.

Meer informatie

- Zie ook Hirtt, N., Nicaise, I. en De Zutter, D., *De school van de ongelijkheid*, EPO, 2013; Hirtt, N., "Pisa 2003-onderzoek. Deel 1", in *De democratische school*, nr. 21, juni 2005, www.skolo.org/spip.php?article498&lang=fr
- *Recente studie reproductie van ongelijkheden in het onderwijs*: Blommaert, M., Meyer, J., Van Damme, J., Steunpunt Studie- en schoolloopbanen, steunpuntssl.be/Onderzoek/Loopbanen-van-leerlingen

04. Segregatie

Artikel 28 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

b. de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk.

Het Kinderrechtencomité drong er in het kader van zijn slotbeschouwingen van 2010 op aan voor alle kinderen toegang tot onderwijs te waarborgen, ongeacht hun socio-economische status, en erop toe te zien dat kinderen uit arme gezinnen niet langer worden doorverwezen naar speciale onderwijsprogramma's.

Er bestaat een wetenschappelijke consensus over het nefaste karakter van segregatie in het onderwijs, voor wat de ontwikkeling door leerlingen van vaardigheden en burgerzin betreft¹.

De segregatie in het onderwijs staat in deze context voor het gegeven dat de leerlingenpopulatie niet homogeen gespreid is over de scholen. Segregatie kan steunen op verschillende criteria, zoals het sociaaleconomische profiel, de thuistaal, de schoolprestaties. De indicator zal focussen op het aandeel leerlingen dat behoort tot de minderheidsgroep die in theorie van onderwijsinstelling zou moeten veranderen om een homogene spreiding

¹Cf. bv. Demeuse, M., Baye, A., « Indicateurs d'équité éducative. Une analyse de la ségrégation académique et sociale dans les pays européens », *Revue française de pédagogie* 2008, 91-103.

over alle scholen te bereiken (segregatie-index S)².

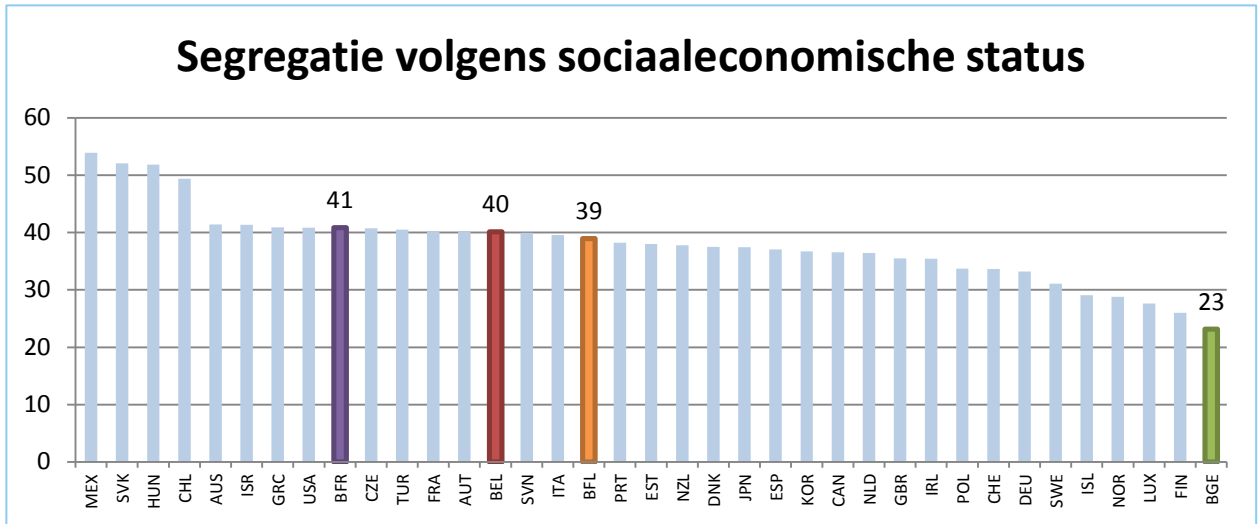
In tegenstelling tot de indicator 'ongelijkheden op het vlak van competentieverwerving' is het hierbij niet de bedoeling om de invloed van bepaalde kenmerken van de leerling op de verwerving van vaardigheden na te gaan, maar wel om het gemengde karakter van scholen te bestuderen.

De figuren 1, 2 en 3 illustreren verschillende vormen van segregatie.

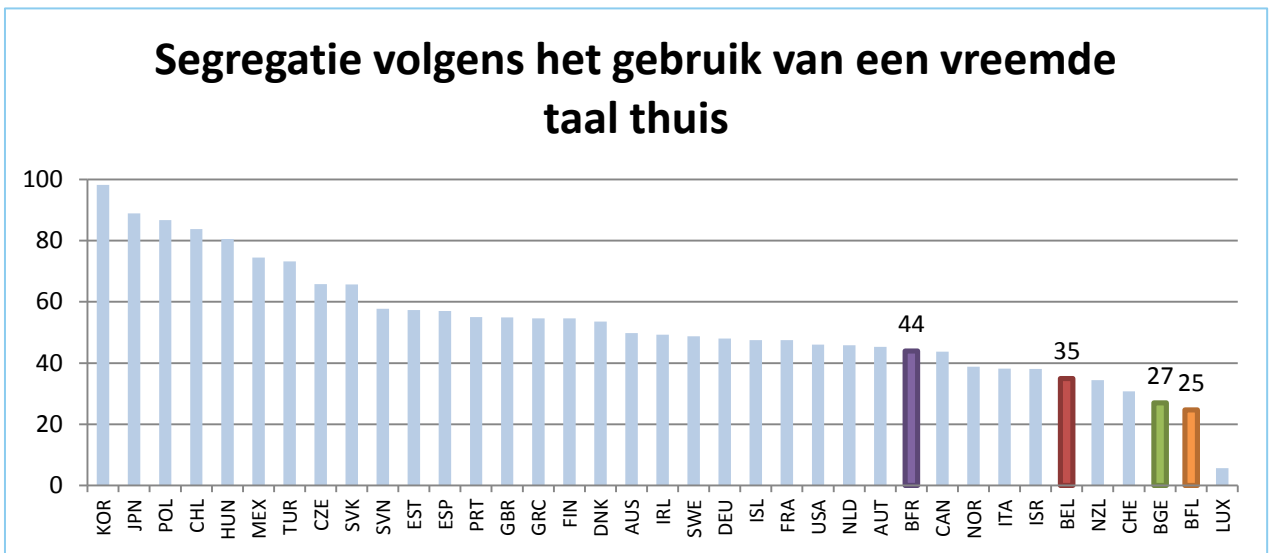
Inzake wiskundeprestaties stelt PISA 2012 een sterke polarisatie vast tussen 'sterke' en 'zwakke' scholen in de drie Gemeenschappen: bijna

60%

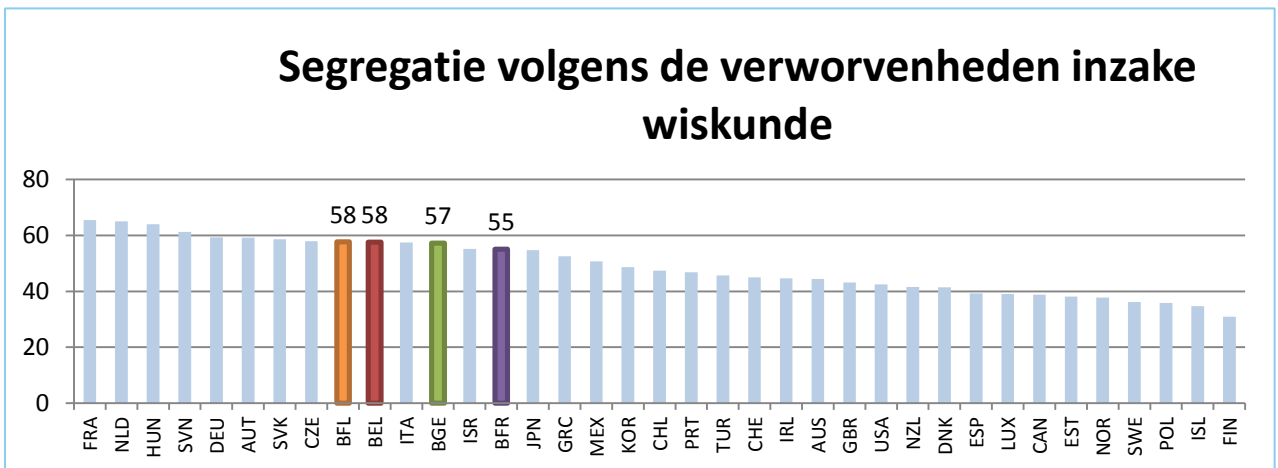
² Gorard, S. en Taylor, C., "What is Segregation? A Comparison of Measures in Terms of 'Strong' and 'Weak' Compositional Invariance", *Sociology*, 36(4), 2002, 875-895, doi.org/10.1177/003803850203600405.

Figuur 1.PISA 2012

Figuur 2.PISA 2012

Figuur 3.PISA 2012

❖ *Figuur 1: Volgens sociaaleconomische status*

In de Franse (41%) en in de Vlaamse (39%) Gemeenschap zijn de socio-economisch minst bevoordeelde leerlingen sterk geconcentreerd binnen een beperkt aantal scholen. Andere schoolsystemen perken deze segregatie beter in (bv Duitstalige Gemeenschap: 23%, ook al moet er bij de interpretatie van deze cijfers mede rekening mee worden gehouden dat de concrete situatie op Duitstalig grondgebied anders is: minder socio-economische contrasten en minder scholen waardoor segregatie van nature minder optreedt).

❖ *Figuur 2: Volgens het gebruik van een vreemde taal thuis*

De concentratie binnen eenzelfde school van leerlingen met vreemde thuistaal is het hoogst in de Franse Gemeenschap (44%). Het probleem is minder groot in de Vlaamse Gemeenschap (25%) en de Duitstalige Gemeenschap (27%).

❖ *Figuur 3: Volgens de verworvenheden inzake wiskunde*

Hier treffen we de grootste bron van segregatie aan in België, wat getuigt van een sterke polarisatie tussen 'sterke' en 'zwakke' scholen in de drie Gemeenschappen (bijna 60%).

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *PISA*

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'bronnen'.

❖ *Limieten meetinstrument*

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijssysteem bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt.

In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle

leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

Bij het streven naar sociale mix dient men zich er bewust van te zijn dat een 'perfecte' spreiding mogelijk ingaat tegen de keuzevrijheid van ouders en hun kinderen voor een school of een pedagogisch project.

Bovendien wordt segregatie in het onderwijs ook sterk beïnvloed door woonsegregatie en door de omvang en heterogeniteit van het studiegebied.

❖ *Aanbevelingen*

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind³.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

---

³ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

Meer informatie

Aanvullende studies

- NICAISE, I., "Ongelijkheid en sociale uitsluiting in het onderwijs: een onuitroeibare kwaal?", in NICAISE I. e.a. (red.), *Gelijke kansen op school: het kan! Zestien sporen voor praktijk en beleid*, Mechelen, Wolters-Plantijn, 2008, p. 19-53.
- Voor Vlaams lopend onderzoek inzake segregatie en sociale mix: steunpuntssl.be/Onderzoek/Loopbanen-van-leerlingen. Zie o.m. Wouters, T. en Groenez, S., *De evolutie van schoolse segregatie in Vlaanderen. Een analyse voor de schooljaren 2001-2002 tot 2011-2012*, Steunpunt Studie- en Scholloopbanen, 2013.
- FRIANT, N., "Les ségrégations scolaires en Belgique francophone: un aperçu" in *Diversité* 2015, 181, 105-111.

05. Gevoel van welbevinden op school

Artikel 28 IVRK

2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.

Artikel 29 IVRK

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:

a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;

medeleerlingen, zich deel voelen van een sociale groep en zich goed voelen op school. Omgekeerd kan een gebrek aan verbondenheid een negatieve invloed hebben op het zelfbeeld van leerlingen, hun levenstevredenheid en hun bereidheid om te leren en studie-inspanningen te leveren¹.

Het welbevinden op school wordt door de PISA-enquête afgetoetst aan de hand van meerdere vragen (zie figuur 1).

Welbevinden op school (en elders) dient nagestreefd te worden in het licht van art. 28.2 en art. 29.1, maar tevens het belang van het kind (art. 3) en diens recht op participatie (art. 12), het recht op leven, overleven en ontwikkeling (art. 6) en het recht op spel en vrijetijdsbesteding (art. 31).

De school neemt een belangrijke plaats in het leven van kinderen in. Ze is ongetwijfeld één van de voornaamste socialisatieplekken voor jongeren, alleen al omwille van de tijd die er wordt doorgebracht. Zich goed voelen op school is dus van het allergrootste belang en vraagt om een rustpunt.

Geweld op school, in het bijzonder pesten, heeft ongetwijfeld een invloed op het welbevinden. Deze problematiek komt uitgebreider aan bod in de indicator 'geweld tussen leeftijdsgenoten'.

'Welbevinden op school' is een ruime notie die verschillende aandachtspunten omvat. We baseren ons op de in de PISA-enquête opgenomen gegevens aangaande het gevoel erbij te horen.

"Het gevoel erbij te horen weerspiegelt hoe verbonden leerlingen zich voelen met hun school en hun medeleerlingen. Leerlingen behalen doorgaans goede resultaten wanneer zij positieve relaties hebben met

De drie Gemeenschappen vertonen gelijkaardige resultaten voor deze vragen, behalve voor wat betreft het zich thuis voelen op school. Beduidend minder leerlingen uit de Franse Gemeenschap stemden in met deze stelling (58% versus meer dan 76% in de andere Gemeenschappen).

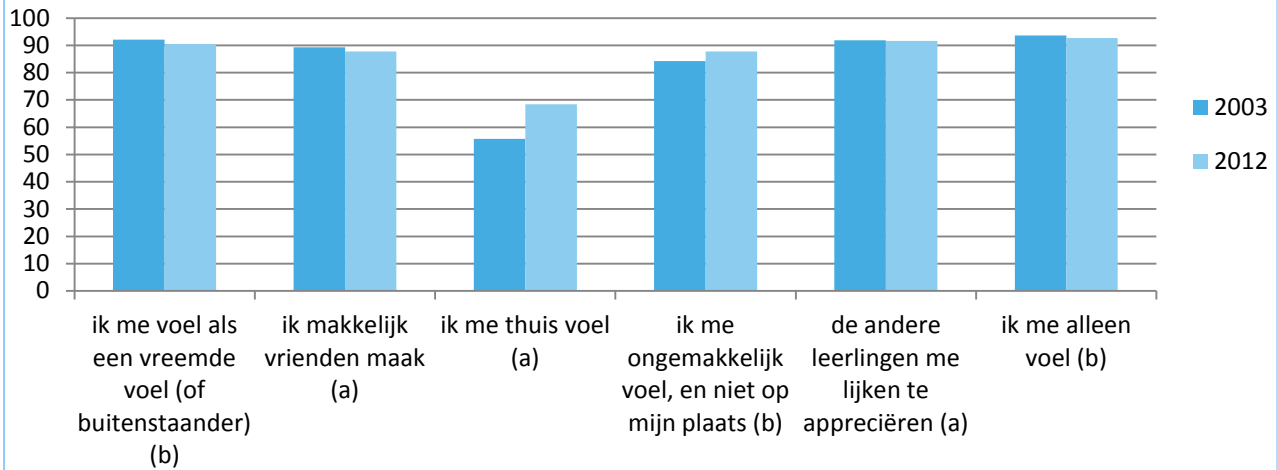
88%

Van de 15-jarige leerlingen in België voelt zich goed op school (PISA 2012). Dit is een vooruitgang in vergelijking met 2003.

¹ OECD, "Engagement with and at School" in *Pisa 2012 Results: Ready to Learn (Volume III): Students' Engagement, Drive and Self-Beliefs*, OECD Publishing, 2013, 51.

Welbevinden

% leerlingen dat antwoordt "volledig akkoord", "akkoord" (a) of "niet akkoord", "helemaal niet akkoord" (b) te zijn

Figuur 1. PISA 2003 en 2012

Trend

Figuur 1 geeft de evolutie tussen 2003 en 2012 weer van het welbevinden. Het is moeilijk om hier een algemene tendens uit af te leiden. We merken evenwel op dat steeds meer leerlingen zich thuis voelen op school (evolutie van 63% naar 76% in Vlaanderen en van 46% naar 58% in de Franse Gemeenschap). In de Duitstalige Gemeenschap blijft het cijfer stabiel om en bij de 80%.

Ongelijkheden

Meisjes getuigen over het algemeen van een groter welbevinden dan jongens². Eén uitzondering: in 2012 gaven meer jongens aan gemakkelijk nieuwe vrienden te maken.

De herkomst van de leerlingen beïnvloedt hun welbevinden. Kinderen van Belgische herkomst voelen zich iets meer "thuis" op school (70% versus 61% van de leerlingen van migratieherkomst³), meer

geapprecieerd door de andere leerlingen (92% versus 89%) en minder alleen (91% versus 93%).

Hoe gaat het er elders aan toe?

België telt gemiddeld minder leerlingen die zich thuis voelen op school (68%) dan gemiddeld genomen over de OESO-landen (81%). Ze voelen zich daarentegen minder 'buitenstaander' (9,6%) en meer gewaardeerd door hun leeftijdsgenoten (92%) dan gemiddeld genomen onder de OESO-landen (11,2% - 89%).

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'Bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijsstelsel

buitenland) en tweede-generatiemigranten (geboren in België uit ouders van wie minstens één in het buitenland is geboren).

² Aangetoonde correlatie voor de items i, iii, iv, vi (Cf. kader)

³ Groep voor de PISA-meting beperkt tot de eerste-generatiemigranten (geboren in het

bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt. In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

❖ Aanbevelingen

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind⁴.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

Meer informatie

- *Zie ook de indicatoren 'gevoel dat naar je geluisterd wordt' en 'gevoel rechtvaardig behandeld te worden'*
- *Onderzoek naar de invloed van etnische discriminatie op schools welbevinden*

F. D'hondt, "Etnische discriminatie door leerkrachten en zich thuis voelen op school. Ervaringen van Vlaamse jongeren met een migratieachtergrond", in: *Kinderrechtencoalitie Vlaanderen, Kinderrechtenforum 2015 "Het zal wel aan mij liggen..."*. *Omgaan met de effecten van discriminatie en racisme op kinderen*, Gent, Kinderrechtencoalitie Vlaanderen, 2015, 97-105 (gebaseerd op doct. *Ethnic discrimination and educational inequality*, UGent, 2015 (bevraging van 1160 leerlingen van niet-West Europese herkomst).

---

⁴ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

06. Gevoel dat naar je geluisterd wordt

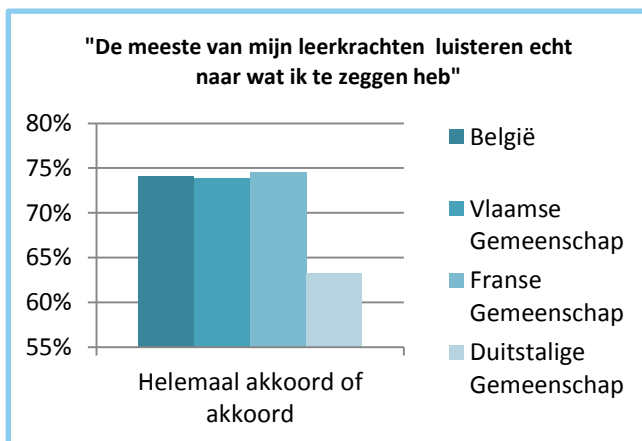
Artikel 29 IVRK

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient gericht te zijn op:

d. de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking.

Ingevolge artikel 12 en 13 en de algemene commentaar nr. 12 van het VN-Kinderrechtencomité (2009) heeft elk kind het recht op zijn/ haar eigen mening, waarbij aan deze mening passend belang gehecht wordt in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid. Het Kinderrechtencomité spoorde België er in het kader van zijn slotbeschouwingen van 2010 toe aan om de deelname van alle kinderen op alle overheidsniveaus en binnen de familie, scholen en de gemeenschap te bevorderen met bijzondere aandacht voor kinderen in kwetsbare situaties.

Zoals in het kader van de voorgaande indicatoren reeds opgemerkt werd, is de school voor het kind een belangrijke leefomgeving en plaats van socialisatie. Het is dan ook van wezenlijk belang dat het

Figuur 1. PISA 2012

kind zich daar kan uitdrukken, maar vooral dat het zich gehoord voelt.

De internationale PISA-enquête staat hierbij stil. 74% van de bevraagde leerlingen heeft het gevoel dat hun leerkrachten naar hen luisteren.

Het gevoel dat naar hen geluisterd wordt is minder sterk bij Duitstalige leerlingen (63%) dan in beide andere

Gemeenschappen (Vlaamse Gemeenschap : 74% en Franse Gemeenschap: 75%).

Trend

Tussen 2003 en 2012 vertoont het gevoel dat men gehoord wordt een licht positieve trend.

74%

van de 15-jarige leerlingen heeft het gevoel dat hun leerkrachten naar hen luisteren.

Figuur 2. PISA

Ongelijkheden

De laag presterende¹ leerlingen voelen zich over het algemeen minder gehoord dan de hoogpresteerders². Dit geldt des te opvallender in de Duitstalige Gemeenschap waar bijna 43% van de laagpresteerders zich niet (of helemaal niet) gehoord voelen versus 30% van de hoogpresteerders.

De leerlingen met een migratieherkomst (eerste en tweede generatie) voelen zich iets minder gehoord door hun leerkrachten dan de anderen (72,4% versus 74,5%).

Jongens voelen zich over het algemeen minder gehoord³.

Oorspronkelijke vraagstelling in de PISA-enquête:

Denk aan de leerkrachten van jouw school. In welke mate ga je akkoord met de volgende stellingen?

- *De meeste leerkrachten luisteren echt naar wat ik te zeggen heb.*

Hoe gaat het er elders aan toe ?

België situeert zich op het gemiddelde van de OESO-landen voor wat betreft het gevoel van de leerlingen dat naar hen geluisterd wordt.

¹ De analyse baseert zich hier op de « extreme » kwartielen van de resultaten voor wiskunde. De leerlingen die worden gekwalificeerd als 'laagpresteerders' zijn de 25% leerlingen met de zwakste wiskunderesultaten.

² 77,4% versus 72,3%.

³ Bijna 76% van de meisjes versus 72% van de jongens voelen zich gehoord.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'Bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijssysteem bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt. In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

❖ Aanbevelingen

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind⁴.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

⁴ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

Meer informatie

Vlaamse JOP-monitor:

- “Mijn leerkrachten nemen me niet serieus
“: 2008: 6.3% (helemaal) akkoord (2006:
9.4%)
- “De meeste leerkrachten zijn bereid om
met mij te praten als mij iets niet bevalt”:
2008: 57.1% (helemaal) akkoord (2006:
65.4%)
- “Ik kan openlijk mijn mening geven, ook als
die verschilt van die van de leerkrachten”:
2013: 59.7% (helemaal) akkoord (2008:
54.1% en 2006: 55.1%).

07. Gevoel rechtvaardig behandeld te worden

Artikel 28 IVRK

2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.

Het IVRK benadrukt het recht op een rechtvaardige disciplinerende op school. Meer nog, ingevolge artikel 3, moeten bij alle beslissingen die gevolgen hebben voor kinderen, hun belangen een eerste overweging zijn. De Staten waarborgen voor het kind alle bescherming en zorg met het oog op zijn / haar welzijn.

De internationale PISA-enquête die afgenomen werd bij vijftienjarige leerlingen uit de OESO-landen leverde de gegevens voor deze indicator.

Meer dan drie vierde van de bevroegde leerlingen voelt zich door hun leerkrachten rechtvaardig behandeld.

Deze realiteit verschilt evenwel van Gemeenschap tot Gemeenschap. De Vlaamse en Duitstalige leerlingen voelen zich rechtvaardiger behandeld (85% en 79% resp.) dan de Franstalige (71%).

Trend

Het gevoel rechtvaardig behandeld te worden door zijn / haar leerkrachten is behoorlijk stabiel gebleven tussen 2003 en 2012.

Ongelijkheden

Het begrip rechtvaardigheid (en de criteria voor de omschrijving ervan) varieert van persoon tot persoon en meer bepaald naargelang de sociaaleconomische status, de schoolresultaten, ... Bij hun evaluatie van de rechtvaardigheid van een situatie,

hanteren de jongeren een beginsel van "beloning bij inspanning", "gelijke behandeling", "meer geven aan zij die er behoefte aan hebben" of "eerbied" (niet vernederd worden)¹. Het is bovendien moeilijk om uit de gegevens 'objectieve' realiteiten af te leiden. Vanzelfsprekend doet deze bedenking geen afbreuk aan het belang van hun aanvoelen ter zake. Uit Europees universitair onderzoek blijkt dat leerlingen die zichzelf als "zwak" omschrijven, een groter gevoel van onrechtvaardige behandeling hebben².

De PISA-gegevens bevestigen dit. Slechts 69% van de laagpresteerders voelt zich rechtvaardig behandeld, tegenover 88% van de hoogpresteerders. Dit verschil is het opvallendst in de Franse Gemeenschap (58% - 82%)

Gemiddeld genomen wordt in België geen statistisch significant verschil vastgesteld tussen leerlingen van buitenlandse herkomst (eerste en tweede generatie) en

79%

van de 15-jarige leerlingen voelt zich rechtvaardig behandeld.

¹ Vanoutrive, J., Friant, N., Derobertmeasure, A., « L'injustice scolaire : Quels sentiments chez les élèves ? », *Education & Formation*, e-295, augustus 2011.

² « Tevens kan in het hele land een tendens tot sterker onrechtvaardigheidsgevoel vastgesteld worden bij de leerlingen met zwakke schoolresultaten. Aldus stemt in de Franse Gemeenschap 38% van de 'zwakke' leerlingen in deze stelling tegen 55% van de sterke leerlingen. De verschillen zijn identiek in de andere landen.», vertaald uit N. Friant et al, 2008, 14.

Oorspronkelijke vraagstelling in de PISA-enquête:

Denk aan de leerkrachten van jouw school. In welke mate ga je akkoord met de volgende stellingen?

⇒ *De meeste leerkrachten behandelen mij rechtvaardig.*

leerlingen van Belgische herkomst. Niettemin is het verschil significant in de Vlaamse Gemeenschap, waar 86% van de leerlingen van Belgische herkomst zich rechtvaardig behandeld voelen, tegenover 77% van de leerlingen van buitenlandse herkomst.

Hoe gaat het er elders aan toe ?

België situeert zich op het gemiddelde van de OESO-landen voor wat betreft het gevoel rechtvaardig behandeld te worden.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijssysteem bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt. In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

❖ Aanbevelingen

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind³.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

Meer informatie

- **Groupe Européen de Recherche sur l'Équité de Systèmes Educatifs (GERESE)**
  - Friant, N., Laloua, E. et Demeuse, M., "Sentiments de justice des élèves de 15 ans en Europe" in *Education et Formation*, 2008, e-288, 7-23;
  - GERESE., *L'équité des systèmes éducatifs européens*, Liège, Service de Pédagogie Théorique et Expérimentale, 2005.
- Volgens de indicatoren die de Groupe Européen de Recherche sur l'Équité de Systèmes Educatifs (GERESE) ontwikkeld heeft, kunnen de leerlingen zich tegelijk rechtvaardig behandeld voelen en toch niet akkoord gaan met de stelling dat de leerkrachten alle leerlingen respecteren (Cf. GERESE 2005).

³ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

- **Samengestelde indicator 'onderlinge verhouding leerling-leerkracht':** De OESO heeft een samengestelde indicator ontwikkeld, met onder andere het gevoel van rechtvaardige behandeling. Deze indicator varieert vrij sterk tussen de Belgische scholen (enkel Mexico, Luxemburg en Hongarije hebben een hogere variabiliteit). Cf. OESO, *What Makes Schools Successful? Resources, Policies and Practices* – Volume IV, 2013 www.oecd.org/pisa/keyfindings/Vol4Ch5.pdf
- België werkt in 2016 in een samenwerkingsverband tussen de administraties onderwijs en vorming en het Interfederaal Gelijkekansencentrum een **Diversiteitsbarometer Onderwijs** uit, met bijzondere-aandacht voor ongelijkheid en structurele discriminatie binnen het onderwijs op grond van socio-economische status, origine, handicap en seksuele oriëntatie. “De Barometer zal aanbevelingen formuleren voor verschillende partners binnen onderwijs en met het oog op een slagkrachtiger gelijkekansenbeleid binnen onderwijs onder meer bestaande goede praktijkvoorbeelden verzamelen. De Barometer beoogt een synthese en een totaalbeeld op de problematiek, de huidige tekortkomingen in onderwijs en onderzoek scherpstellen en overbruggen.”

O8. Ongelijkheden op het vlak van competentieverwerving

Artikel 29 IVRK

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op:

a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;

Herkomst, sociaaleconomische status, geslacht en andere factoren zouden kennisverwerving niet mogen belemmeren. Een nadere kijk op de verworven vaardigheden bij jongeren leert evenwel dat zij met tal van factoren blijken samen te hangen. Het gaat er hierbij niet om dat alle kinderen gelijk zouden moeten zijn in termen van vaardigheden maar wel, zoals het IVRK aangeeft, dat ze zich "zo volledig mogelijk" kunnen ontplooiën en ontwikkelen zonder enige discriminatie.

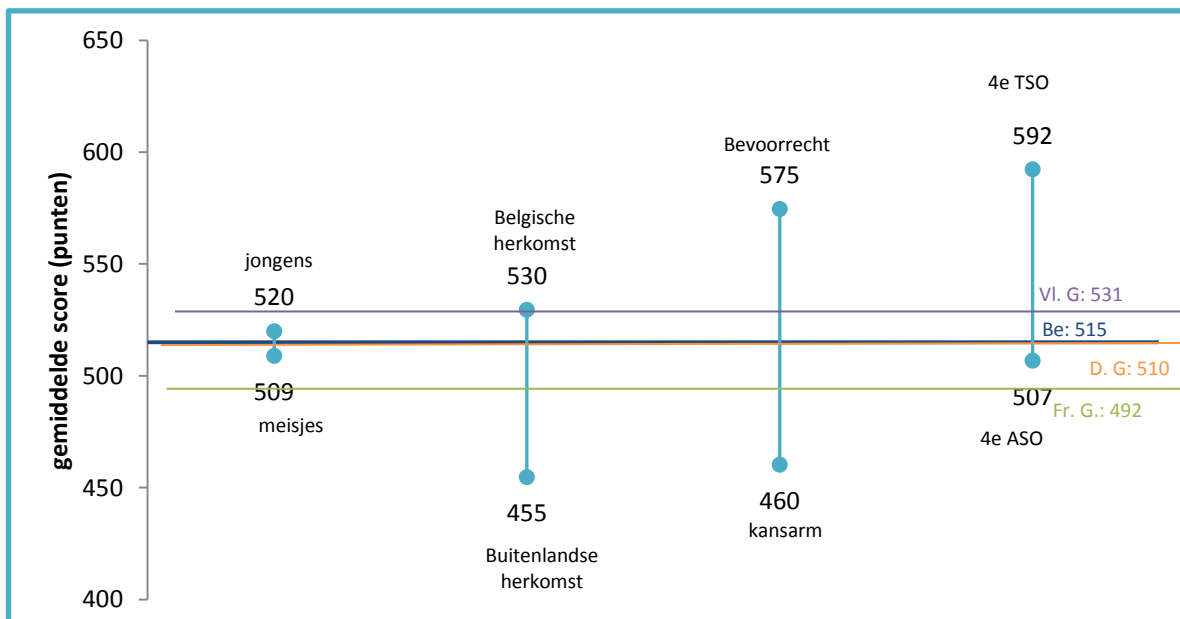
Met de gekozen indicator kan worden nagegaan of bepaalde groepen systematisch

minder begunstigd zijn bij het verwerven van vaardigheden op school.

Zo kunnen we het verschil in resultaat¹ vergelijken tussen de gemiddelde

score van bijvoorbeeld de 25% leerlingen met de meest bevoorrechte thuissituatie en de 25% leerlingen met de minst bevoorrechte thuissituatie, maar ook volgens het geslacht, de herkomst en het feit of ze al dan niet zijn blijven zitten.

In België behalen de **meest socio-economisch bevoorrechte leerlingen een significant hogere score** dan de minst bevoorrechte leerlingen (wiskundetest PISA 2012). Er is evenwel reeds vooruitgang geboekt sinds 2003.

Figuur 1. Ongelijke verworvenheden in België (PISA 2012) : gemiddelde scores op de wiskundetest opgedeeld naar verscheidene karakteristieken van de leerlingen.

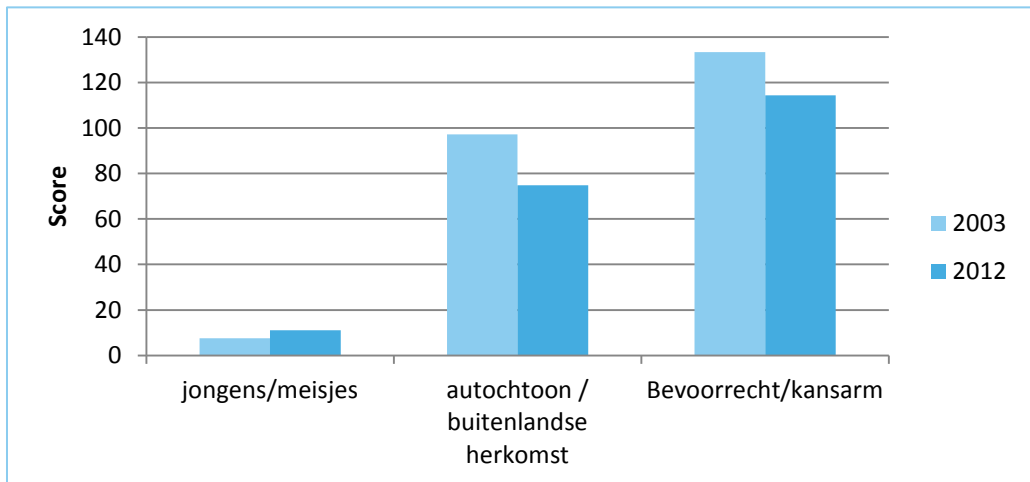
¹ De resultaten van de PISA-enquête 2012 inzake wiskunde.

Uit de gegevens blijkt dat er slechts een beperkte maar niettemin statistisch significante correlatie bestaat tussen geslacht en prestaties (11pt²) terwijl de herkomst en de sociaaleconomische status een beduidende correlatie vertonen (respectievelijk 75 en 114 pt).

De ongelijkheden op het vlak van verworvenheden in functie van de herkomst van de leerling zijn heel opvallend in Vlaanderen. Het verschil in score tussen leerlingen met een migratieachtergrond van de eerste of tweede generatie en leerlingen van Belgische herkomst betreft 97 pt tegen een verschil van 48 pt in de Franse gemeenschap en 30 pt in de Duitstalige Gemeenschap.

Merk op dat de Duitstalige Gemeenschap het best scoort: ook de overige ongelijkheden zijn veel minder opvallend dan in de andere Gemeenschappen (2 pt tussen meisjes et jongens, 52 pt tussen kinderen uit een gezin met hoog of laag socio-economisch statuut).

Tenslotte kan ook een algemeen verschil tussen de Gemeenschappen worden vastgesteld: er zit bijna 40pt verschil tussen de Franstalige en Nederlandstalige gemiddelde scores³.

Figuur 2. Evolutie van verschillen in wiskunde-prestatie (PISA 2003/2012).
 $x/y = x$ in verhouding tot y .

Bron: PISA ULG, *La culture mathématique à 15 ans. Premiers résultats de PISA 2012 en Fédération Wallonie-Bruxelles*, www.aspe.ulg.ac.be/Files/note_synthese_pisa2012.pdf

Trend

Een vergelijking tussen de enquêtes van 2003 en 2012 laat toe te besluiten tot een afname van de ongelijkheden in België.

Hoe gaat het er elders aan toe?

In België treedt meer ongelijkheid op het vlak van competentieverwerving op, op grond van herkomst (75 pt verschil) en op grond van socio-economisch statuut (114 pt verschil) in vergelijking met het gemiddelde van de OESO-landen (resp. 35 pt en 90 pt).

België situeert zich op het gemiddelde van de OESO-landen voor wat betreft het verschil tussen meisjes en jongens.

België scoort hoger dan het OESO-gemiddelde op de wiskundetest, met 515pt tegenover 494.

² De gemiddelde score in België is 515 punten.

³ De hoge Vlaamse gemiddelde score kan het grote verschil tussen de leerlingen van Belgische herkomst en de anderen niet verklaren. In de categorie 'immigrant' zijn immers vele tweede- generatiemigranten

opgenomen, die in België geboren zijn en aldus van bij aanvang gelijke onderwijskansen zouden hebben moeten krijgen.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ PISA

Voor een beschrijving van de PISA-enquête: zie afdeling 'bronnen'.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals we aangaven bij de voorstelling van de PISA-enquête, beoogt PISA representatief te zijn voor jongeren van 15 jaar die zich in het onderwijssysteem bevinden. Het gewoon en een gedeelte van het buitengewoon onderwijs worden bereikt. In dat opzicht heeft PISA zijn limieten voor onze indicatorenset die alle leeftijdsgroepen insluit en die bijzondere aandacht wijdt aan kwetsbare groepen.

Daarnaast moet bij enquêtes steeds rekening gehouden worden met het risico dat de respondent een antwoord verstrekt dat hem of haar het meest wenselijk lijkt. De resultaten stemmen aldus niet steeds overeen met de realiteit maar eerder met een geïdealiseerde versie van de realiteit.

❖ Aanbevelingen

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dient de PISA-enquête verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind⁴.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

---

⁴ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

Meer informatie

- **PISA UGent:**
  - *Wiskundige geletterdheid bij 15-jarigen. Vlaamse resultaten van PISA 2012*, www.pisa.ugent.be/uploads/assets/103/1394536156566-PISA2012%20rapport.pdf
  - *PISA in focus 4: Migratie*, www.pisa.ugent.be/uploads/assets/116/1421145371385-PISA%20IN%20FOCUS%20migratie.pdf
  - *PISA in focus 1: Belang van kleuteronderwijs*, www.pisa.ugent.be/uploads/assets/90/1372239307223-PISA%20belang%20kleuteronderwijs.pdf
- **PISA ULG : La culture mathématique à 15 ans. Premiers résultats de PISA 2012 en Fédération Wallonie-Bruxelles**, www.aspe.ulg.ac.be/Files/note_synthese_pisa2012.pdf (ihb p. 17).
- **Internationale enquête PISA :** De enquête stelt ook belang in de indruk bij de leerlingen dat zijzelf bepalend zijn bij hun succes, met name aan de hand van de volgende vraag: "In welke mate ga je akkoord met de volgende stellingen?"
  - Als ik voldoende inspanningen lever, kan ik slagen op school.
  - Slagen of mislukken op school, dat hangt enkel van mij af.
  - Als ik het zou willen, zou ik goede resultaten kunnen behalen op school.
  - Of ik nu studeer of niet voor mijn examens, ik behaal toch geen goede resultaten op school.

09. Vroegtijdig schoolverlaten

Artikel 28 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

b) de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;

e) maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.

Het Kinderrechtenverdrag waarborgt het recht op onderwijs en met name dat toegang tot hoger onderwijs mogelijk gemaakt wordt, informatie over en begeleiding bij onderwijs- en schoolkeuze beschikbaar is en dat maatregelen genomen worden om regelmatig schoolbezoek te bevorderen om het aantal kinderen dat vroegtijdig de school verlaat te verminderen (art. 28). Het Kinderrechtencomité verzocht België in 2010 meer inspanningen te leveren om de ongelijkheid inzake prestaties in het

onderwijs te verkleinen. Het comité uitte zijn ongerustheid over het snijden in de schooltoelagen van Vlaamse kinderen die niet aanwezig zijn op school. Het comité vroeg geen repressieve maatregelen te nemen die een negatieve impact hebben op de gezinnen die economisch en sociaal het meest benadeeld zijn en allicht niet zullen bijdragen tot hun grotere betrokkenheid bij het schoolsysteem, maar in plaats daarvan coherente strategieën uit te werken met de hulp van leerkrachten, ouders en kinderen om de kernoorzaken voor schooluitval aan te pakken.

In België geldt de leerplicht tot 18 jaar. Vroegtijdig schoolverlaten wordt hier in ruimere zin beschouwd: geen diploma hoger secundair onderwijs bezitten en geen enkele vorm van onderwijs of opleiding meer volgen. Onze gegevens zijn bijgevolg niet gericht op het kind als dusdanig (0-18 jaar), maar op de jongere in de overgangperiode (18-24 jaar).

11%

van de jongeren tussen 18 en 24 jaar in België hebben het secundair onderwijs niet afgerond en volgen geen enkele vorm van onderwijs of opleiding (Statbel 2013)

We baseren ons op de gegevens van de Europese arbeidskrachtenenquête (EAK, voor meer informatie: cf. infra).

Er is geen enkele structurele informatie voorhanden over de redenen van dit vroegtijdig schoolverlaten (uitsluiting uit de school, economische noodzaak...) noch over de toekomst van jongeren die het onderwijs vroegtijdig verlaten hebben.

Vroegtijdig schoolverlaten in België volgens gewest

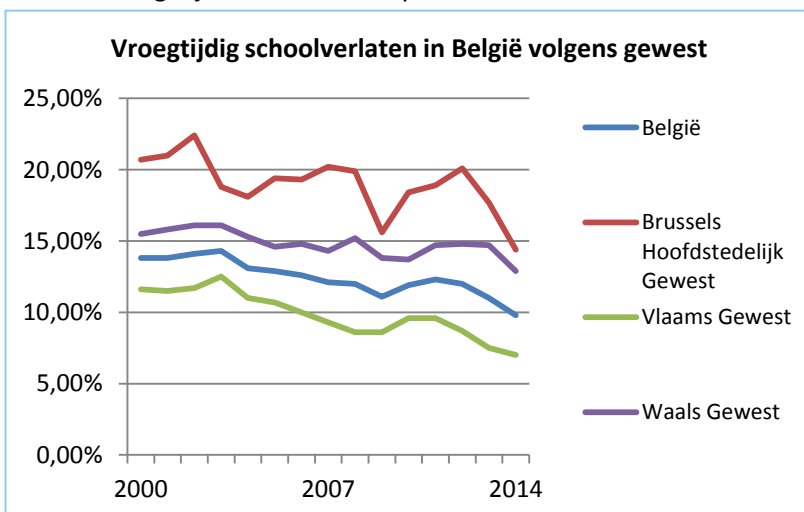

Figure 1. EAK

Definitie van vroegtijdig schoolverlaten (Eurostat)

⇒ Percentage personen in de leeftijd van 18–24 jaar dat niet meer dan lager secundair onderwijs heeft afgerond en geen vervolgonderwijs of opleiding volgt.

Ongelijkheden

Voorals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kampt met dit fenomeen (17,7%), terwijl in Vlaanderen het percentage vroegtijdige schoolverlaters zich om en bij de 7,5% situeert (Statbel 2013).

Voorts rijst het probleem meer bij mannen dan bij vrouwen¹.

De beschikbare gegevens stellen ons niet in staat om een diepgaandere analyse uit te voeren van de factoren die verband houden met dit schoolverlaten (cf. infra, subtitel 'Beperking van de indicator').

De Vlaamse Gemeenschap beschikt evenwel over administratieve gegevens ter zake op basis waarvan een verschillende indicator voor vroegtijdig schoolverlaten berekend wordt (cf. infra, subtitel 'Meer informatie').

Trend

De cijfers zijn eerder stabiel, met een licht dalende trend.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ EAK

De arbeidskrachtenenquête (EAK), uitgevoerd in België door Statbel, is een sociaaleconomische enquête bij 15.000 huishoudens per kwartaal (met een jaarlijks bereik van ongeveer 90.000 inwoners van

België), met als voornaamste doelstelling het bestuderen van de beroepsbevolking (15 jaar en ouder)².

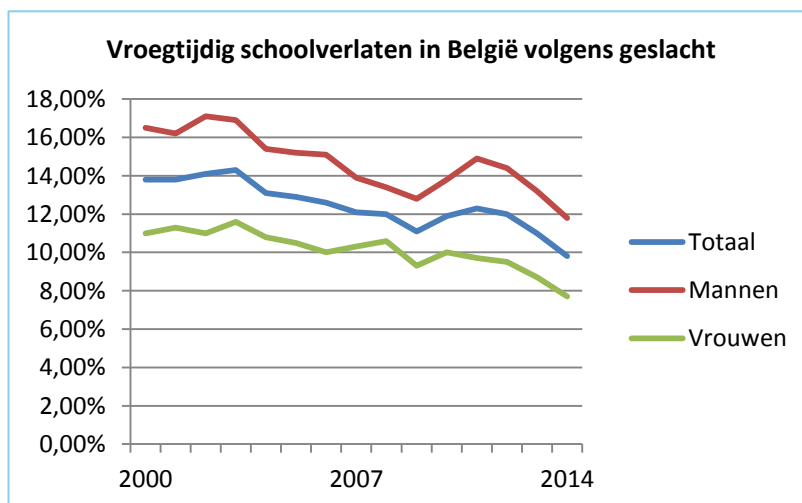
❖ Limieten meetinstrument

Hoewel de steekproef aanvankelijk vrij omvangrijk is, wordt de dimensie ervan voor deze indicator aanzienlijk verkleind doordat hij beperkt is tot burgers van 18 tot 24 jaar oud die leven in huishoudens. Om redenen van statistische betrouwbaarheid is het weinig aanbevolen om nog verder uit te splitsen.

Net zoals bij de andere bestaande enquêtes, zijn de meest kwetsbare personen niet terug te vinden in de statistieken. Zo zijn daklozen, personen zonder wettig verblijf, personen die in een instelling verblijven en gedetineerden niet opgenomen in de steekproef.

❖ Aanbevelingen

Een specifieke enquête dient de niet-bereikte groepen te bevragen (cf. afdeling 'Ook de meeste kwetsbare kinderen bereiken').

Figuur 2. EAK

2

Zie

statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/arbeidsmarkt_levensomstandigheden/enquete_sur_les_forces_de_travail_2011.jsp

¹ Het betreft bv. in Vlaanderen sinds meerdere jaren 50% meer jongens dan meisjes (13,8% van de jongens in 2012-2013 versus 9,4% van de meisjes).

Meer informatie

- **Vlaamse Gemeenschap:** statistieken Vlaamse administratie (rapporten 2009-2010 tot 2012-2013³): [www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/themas-
onderwijsstatistieken/vroegtijdig-
schoolverlaten](http://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/themas-onderwijsstatistieken/vroegtijdig-schoolverlaten):
- Link met socio-economisch statuut: in 2012-2013, verlaat 1 op 4 jongeren uit een familie met laag socio-economisch statuut vroegtijdig het onderwijs, in tegenstelling tot 1 op 25 jongeren afkomstig uit de socio-economisch meer bevoorrechte families.
- Nationaliteit: jongeren met een niet-Europese nationaliteit worden opvallend vaker met schooluitval geconfronteerd (in 2012-2013, 46%) dan kinderen met een Europese niet-Belgische nationaliteit (27%). Deze laatste scoren nog steeds opvallend minder goed dan Belgische jongeren (11,8%).
- De thuistaal: het gegeven dat minstens één ouder met de jongere geen Nederlands spreekt, heeft eveneens een grote invloed op het cijfer: in 2012-2013, 27,9% (geen enkele ouder) en 20,2% (1 ouder)⁴ versus 6,5% (beide ouders spreken Nederlands).
- Het opleidingsniveau van de moeder: in 2012-2013 betreft het 34,1% van de jongeren wier moeder geen diploma lager

---

³ Voor een leeswijzer betreffende de gehanteerde VSV-definitie, de operationalisering van de indicator en de toepassing van de onderwijskansindicator OKI: zie rapport p. 5-9.

⁴ Deze % riskeren in realiteit nog hoger te liggen: voor de groep jongeren van wie de thuistaal als 'niet gekend' is gerepertorieerd, bedraagt het vroegtijdig schoolverlaten 50%.

onderwijs kan voorleggen. Dit % daalt tot 15,8% van de leerlingen wier moeder (hoogstens) een diploma lager secundair onderwijs behaalde. Het betreft ten slotte slechts 3,6% van de leerlingen wier moeder een diploma hoger onderwijs behaalde.

- **HIVA-onderzoek**⁵ uit 2009 wijst uit dat van de volwassenen, ondervraagde woonwagenbewoners (20-59 jarigen, n=230) 44% geen diploma heeft, 33% slechts een diploma lager onderwijs, 10% een diploma lager secundair onderwijs, 12% een diploma hoger secundair onderwijs en slechts 1% een diploma hoger onderwijs. ROM scoren in deze groep opvallend slecht: 89% beschikte niet over een diploma; de overige 11% slechts over een diploma lager onderwijs⁶.
- Zie ook Lamote, C., Van Landeghem, G., Blommaert, M., Nicaise, I., De Fraine, B. en Van Damme, J., "Voortijdig schoolverlaten in Vlaanderen: een stand van zaken en een voorstel tot aanpak", in M. Callens, L. Vanderleyden, en J. Noppe (Red.), *De sociale staat van Vlaanderen*, Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2013.
- Zie ook: Lamote, C., Van Damme, J., Blommaert, M. en Meyer, J., *Wanneer de school geen optie meer is. Een studie naar de langetermijneffecten van vroegtijdig schoolverlaten op de latere beroepsloopbaan en andere levensdomeinen*, www.steunpuntwse.be/system/files/overwerk_2013_4_08.pdf.

---

⁵ Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, KU Leuven.

⁶ Zie verwijzing naar het HIVA-onderzoek in Vlaamse overheid, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, Strategisch plan woonwagenbewoners 2012-2015, in uitvoering van het Vlaams Integratiebeleid, deel 2, 2012, 25, www.integratiebeleid.be/sites/default/files/bestanden/Strategisch-plan-woonwagenbewoners.pdf.

Recht op vrije tijd en rust

V1 Evenwicht in de tijdsindeling.....	151
V2 Vrije keuze inzake invulling vrije tijd.....	153
V3 Aanbod van speelruimte.....	157

V1 Evenwicht in de tijdsindeling (verplichtingen - vrije tijd)

Artikel 31 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven.

Het recht op rust en vrije tijd impliceert dat het kind een zeker evenwicht dient te ervaren tussen sociale verplichtingen en vrije tijd.

Op dit moment zijn er geen gegevens beschikbaar over het ervaren van evenwicht tussen vrije tijd, rust en "verplichtingen" (zowel sociale als schoolgerelateerde verplichtingen).

De NCRK benadrukt de noodzaak om dat aspect van het recht op rust en vrije tijd te meten. Een selfreport-enquête zou de volgende vraag kunnen omvatten: "Ga je akkoord met de volgende stelling: ik vind dat mij te veel verplichte activiteiten worden opgelegd."

Terugblikkend op de week die de bevraging voorafging, rapporteert één jongere op twee (51,8%) steeds (of heel vaak) over voldoende tijd voor zichzelf te beschikken. Eén jongere op vijf geeft aan dat dat nooit of zelden het geval was (19%).

Ongelijkheden

Het aandeel jongeren dat aangeeft altijd of heel vaak voldoende tijd voor zichzelf gehad te hebben ligt hoger bij jongens en bij jongeren die bij beide ouders wonen. Dit aandeel neemt af met de leeftijd en met de afname van het materieel welvaartsniveau van de familie.

19%

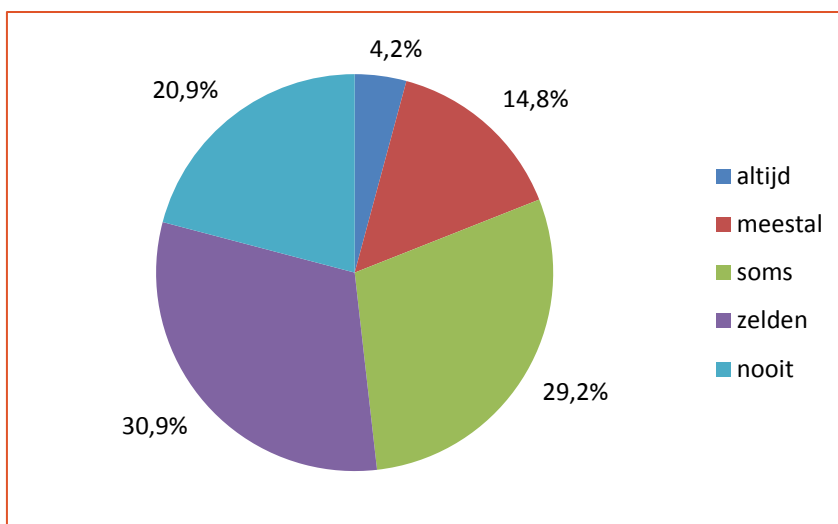
van de jongeren verklaart niet genoeg tijd voor zichzelf te hebben, HBSC 2015.

Waar komen die cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

Deze vraag wordt sinds 2010 opgenomen in de Vlaamse vragenlijst en werd in 2014 voor het eerst ingevoegd in de Franstalige vragenlijst.

Figuur 1. Voldoende tijd voor zichzelf gehad hebben (n=22.052), HBSC 2014.

	N	Voldoende tijd voor zichzelf gehad hebben	p
Geslacht	22052		<0,001
Jongens		57,1	
Meisjes		46,4	
Leeftijd	21849		<0,001
10-12 jaar		59,8	
13-14 jaar		54,9	
15-16 jaar		49,4	
17-19 jaar		42,4	
Materieel welvaartsniveau	20468		<0,01
Zwak		49,2	
Gemiddeld		51,7	
Hoog		53,2	
Familie	21853		<0,001
2 biologische ouders		53,7	
Andere		47,9	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan het gevoel steeds of heel vaak voldoende tijd voor zichzelf gehad hebben, HBSC 2014

❖ *Limieten meetinstrument*

Vooralsnog wordt de HBSC-enquête niet gevoerd binnen de Duitstalige Gemeenschap. Daarnaast worden algemeen de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevroegd

❖ *Aanbevelingen*

De HBSC-enquête dient verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Een specifieke enquête dient de niet-bereikte groepen te bevragen (cf afdeling 'Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken').

Meer informatie

Kind en Samenleving, *Over vrijbuiters en ankertijd*, 2013, k-s.be/medialibrary/purl/nl/0657821/Inhoud%20en%20Inleiding%20van%20'Over%20vrijbuiters%20en%20ankertijd'.pdf

V2. Vrije keuze inzake invulling vrije tijd

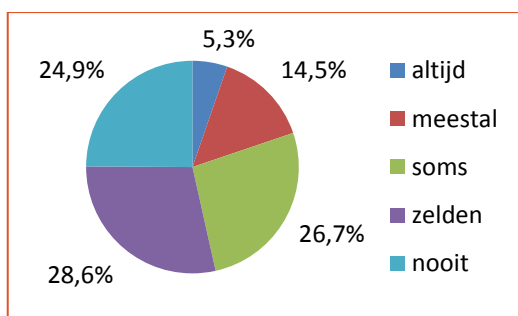
Artikel 31 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven.

Het recht op rust impliceert dat het kind een zeker evenwicht dient te ervaren tussen sociale verplichtingen en georganiseerde vrije tijd enerzijds en niet op voorhand ingevulde momenten anderzijds.

Kinderen moeten betrokken worden bij het vrijetijdsbeleid dat gevoerd wordt (General Comment 17 van 17 april 2013 over het recht van kinderen op vrijetijdsbesteding, art. 31). Aldus kan ook de inspraak (tevens art. 12 en 13) in de indeling van de vrije tijd als kinderrecht worden beschouwd.

Terugblikkend op de week die de enquête voorafging geeft één jongere op twee (53,3%) aan heel vaak of altijd in de gelegenheid geweest te zijn om tijdens de vrije tijd te doen wat hij/zij wenste. Eén jongere op vijf (19,8%) was er nooit of zelden toe in staat.

Figuur 1. In de gelegenheid geweest zijn te doen wat men wilde tijdens de vrije tijd (n=22.152), HBSC 2014.

Ongelijkheden

Het aandeel jongeren dat heel vaak of altijd in de gelegenheid was om te doen wat hij wenste tijdens de vrije tijd ligt hoger bij jongens en bij jongeren die met hun beide ouders samenwonen. Dit aandeel neemt af met de leeftijd en met de afname van de materiële welvaart van het gezin.

53,5%

van de jongeren verklaart zijn vrije tijd vrij te kunnen invullen, HBSC 2015.

	N	heel vaak of altijd	p
Geslacht	22152		<0,001
Jongens		59,0	
Meisjes		48	
Leeftijd	21945		<0,001
10-12 jaar		59,6	
13-14 jaar		55,2	
15-16 jaar		52,4	
17-19 jaar		46,4	
Materieel welvaartsniveau	20554		<0,001
Zwak		47,6	
Gemiddeld		53,8	
Hoog		56,7	
Familie	21950		<0,001
2 biologische ouders		55,6	
Andere		49,6	

Tabel 1. Factoren gelinkt aan het gevoel heel vaak of altijd in de gelegenheid te zijn geweest om te doen wat men wenste tijdens de vrije tijd, HBSC 2014.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ HBSC

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling 'Bronnen' van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

Deze vraag wordt sinds 2010 opgenomen in de Vlaamse vragenlijst en werd in 2014 voor het eerst ingevoegd in de Franstalige vragenlijst.

❖ Limieten meetinstrument

Vooralsnog wordt de HBSC-enquête niet gevoerd binnen de Duitstalige Gemeenschap. Daarnaast worden algemeen de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevroegd.

❖ Aanbevelingen

De HBSC-enquête dient verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om aan de enquête deel te nemen.

Een specifieke enquête dient de niet-bereikte groepen te bevragen (cf afdeling 'Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken').

Meer informatie

- **JOP-monitor**
  - Vragenlijst aan ouders bij de JOP-schoolmonitor 2013 (Antwerpen, Gent en Brussel):
    - "Ik spreek regelmatig met mijn zoon of dochter over zijn/haar interesses, zijn schoolwerk, schoolresultaten of schoolkeuze": 1,3% gaat (helemaal) niet akkoord, 87,8% gaat (helemaal) akkoord
    - "We discussiëren of praten vaak met elkaar over iets dat we via TV, radio of kranten

hebben vernomen (sport, politiek, cultuur, ...)": 7,2% gaat (helemaal) niet akkoord, 63,2% gaat (helemaal) akkoord:

- "Als mijn zoon/dochter me vraagt waarom hij/zij iets moet doen, zeg ik hem/haar omdat ik het zeg, omdat ik zijn/haar ouder ben of omdat het is wat ik wil": 64% gaat (helemaal) niet akkoord, 13,2% gaat (helemaal) akkoord;
- "Ik hou rekening met de voorkeuren van mijn kind als ik plannen maak voor het gezin (uitstapjes, vakanties)": 1,6% gaat helemaal niet akkoord, 19,8% gaat (helemaal) akkoord;
- "Ik respecteer de mening van mijn kind en moedig hem/haar aan om zijn mening te uiten": resultaten: 0,7% gaat (helemaal) niet akkoord, 89,5% gaat (helemaal) akkoord.
- Bevraging van de tijdens de vrije tijd 5 vaakst verrichte activiteiten (op schaal van 1 (bijna nooit) tot 6 (dagelijks)):

7.26 Vrije tijd jongeren

Evolutie van de populairste activiteiten, op basis van 25 verschillende activiteiten op een 6-punten schaal, waarbij 1 nooit is en 6 dagelijks, 2005-2006 en 2008, schaalwaarden.

	JOP 1 (2005-2006)	JOP 2 (2008)
Langsgaan bij vrienden	4,27	4,23
Huiswerk maken, blokken	4,69	4,22
Huishoudelijke taken (opruimen, afwassen, enz.)	4,38	4,53
Dingen samen met het gezin doen	3,55	4,15
Wandelen, spelen in natuur	2,69	3,38

Bron: JOP-monitor 2.

- **OEJAJ:** Onderzoek naar een beter begrip van de aansluitingsmechanismen bij jongeren van 12 tot 16 jaar in de Franse Gemeenschap (Sonecom 2013)
  - 15,7% van de jongeren (de eerste 4 jaren van het secundair onderwijs) geeft aan nooit naar een club of academie geweest te zijn. Kinderen met een minder bevoordeelde thuissituatie (socio-economisch) participeren beduidend minder.
- **Lectuur:** Smits, W. en Spruyt, B., *Opgroeien in kwetsbare gezinnen: materiële deprivatie en participatief opvoedingsklimaat. Een analyse op basis van gegevens over de leerlingen van het secundair onderwijs in Antwerpen en Gent*, Steunpunt Cultuur, Onderzoekslijn maatschappelijke en sociale participatie van kansengroepen, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2013 (Working paper 3).

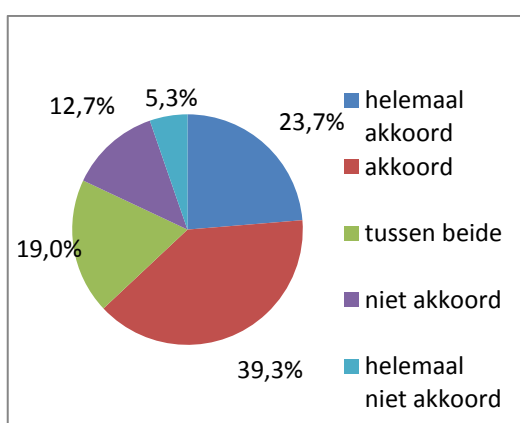

V3. Aanbod van speelruimte

Artikel 31 IVRK

2. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind volledig deel te nemen aan het culturele en artistieke leven, bevorderen de verwezenlijking van dit recht, en stimuleren het bieden van passende en voor ieder gelijke kansen op culturele, artistieke en recreatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding.

Bij het beleid inzake huisvesting en ruimtelijke ordening moet rekening gehouden worden met het recht van kinderen op vrijetijdsbesteding (art. 31), in het bijzonder voor zij die thuis geen mogelijkheden hebben om te spelen of zich te ontspannen. In het kader van de ruimtelijke ordening zouden de lokale overheden gelijke spel- en ontspanningsmogelijkheden voor alle groepen van kinderen moeten waarborgen. Kinderen hebben overigens niet alleen het recht om zich door het spel te ontwikkelen. Ze moeten ook betrokken worden bij het beleid dat op dat vlak gevoerd wordt (art. 31.2, General Comment 17 van 17 april 2013 over het recht van kinderen op vrijetijdsbesteding).

Figuur 4. Speelruimte, parken om te spelen in de woonomgeving van jongeren in de Vlaamse Gemeenschap (n=8.703), HBSC 2014.

In de Vlaamse gemeenschap geven zes op tien jongeren (63%) aan dat er een speelterrein of park is vlakbij hun woning. Eén jongere op vijf (18%) geeft aan dat dat niet het geval is.

Ongelijkheden

Het aandeel jongeren dat aangeeft over speelruimte te beschikken ligt iets hoger bij jongens (64,4% tegen 61,1% van de meisjes). Het ligt iets lager bij jongeren tussen 17 en 19 jaar (58%) in vergelijking met andere leeftijdsgroepen (63 à 65% voor de 10- tot 16-jarigen). Dit aandeel varieert niet in functie van de gezinssamenstelling noch van het materiële welvaartsniveau van het gezin.

Een bijzonder kwetsbare groep voor wat betreft toegankelijkheid van vrijetijdsinfrastructuur zijn de kinderen met een handicap. Helaas is slechts weinig informatie voorhanden over de reële toegankelijkheid ervan voor deze kinderen. Enkel openbare sportcentra die 'handicap friendly' zijn (aangepaste infrastructuur) worden gerapporteerd maar dit zegt ons niets over het aantal jongeren dat effectief deelneemt aan sport- of andere activiteiten, noch over de kwaliteit ervan. Bovendien betreft het slechts een deel van het bestaande aanbod.

63%

van de jongeren in de Vlaamse Gemeenschap geeft aan over speelruimte in de leefomgeving te beschikken

Oorspronkelijke vraagstelling in de HBSC-enquête:

"Hier volgen enkele stellingen over je omgeving. Geef aan in hoeverre je al dan niet akkoord gaat met die stellingen.

⇒ *in mijn buurt is het veilig voor jonge kinderen om overdag buiten te spelen "*

Voorstel van vraagstelling in volgende HBSC-enquête (2018), met het oog op een uitbreiding naar alle leeftijdsgroepen:

« Er zijn goede plaatsen om je vrije tijd door te brengen » (bestaat reeds in HBSC Vlaanderen, voor lager en secundair onderwijs)

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ **HBSC**

De enquête HBSC wordt beschreven in de afdeling ‘Bronnen’ van deze publicatie (Deel I). Deze staat stil bij de doelstelling, modaliteiten en limieten van de gegevensverzameling.

❖ **Limieten meetinstrument**

Deze indicator weerspiegelt geenszins de kwaliteit van de betreffende speelruimte. Het is moeilijk om te komen tot een objectieve kwaliteitsmeting, gelet op de diversiteit van het aanbod (privaat, publiek, al dan niet omkaderd).

Enkel HBSC Vlaanderen bevat de voorgestelde gegevens.

De HBSC-enquête wordt (nog) niet afgenomen in de Duitstalige Gemeenschap. Bovendien worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs niet bevraagd.

Aangezien deze vraag pas in 2014 is opgenomen in de HBSC-enquête, is een analyse van de trend in de tijd nog niet mogelijk.

❖ **Aanbevelingen**

De HBSC-enquête dient verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten.

Een specifieke enquête dient de niet-bereikte groepen te bevragen (cf afdeling ‘Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken’).

Meer informatie

De Vlaamse Kinderrechtenmonitor

hanteert de indicator van het percentage kinderen (0-11 jaar) wonend op maximaal 400 m afstand van een publiek toegankelijke open ruimte die door de stad wordt onderhouden en waar een speel- of sporttoestel is opgesteld (op basis van de gegevens van de stadsmonitor-enkel centrumsteden).

In 2014 is voor meer dan 80% van de Antwerpse (toename met 20% op 3 jaar tijd!) en Turnhoutse kinderen speelruimte binnen loopafstand beschikbaar. In de overige centrumsteden schommelt dit tussen 50 en 70%, behalve voor Aalst, waar minder dan 40% over gemakkelijk bereikbare openbare speelruimte beschikt. In alle centrumsteden merken we een verbetering doorheen de jaren op, behalve in Brugge, Leuven, Genk, Oostende en Kortrijk (de 3 laatste: afname met ruim 10%!) (stadsmonitor.be/publicaties).

Recht op bescherming van het gezinsleven

F1 Financiële ondersteuning van gezinnen	161
F2 Evenwicht werk/gezin	165
F3 Beschikbaarheid kinderopvang.....	169

F1. Financiële ondersteuning van gezinnen

Artikel 18 IVRK

2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de Staten die partij zijn passende bijstand aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderopvang.

3. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderopvang waarvoor zij in aanmerking komen.

Artikel 27 IVRK

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind op een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind.

3. De Staten die partij zijn, nemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden en met de middelen die hun ten dienste staan, passende maatregelen om ouders en anderen die verantwoordelijk zijn voor het kind te helpen dit recht te verwezenlijken, en voorzien, indien de behoefte daaraan bestaat, in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting.

4. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om het verhaal te waarborgen van uitkeringen tot onderhoud van het kind door de ouders of andere personen die de financiële verantwoordelijkheid voor het kind dragen, zowel binnen de Staat die partij is als vanuit het buitenland. Met name voor gevallen waarin degene die de financiële verantwoordelijkheid voor het kind draagt, in een andere Staat woont dan die van het kind, bevorderen de Staten die partij zijn de toetreding tot internationale overeenkomsten of het sluiten van dergelijke overeenkomsten, alsmede het treffen van andere passende regelingen.

Naast de genoemde IVRK-bepalingen beklemtoont het VN-Kinderrechtencomité in zijn slotbemerkingen van 2010 (§47) de nood aan economische en sociale bijstand

aan families om plaatsingen maximaal te vermijden¹.

Wanneer we het hebben over financiële steun aan ouders, komt de kinderbijslag als eerste voor de geest. Deze is evenwel niet de enige bestaande steun. We verwijzen tevens naar belastingvrijstellingen voor kinderen ten laste en het terugbetaalbaar belastingkrediet voor gezinnen met te lage belastbare inkomens om die belastingvrije sommen uit te putten, naar de gezinsgemoduleerde leeflonen, de school- en studietoelagen, de inkomens-gerelateerde kinderopvangtarieven, onderhoudsbijdragen voor kinderen na (echt)scheiding, gezinsgerelateerde uitkeringen (ouderschapsverlof, moederschapsverlof, vaderschapsverlof...) en huisvestingshulp.

Voor deze indicator hebben we ons gebaseerd op het begrip 'sociale transfer', gebruikt door Eurostat (zie kader voor detail).

Zonder sociale transfers zou meer dan één kind op drie een risico op armoede of sociale uitsluiting (AROE) lopen. Na die

-50%

Dankzij de sociale transfers kon het percentage kinderen met een risico op armoede of sociale uitsluiting in 2013 met meer dan de helft worden verminderd, EU-Silc.

¹ Voor het statistisch verband tussen armoede en plaatsing, zie onderzoek UGent en UCL, op vraag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: Bouverne-De Bie, M., Rosseel, Y., Impens, J., De Visscher, S., Willems, S. en Delens-Ravier, I., *Een link tussen leven in armoede en maatregelen bijzondere jeugdbijstand?*, Gent, Academia Press, 2010.

Worden gezien als sociale transfers:

- ✓ *werkgelegenheidssteun (werkloosheidsuitkering, inschakelingsvergoeding, loopbaanonderbrekingsuitkering, economisch brugpensioen...),*
- ✓ *ziekteuitkeringen,*
- ✓ *invaliditeitsuitkeringen,*
- ✓ *onderwijsgerelateerde uitkeringen (school- en studietoelagen),*
- ✓ *kinderbijslag en gezinsgerelateerde uitkeringen (ouderschapsverlof, moederschapsverlof, vaderschapsverlof...),*
- ✓ *leefloon,*
- ✓ *huisvestingshulp,*
- ✓ *ouderdoms- en overlevingspensioenen*

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *EU-SILC*

EU-SILC (European Union – Statistics on Income and Living Conditions) is een Europese enquête naar inkomens en levensomstandigheden.

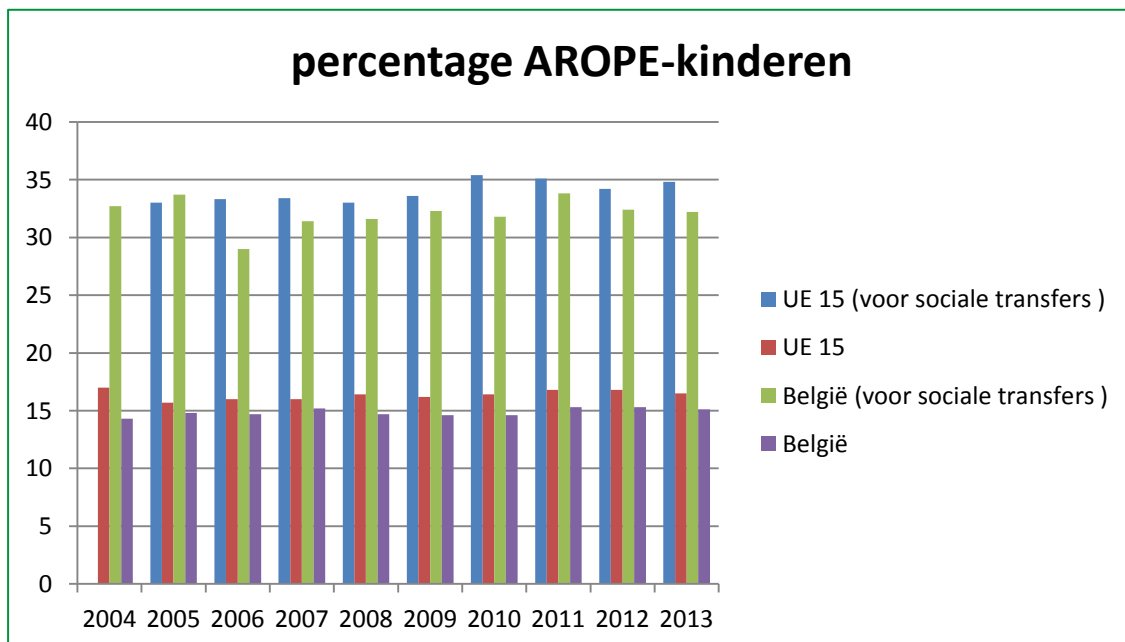
In België worden elk jaar bijna 6.000 huishoudens ondervraagd (+/- 11.000 personen).

Het risico op armoede en sociale uitsluiting (AROPE) is een indicator die samengesteld is uit verschillende maatstaven: de monetaire armoede (de armoededrempel is gelijk aan 60% van het mediaan beschikbaar inkomen); de materiële deprivatie (geconfronteerd worden met minstens 4 van de volgende elementen: niet in staat zijn om huur of courante rekeningen te betalen, hun woning degelijk te verwarmen, onverwachte uitgaven te doen, om de twee dagen vlees, vis of een proteïnerijk alternatief te eten, een week vakantie per jaar te nemen buiten hun huis, zich een eigen wagen, wasmachine, kleurentelevisie of telefoon aan te schaffen) en leven in een huishouden met een lage arbeidsintensiteit (huishoudens waarin volwassenen tijdens het

overdrachten valt dat cijfer terug tot 15%. België scoort licht onder het Europees gemiddelde.

Trend

Het aantal AROPE-kinderen blijft stabiel.

Figuur 1. Eurostat (Eu-Silc)

referentiejaar gemiddeld minder dan een vijfde van hun tijd aan het werk waren). Te maken krijgen met een van die drie risico's volstaat om onder de AROPE-categorie² te vallen.

❖ *Limieten meetinstrument*

Er is een fenomeen van niet-gebruik van sociale rechten. In België doet 57 tot 75% van de rechthebbenden geen beroep op het leefloon, en slechts ongeveer 70% doet een beroep op de DAVO (Dienst voor Alimentatievorderingen)³.

Het fenomeen - en het feit dat het niet afneemt - kan verklaard worden doordat het zeer moeilijk is om op de hoogte te zijn van alle regelgevingen en premies. Bovendien leven wij in een zeer dynamische samenleving: de gezinssituatie en het statuut op de arbeidsmarkt zijn veel minder stabiel dan voorheen.

We merken tenslotte op dat de bovenstaande gegevens sinds 2012 niet langer geventileerd worden per Gewest of per gezinssamenstelling, om reden van te grote betrouwbaarheidsintervallen.

---

² Statbel: Armoede en sociale uitsluiting in België, statbel.fgov.be/fr/binaries/CP_SILC2011_fr_tc_m326-201870.pdf

³ Pacolet, J., De Wispelaere, F., "Budgettaire impact van de toekenning van de voorschotten door de Dienst voor Alimentatievorderingen: samenvatting", *Documentatieblad Ministerie van Financiën*, Ministerie van Financiën, Studietoediening Documentatiedienst nr.72, 2012, pp. 1-24. Zie lirias.kuleuven.be/handle/123456789/367158

Zie ook het colloquium van het steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. « Pauvreté et ineffectivité des droits. Non-accès et non-recours aux droits/Armoede en ineffectiviteit van rechten. Niet-toegang tot en niet-gebruik van rechten", 16 december 2014.

Meer informatie

- **Kinderbijslag:** hierna volgen de bedragen van de "gewone" kinderbijslag in België in 2015.

Kind	Maandelijks bedrag
Eerste kind	90,28 euro
Tweede kind	167,05 euro
Derde kind	249,41 euro

Toeslagen worden toegekend als kinderen ouder worden, een zware handicap of aandoening hebben of als hun ouder(s) beho(o)r(t)en tot bepaalde sociale categorieën: eenoudergezin, langdurig werkloze, langdurig zieke, persoon met invaliditeit, gepensioneerde, zelfstandige met een faillissementsuitkering.

Sinds juli 2014 wordt niet langer een verschil gemaakt naargelang van het socio-professioneel statuut van de rechthebbende (werknemer, arbeider, zelfstandige of ambtenaar): www.famifed.be.

Sinds de zesde staatshervorming is de bevoegdheid inzake kinderbijslag geregionaliseerd. Een hervorming is op til.

F2. Evenwicht werk/gezin

Artikel 18 IVRK

1. De Staten die partij zijn, doen alles wat in hun vermogen ligt om de erkenning te verzekeren van het beginsel dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Ouders of, al naar gelang het geval, wettige voogden, hebben de eerste verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind is hun allereerste zorg.

2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de Staten die partij zijn passende bijstand aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderzorg.

3. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderzorg waarvoor zij in aanmerking komen.

De ouders zijn de eerste verantwoordelijken voor het welzijn van hun kinderen. Het IVRK erkent evenwel dat de Staten passende bijstand aan de ouders moeten verlenen om deze taak optimaal te kunnen realiseren.

Tijdsbeheer, en vooral de mogelijkheid tot het vinden van een evenwicht tussen werk en gezin, zijn in dat verband van groot belang.

Terwijl de overige indicatoren toegespitst zijn op het kind, wordt hier gefocust op de volwassene.

Vragen over de balans gezin/werk in EQLS 2012:

- ⇒ *Houding ten opzichte van de tijd besteed aan contacten met familieleden (cf. Highlight)*
- ⇒ *Ik vond het moeilijk om aan mijn verantwoordelijkheden thuis te voldoen door de tijd die ik aan mijn werk besteed*
- ⇒ *Ik heb moeite gehad me op mijn werk te concentreren vanwege gezinsverantwoordelijkheden*

Een gedeelte van de vragenlijst van de Europese enquête naar de levenskwaliteit (hierna 'EQLS') is gewijd aan het evenwicht tussen beroepsleven en gezinsleven. Tenzij anders vermeld, zijn alle hiernavolgende gegevens afkomstig van EQLS 2012.

Ongelijkheden & Trend

Degenen die zich bevinden in het kwartiel van de laagste inkomens lopen het grootste risico om geen bevredigend evenwicht tussen werk en gezin te vinden.

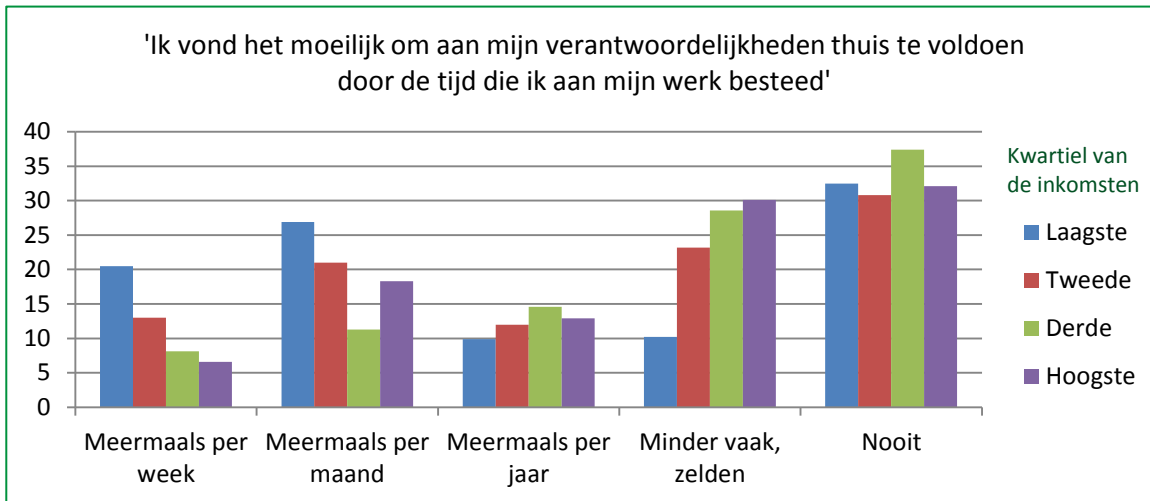
Terwijl 27,7% van de Belgen verklaren dat zij problemen hebben om hun familiale

verplichtingen na te komen vanwege hun werk, is dat het geval voor meer dan 47% bij de laagste inkomens.

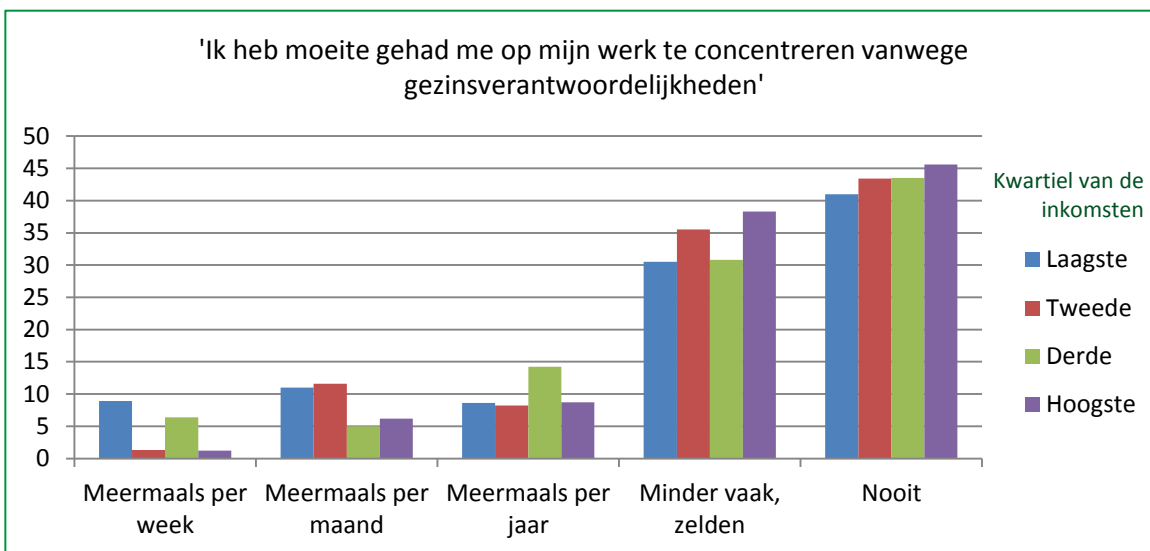
Die cijfers zijn bijna verdubbeld sinds 2003 voor de meest bescheiden inkomens (25.6% in 2003) terwijl het Belgische gemiddelde een lichte stijging liet optekenen (22.8% in 2003).

33%

van de ondervraagde Belgen is niet tevreden met de tijd die wordt doorgebracht met hun gezin. Zij zouden meer tijd (28.9%) of minder tijd (4.1%) met het gezin willen spenderen. Het gaat voor de laagste inkomensgroepen om een verdubbeling in vergelijking met 2003, EQLS 2012.

Figuur 1. EQLS 2012

Figuur 2. EQLS 2012

De invloed van het privéleven op de werksituatie kan eveneens problematisch zijn. De situatie wordt verschillend beoordeeld naargelang de inkomensklasse: slechts 11,3% van de Belgen menen dat hun familiale verplichtingen van invloed zijn op hun werk, terwijl bijna 20% uit het kwartiel van de laagste inkomens in die zin antwoorden.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ EQLS-enquête

De Europese enquête over de leefomstandigheden wordt om de vier jaar afgenomen door Eurofound.

www.eurofound.europa.eu

❖ Limieten meetinstrument

Zoals reeds gesteld (cf. kader vorige pagina), gaat een evenwicht tussen werk en gezin niet enkel in de richting van het nastreven van meer tijd met het gezin.

Een huishouden met een lage arbeidsintensiteit (low work intensity) heeft daar niet noodzakelijk zelf voor gekozen. Voor die huishoudens zou het evenwicht mogelijk eerder bestaan in een verhoogde werktijd.

Meer informatie

- **Opvang 0-3 jaar en buitenschoolse opvang:** Cf. onze indicator 'beschikbaarheid van opvangplaatsen'.
- **Vlaamse gemeenschap: SCV en SERV**
  - **SCV:**

SCV-survey ('Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen'), www4.vlaanderen.be/dar/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx

Bevraging in 2012 naar de combinatie werk-gezin: «na werk te moe voor huishouden», "huishouden moeilijk door tijd op werk", "te moe op werk door huishouden", "moeilijk concentreren op werk door huishouden". (opsplitsingen gevraagd naar gezinssamenstelling, socio-economische status en tewerkstellingsstatus), www4.vlaanderen.be/dar/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx
  - **SERV-Werkbaarheidsmonitor**

voor werknemers en zelfstandigen, indicator werk-privébalans (driejaarlijks): wat werknemers betreft, blijft de evaluatie van de werk-privébalans sinds 2007 ongeveer constant: om en bij de 89,2% beoordeelt de situatie niet als problematisch. In 2013 beoordeelde 2,7% van de werknemers de situatie als uiterst problematisch (vgl 2,3% in 2010). Slechts 68,4% van de zelfstandige ondernemers rapporteerde een niet-problematische werk-privébalans in 2013. 9,5% van de zelfstandigen beoordeelde de situatie als uiterst problematisch. Niettemin kan een verbetering worden vastgesteld in vergelijking met 2010 (11,8%). www.werkbaarwerk.be/werkbaarwerk/werkbaarheidsmonitor
- **Op Belgisch niveau: ADSEI** (Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie): **EAK**, speciale module 2^e trimester 2010¹: vraag gesteld aan

¹ Deze module had betrekking op alle personen van 15 tot 64 jaar oud die behoorden tot de steekproef van de arbeidskrachtenenquête (EAK). Van de 17.031 te bevragen personen (personen die de individuele vragenlijst bij de

personen die niet werken om hun kinderen of behoeftige personen te kunnen opvangen: "Waarom vangt u uw kinderen of andere behoeftige personen (ziek, met handicap of op leeftijd) op?" (slechts één antwoord mogelijk). 16,2% van de vrouwen en 5% van de mannen hebben geantwoord: "Omdat geen enkele gepaste opvang beschikbaar was of in aanmerking kwam" statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/arbeidsmarkt/levensomstandigheden/combinatie_van_werk_en_gezin.jsp.

- **Het perspectief van kinderen op het evenwicht tussen gezinsleven en werk:** Kind en Samenleving, *Over vrijbuiters en ankerijd*, 2013, k-s.be/medialibrary/purl/nl/0657821/Inhoud%20en%20Inleiding%20van%20Over%20vrijbuiters%20en%20ankertijd'.pdf.
- **Gezinsleven en beroepsleven verzoenen: een Europese visie:** Rapport van COFACE: www.coface-eu.org/en/upload/ERP/ERP_COFACE_2015_web.pdf%20%20, www.mmmeurope.org/ficdoc/ERP_FR.pdf

EAK invulden) hebben er 16.289 deze module beantwoord, wat neerkomt op 95,6%.

F3. Beschikbaarheid van opvangplaatsen

Artikel 18 IVRK

2. Om de toepassing van de in dit Verdrag genoemde rechten te waarborgen en te bevorderen, verlenen de Staten die partij zijn passende bijstand aan ouders en wettige voogden bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden die de opvoeding van het kind betreffen, en waarborgen zij de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderopvang.

3. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat kinderen van werkende ouders recht hebben op gebruikmaking van diensten en voorzieningen voor kinderopvang waarvoor zij in aanmerking komen.

Op basis van het kinderrechtenverdrag moet de Staat ouders ondersteunen bij de opvoeding van hun kinderen. Het Kinderrechtencomité uitte zijn bezorgdheid in zijn slotbemerkingen van 2010 dat het bestaande aanbod van kinderopvang niet beantwoordt aan de noden. Het tekort treft in het bijzonder kinderen uit gezinnen in armoede en kinderen met een handicap. Het Comité roept de Lidstaat tevens op om dringend meer diensten voor kinderopvang beschikbaar te stellen en te verzekeren dat ze toegankelijk zijn voor alle kinderen ongeacht hun bijzondere opvoedingsbehoeften of de socio-economische status van hun families. Het comité roept de Lidstaat op kinderen met een handicap in diensten voor kinderopvang de bijzondere bijstand te verlenen die ze behoeven, te verzekeren dat diensten voor kinderopvang worden geleverd door opgeleid personeel en dat de ontwikkeling van kinderen in een vroeg stadium wordt bevorderd, overeenkomstig de principes en bepalingen van het Verdrag.

We buigen ons hier over de kinderopvang 0-3 jaar. De problematiek van opvang reikt evenwel verder. In de afdeling “meer

informatie” besteden we daarom aandacht aan studies naar het buitenschoolse opvangaanbod voor kinderen met een handicap.

Er bestaat internationale consensus over de voordelen (voor de gezondheid, de motorische competenties, de cognitieve ontwikkeling en het latere schoolse traject) van een regelmatig gebruik door kinderen tussen 18 en 24 maanden oud van kwaliteitsvolle kinderopvang. Deze voordelen zouden nog aan extra belang winnen in het geval van kinderen uit minder bevoorrechte milieus¹.

Onderstaande tabel vermeldt het % kinderen (0-3 jaar) binnen de formele opvang in de drie gewesten. Opvang door grootouders wordt bijgevolg niet opgenomen. Kinderen tussen 2,5 en 3 jaar die naar de kleuterschool gaan, worden wel meegeteld.

meer dan

40%

van de kinderen tussen 0 en 3 jaar oud wordt opgevangen binnen een formele opvangstructuur in België

¹ DIEU, A., « L'accueil de la petite enfance : une perspective internationale », in En'jeux, n°3, Bruxelles, Observatoire de l'Enfant, de la Jeunesse et de l'Aide à la jeunesse, 2014, 9.

	Dekkingsgraad 2014 formele opvang 0-3 jaar ²
BRUSSEL-HOOFDSTAD	39% (ONE & Kind en Gezin) ³
WAALS GEWEST ⁴	49.3% (ONE)
VLAAMS GEWEST	54% (Kind en Gezin)

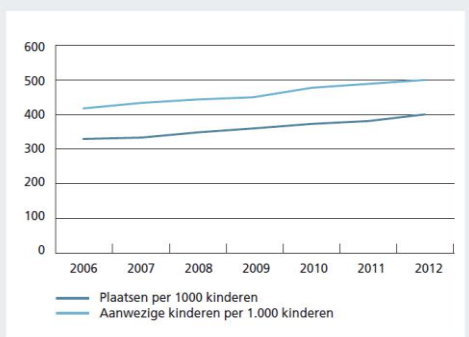
Trend

De beschikbare plaatsen binnen de formele opvang stijgen licht in heel België.

❖ Kind en Gezin

7.6 Formele kinderopvang

Evolutie van het aantal plaatsen per 1.000 kinderen en aandeel van de kinderen tussen 0 en 3-jaar dat naar de formele opvang gaat, in %, van 2006 tot 2012.

Figuur 1. Kind en Gezin

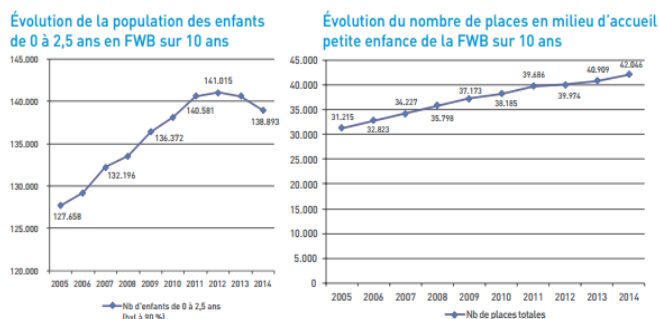
² Zie L'ONE en chiffres 2014 : www.one.be/uploads/tx_ttproducts/datasheet/RA_2014_ONE_en_chiffres.pdf p. 22 en Kind en Gezin : www.kindengezin.be/kinderopvang/cijfers-en-beleid/kinderopvangcijfers-op-maat/

³ Gegeven berekend op basis van het aantal kinderen dat in een formele opvangstructuur wordt opgevangen, zoals weergegeven in de verslagen van Kind en Gezin en ONE (1e trimester 2014).

⁴ Met uitsluiting van de Duitstalige kantons.

❖ ONE

Evolution du nombre de places d'accueil et du nombre d'enfants sur 10 ans

Figuur 2. L'ONE en chiffres 2014, p. 21. Evolutive aantal opvangplaatsen en aantal kinderen, 2004-2014.

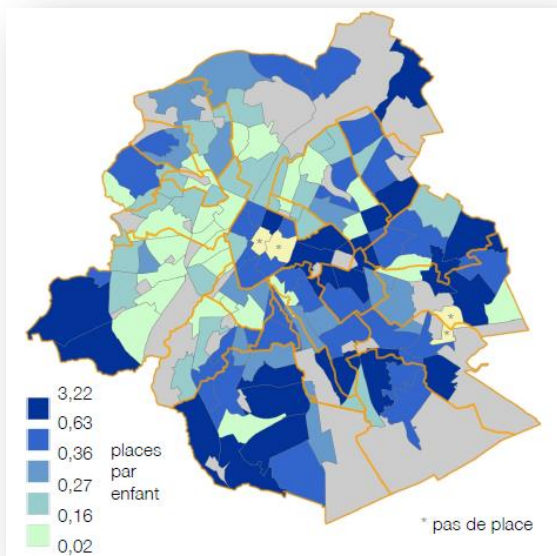
Ongelijkheden

Kind en Gezin heeft een enquête opgezet over het gebruik van de opvangplaatsen⁵. Grote verschillen inzake gebruik van kinderopvang treden op naargelang de herkomst van de ouders of hun socio-economische status. Kinderen van ouders van Belgische herkomst maken veel meer gebruik van opvang (70,8%) dan kinderen met ouders van buitenlandse herkomst (32,6%). Kinderen uit kansrijke gezinnen maken er eveneens meer gebruik van dan kansarme gezinnen (65,7% versus 21%)⁶.

De geografische spreiding van de opvangplaatsen is niet homogeen. In Brussel bijvoorbeeld is het aanbod heel variabel naargelang van de wijk. De meest

⁵ Dergelijke enquête bestaat niet op het niveau van ONE et Kaleido DG.

⁶ Kind en Gezin, *Buitenschoolse kinderopvang en vrijetijdsbesteding in Vlaanderen, 2013*, www.kindengezin.be/img/bko-en-vrijetijdsbesteding-in-vl2013.pdf, tabel gebruik kinderopvang naar doelgroep (3 maand tot 3 jaar). Zie ook: Kind en Gezin, *Kind in Vlaanderen 2014*, 110-111, www.kindengezin.be/img/kind-in-vlaanderen-2014.pdf; Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, *Het gebruik van opvang voor kinderen jonger dan drie jaar in het Vlaamse gewest*, Leuven, 2013, www.kindengezin.be/img/gebruik-kinderopvang-vlgewest2013.pdf.

Figuur 3. Aantal plaatsen per kind per wijk in Brussel, 2013 (synthesenota Brussels Studies)

bevoorrechte wijken in termen van plaatsen per kind in een opvangstructuur situeren zich vooral in de tweede kroon van Brussel en in de Europese wijk⁷. Deze ongelijkheid in termen van geografische spreiding is nog opvallender voor plaatsen met sociale tarifiering of tarifiering in functie van het inkomen van de ouders, die niet voorbehouden worden voor een specifieke categorie van kinderen. De dichtheid ervan varieert tussen 9 per 100 kinderen in Anderlecht en 31% in Watermaal-Bosvoorde en Ukkel⁸.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ Administratieve gegevens

De hogervermelde gegevens⁹ zijn afkomstig van Kind en Gezin, het Office de

⁷ HUMBLET, P., AMERIJKX, G., AUJEAN, S., DEGUERRY, M., VANDENBROECK, M. et WAYENS, B., « BSI synthesenota. Jonge kinderen in Brussel: van een institutionele logica naar een systemische visie », *Brussels Studies*, nr 91, 21 september 2015, 12.

⁸ l.c.

⁹ Aangezien niet alle plaatsen voltijds benut worden, wordt het aantal kinderen in de Vlaamse en Waalse kinderopvang berekend door het aantal beschikbare plaatsen te vermenigvuldigen met 1,29 (bezettingsgraad).

la Naissance et de l'Enfance (ONE) en het ministerie van de Duitstalige Gemeenschap.

❖ Limieten meetinstrument

De beschikbare gegevens geven geen enkele informatie over de afstemming van vraag en aanbod. Het valt onmogelijk te achterhalen hoeveel kinderen/gezinnen een opvangplaats zouden wensen, zonder dat zij daartoe toegang hebben.

Meer informatie

- **Buitenschoolse opvang voor zieke kinderen of kinderen met een handicap:**
  - Kind en Gezin, *Jaarverslag 2013*, p. 41, www.kindengezin.be/img/jaarverslag-2013.pdf; Kind en Gezin, *Kind in Vlaanderen 2013*, p. 153; Kind en Gezin, *Buitenschoolse kinderopvang en vrijetijdsbesteding in Vlaanderen*, 2013) www.kindengezin.be/img/bko-en-vrijetijdsbesteding-in-vl2013.pdf; Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, *Het gebruik van opvang voor kinderen jonger dan drie jaar in het Vlaamse gewest*, Leuven, 2013, 114-118, www.kindengezin.be/img/gebruik-kinderopvang-vlgewest2013.pdf; S. Lenaers, Onderzoek in opdracht van Kind en Gezin, *Buitenschoolse opvang en vrijetijdsbesteding in Vlaanderen*, 2012, www.kindengezin.be/img/bko-en-vrijetijdsbesteding-in-vl2013.pdf.
  - **FWB : OEJAJ**, *L'accueil temps libre en FWB, Synthèse de l'état des lieux et de l'analyse des besoins*, 2012, www.oejaj.cfwb.be : « 65 % van de gemeenten verklaart zich ontevreden, in het bijzonder omwille van het te kleine aanbod voor, onder meer, kinderen jonger dan 6 jaar » en betreffende de buitenschoolse opvang op school: « er wordt geen vooruitgang vastgesteld inzake

toegankelijkheid voor kinderen met een handicap: de algemene dekkingsgraad blijft stabiel sinds 2004».

- ADS (Algemene Directie Statistiek): Arbeidskrachtenenquête (EAK), speciale module 2e trimester 2010¹⁰: vraag gesteld aan **personen die niet werken om kinderen of behoeftige personen te kunnen opvangen**: “Waarom vangt u uw kinderen of andere behoeftige personen (ziek, met handicap of op leeftijd) op?” (slechts één antwoord mogelijk). 16,2% van de vrouwen en 5% van de mannen hebben geantwoord: “Omdat geen enkele gepaste opvang beschikbaar was of in aanmerking kwam”
statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/arbeidsmarkt_levensomstandigheden/combinatie_van_werk_en_gezin.jsp.
- **Enquête PROVAC**: Deze enquête over de vaccinatie van kinderen van 18-24 maand oud (cf. indicator vaccinatie) werd in 2012 gefinancierd door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, wat heeft toegelaten om een deel van de vragenlijst te wijden aan kinderopvang in Brussel en in het Waalse Gewest.
- **Ligue des Familles : Baromètre 2015 des parents**: 1.500 ouders woonachtig in Brussel en Wallonië werden bevraagd over diverse thema's. Eén van de resultaten was dat « *Bijna 1 op 10 families geen oplossing heeft gevonden. Van zij die wél een plaats vonden, zijn 2 op de 3 ouders heel ontevreden over de kostprijs ervan* ».

---

¹⁰ Deze module betrof alle personen tussen 15 en 64 jaar die deelnamen aan de EAK. Van de 17.031 bevroegde personen, hebben er 16.289 deze module beantwoord, i.e. een respons van 95,6%.

www.laligue.be/leligueur/articles/laligue-des-familles-lance-le-premier-barometre-des-parents

- Nood aan continuïteit tussen school en vrije tijd voor kinderen tussen 0 en 6 jaar: OESO, Eurydice, Europese Commissie (“L'accueil et l'éducation des jeunes enfants”) evenals FRAJE, Verkennend Onderzoek “La journée d'un enfant en classe d'accueil”¹¹ (onderzoek naar de eerbiediging van de ritmes en behoeften van kinderen, de kwaliteit van hun opvangplaatsen en de communicatie tussen de verschillende professionelen die voor hen instaan).
- Voor een analyse van de publieke diensten voor kinderopvang: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *De rol van publieke diensten in de effectiviteit van rechten*, 2016.
- Zie ook publicaties Vlaams Armoedesteunpunt, www.uantwerpen.be/nl/steunpunten/vlaams-armoedesteunpunt/publicaties/

---

¹¹ Zie www.fraje.be.

Rechten van minderjarigen in contact met Justitie

MJ1 Beeld van de jongere over justitie.....	175
MJ2 Subsidiariteitsbeginsel.....	177
MJ3 Vorming van beroepsgroepen.....	183
MJ4 Participatie in gerechtelijke procedures.....	187
MJ5 Participatie tijdens plaatsing in een open of gesloten regime.....	189
MJ6 Langdurige plaatsing.....	193

MJ1. Beeld van de jongere over justitie

Artikel 12 IVRK

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid.

Bij beslissingen die gevolgen hebben voor kinderen, moeten hun belangen hoe dan ook een eerste overweging zijn en waarborgen de staten voor het kind alle bescherming en zorg met het oog op zijn/haar welzijn (art. 3).

Hieruit, evenals uit het recht op participatie, informatie en vrije meningsuiting, zoals verwoord in art. 12 en 13, volgt logischerwijze dat de Staten kinderen dienen te raadplegen over hun beleving van regelingen die hen betreffen en de uitvoering ervan. Aldus kan bijvoorbeeld de eerbiediging van de beginselen vervat in art. 37 en 40 IVRK (rechtsbedeling aan minderjarigen) vanuit kindperspectief worden geëvalueerd.

Tenzij anders vermeld, zijn alle hiernavolgende cijfers afkomstig van de Justitiebarometer 2014.

Volgens de Justitiebarometer (JB) hebben de jongeren (15-24 jaar) in het algemeen minder vertrouwen in de politie dan de rest van de bevolking¹.

Ze zijn daarentegen met meer (+10%) die geloven in een eerlijk proces en die menen dat "een zaak gemakkelijk voor de rechtbank kan worden gebracht". De jongeren zijn doorgaans in het algemeen ook tevreden over justitie.

¹ Het aantal van hen dat verklaart vertrouwen te hebben in de politie, ligt 6% lager (algemeen gemiddelde: 81%)

Dit betreft evenwel de volledige groep van bevroegde jongeren. Onderzoeken we de evaluatie door jongeren die reeds in contact zijn gekomen met Justitie, dan bekomen we andere resultaten.

De luisterbereidheid van de rechters is problematisch volgens veel jongeren. Slechts 37% van de 15-24 jarigen die klager of verweerder waren in het kader van een burgerlijke zaak in de afgelopen 10 jaren, hebben de indruk dat de rechter naar hen geluisterd heeft (terwijl het gemiddelde 55% bedraagt).

Ze zijn ook minder tevreden (-12%) over de wijze waarop hun burgerlijke zaak behandeld werd.

Tot slot beschouwt slechts 14% van de jongeren de gewezen beslissing als rechtvaardig (tegen bijna 1 respondent op 2).

Deze resultaten dienen met de nodige voorzichtigheid te worden beschouwd. Slechts 21 jongeren die voor een burgerlijke zaak in aanraking kwamen met Justitie hebben de enquête beantwoord.

Voor de strafrechtelijke procedures is de omvang van de steekproef nog kleiner en is het bijgevolg niet mogelijk om tot conclusies te komen met betrekking tot de 15-24 jarigen die te maken hebben gehad met het strafgerecht².

² Slechts 12 personen tussen 15 en 24 jaar oud gaven aan reeds in aanraking te zijn geweest met justitie in strafzaken, waarvan 9 als slachtoffer, 2 als verdachte en 1 als getuige. (op een totaal van 218 deelnemende jongeren tussen 15 en 24 jaar.)

66%

van de 15-24 jarigen is tevreden over de werking van justitie. Dat is 9% meer dan het gemiddelde van de respondenten, JB-2014.

Vraagstelling:

Hoe tevreden bent u met de werking van Justitie in het algemeen?

De Justitiebarometer laat ons niet toe om voldoende jongeren in contact met Justitie te bereiken om er duidelijke gevolgtrekkingen uit af te kunnen leiden (cf. aanbevelingen).

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ *Justitiebarometer*

De Justitiebarometer wordt uitgevoerd in opdracht van de Hoge Raad voor de Justitie (HRJ).

Het gaat om een telefonische bevraging die sinds 2002 wordt verricht bij meer dan 1500 personen en die meer bepaald peilt naar het vertrouwen van de burgers ten aanzien van justitie (maar ook ten aanzien van andere instellingen zoals bv. de politie).

De editie van 2014 is de vierde barometer (vorige edities: 2002, 2007, 2010).

❖ *Limieten meetinstrument*

Enkel personen ouder dan 15 jaar werden bevraged voor deze enquête. Bovendien is het op basis van de gehanteerde leeftijdscategorieën niet mogelijk de 15-18 jarigen eruit te lichten.

Daarenboven gaat het om een algemene enquête. Er zijn geen uitsplitsingen mogelijk naar jongeren die in contact gekomen zijn met justitie (de steekproef was te kleinschalig voor een systematisch en statistisch betrouwbare analyse per leeftijdscategorie en nog minder per "kwetsbare groep").

❖ *Aanbevelingen*

Een specifieke bevraging van jongeren die in contact gekomen zijn met justitie (zowel MOF-jongeren als VOS-jongeren) dient deze vraag mee op te nemen.

Voor meer informatie over deze bevraging, zie afdeling 'Ook de meest kwetsbare

kinderen bereiken' in deel I van deze uitgave.

Meer informatie

Onderzoek van het FRA over de behandeling van kinderen bij burgerlijke en strafzaken:

Dit onderzoek dat bij enquête is gevoerd in 10 EU-lidstaten (niet in België) bevraged de perceptie en beleving van professionelen en kinderen die betrokken zijn bij gerechtelijke procedures (burgerlijke of strafzaken) (publicatie voorzien in de loop van 2016).³

- **Participatie-indicator:** een andere relevante indicator betreft "participatie in gerechtelijke procedures".
- **Justitiebarometer:** beschikbaar online: 5023.fedimbo.belgium.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publication_s/justitiebarometer_2014.pdf

---

³ Zie fra.europa.eu

MJ2. Subsidiariteitsbeginsel

Artikel 9 IVRK

1. De staten die partij zijn, waarborgen dat een kind niet wordt gescheiden van zijn ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten, onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, in overeenstemming met het toepasselijke recht en de toepasselijke procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Een dergelijke beslissing kan noodzakelijk zijn in een bepaald geval, zoals wanneer er sprake is van misbruik of van verwaarlozing van het kind door de ouders, of wanneer de ouders gescheiden leven en er een beslissing moet worden genomen ten aanzien van de verblijfplaats van het kind.

Artikel 25 IVRK

De Staten die partij zijn, erkennen het recht van een kind dat door de bevoegde autoriteiten uit huis is geplaatst ter verzorging, bescherming of behandeling in verband met zijn of haar lichamelijke of geestelijke gezondheid, op een periodieke evaluatie van de behandeling die het kind krijgt en van alle andere omstandigheden die verband houden met zijn of haar plaatsing.

Artikel 37 IVRK

b) Geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur;

Artikel 40 IVRK

4. Een verscheidenheid van regelingen, zoals rechterlijke bevelen voor zorg, begeleiding en toezicht, adviezen, jeugdreclassering, pleegzorg, programma's voor onderwijs en beroepsopleiding en andere alternatieven voor institutionele zorg dient beschikbaar te zijn om te verzekeren dat de handelwijze ten aanzien van kinderen hun welzijn niet schaadt en in de juiste verhouding staat zowel tot hun omstandigheden als tot het strafbare feit.

Naast de genoemde bepalingen van het IVRK bekleemtoonde het VN-Kinderrechtencomité in zijn algemene commentaar nr. 10, §25-27, 68 en 70-73

evenals in zijn slotbemerkingen van 2010 (§83) de voorwaarde dat de finaliteit van de maatregelen op geen enkele andere, minder intrusieve wijze kan worden bereikt. Bij beslissingen die gevolgen hebben voor kinderen, moeten hun belang en hun welzijn immers een eerste overweging zijn (art. 3).

Volgens het principe van de hiërarchie van de maatregelen genieten bepaalde maatregelen altijd de voorkeur of worden ze op zijn minst in eerste instantie

overwogen: aldus worden eerst herstelgerichte maatregelen overwogen voor elke andere maatregel op niveau van parket/rechtbank; prioriteit gaat uit naar het project van de jongere boven de overige maatregelen, naar ambulante maatregelen boven plaatsing (dit geldt eveneens voor verontrustende situaties), naar plaatsing in een privé-instelling boven plaatsing in een gemeenschapsinstelling.

In de praktijk valt de inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel moeilijk objectief te meten via een "loutere" momentopname van een situatie op een tijdstip t (het gegeven dat x % van de minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, onderworpen wordt aan maatregel y is ter zake niet relevant). Wel kunnen we de evolutie van de praktijken in de tijd bestuderen (bv een significante stijging van het aandeel geplaatste jongeren) of de verschillende geografische entiteiten vergelijken.

N/A

Het is vooralsnog niet mogelijk om over gegevens voor het hele Belgische grondgebied te beschikken

Hiërarchie van de maatregelen voor minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd

Federale administratieve statistieken ontbreken vooralsnog, zowel op het niveau van het parket (de beschikbare gegevens hebben enkel betrekking op de instroom van dossiers bij het parket en niet op de afhandeling ervan) als op het niveau van de jeugdrechtbank.

We baseren ons bijgevolg op de gegevens waarover de Gemeenschappen beschikken via de SDJ (in de Franse Gemeenschap: SPJ). Indien de rechter deze diensten niet raadpleegt in het kader van zijn tussenkomsten, dan wordt niets geregistreerd op het niveau van de Gemeenschappen. De cijfers dekken bijgevolg niet 100% van de maatregelen, maar wel de meerderheid ervan.

Ten gevolge van een ingrijpende reorganisatie van de jeugdhulp en/of het registratiesysteem onderzoeken beide Gemeenschappen welke gegevens beschikbaar kunnen worden gesteld. Deze gegevens zullen, zodra beschikbaar, worden gepubliceerd op www.ncrk.be/nl/inhoud/indicatoren.

Het NICC heeft in 2011-2012 een grootschalige enquête opgezet over de beslissingen van de jeugdrechters. In afwachting van de objectieve cijfers over de afloop van de rechtszaken, verwijzen we naar de conclusies van dat onderzoek:

Op het vlak van de vorderingen op parketniveau, "blijkt uit de gegevens dat het parket in heel wat gevallen geen specifieke maatregel (49,4%), wat vaker het geval is aan Nederlandstalige kant (64% van de gevallen tegenover 38% aan Franstalige kant). Wanneer het parket een meer precieze maatregel vordert, dan gaat het in bijna één geval op drie om een plaatsingsmaatregel. Er bestaat een groot verschil tussen beide Gemeenschappen: aan Franstalige kant zijn er meer vorderingen van het parket die een

plaatsing beogen (46% ten opzichte van 12% aan Nederlandstalige kant). Wat de voorafgaande interventies van het parket betreft, werd zelden een spoor teruggevonden van een herinnering aan de wet of een waarschuwingsbrief. Informatie over een eventueel bemiddelingsaanbod werd iets gemakkelijker teruggevonden in de dossiers, vooral aan Nederlandstalige kant. In het bijzonder aan Franstalige kant bleek de communicatie tussen de parketten en de jeugdrechters niet of weinig systematisch te zijn. Nochtans zou de rechter dergelijke informatie kunnen gebruiken om een beslissing te nemen."¹

Het herstelrechtelijk aanbod en het geschreven project maken slechts 3% uit van alle verzamelde beslissingen. Dat is verrassend, want sinds de wetswijziging van 2006 moet de rechter eerst een herstelrechtelijk aanbod en/of een geschreven project overwegen alvorens andere maatregelen op te leggen. "Bovendien blijkt dat wanneer de rechter niet tevreden is over de maatregel die hij nam, zijn eerste keuze nooit uitging naar een herstelrechtelijk aanbod of een geschreven project. Er werden verschillende hypothesen geformuleerd om dit beperkte succes te verklaren, hypothesen die vrij gelijkaardig zijn voor het noorden en het zuiden van het land. De belangrijkste hypothese was dat het om een " cultureel " probleem gaat. De rechters denken er niet steeds aan om een herstelrechtelijk aanbod te doen en ook de

¹ NICC (Ravier, I., Goedseels, E. e.a.), *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters en jeugdrechtbanken in MOF-zaken, Samenvatting onderzoeksrapport*, Brussel, NICC, 2012, 4 (nicc.fgov.be/upload/files/ODcriminologie/protctiondelajeunese/pratiquesdecisionnellesdestribunauxdelajeunesse/Samenvatting%20NL.pdf). Zie ook Franssens, M., Put, J. en Deklerck, J., *Het beleid van de jeugd magistratuur*, Leuven, Universitaire Pers, 2009, 316, benadrukken het belang van structurele contacten en afspraken, die zowel van overheidswege een kader dienen te krijgen (magistratenopleiding, ondersteuning van overlegstructuren) als afhangen van persoonlijke samenwerkingen.

consulenten vergeten het voor te stellen. Dit cultureel probleem werd ook aangehaald om te verklaren waarom sommige slachtoffers weigeren om aan een herstelrechtelijk proces deel te nemen. De rechters legden ook uit dat bij hoogdringendheid en ten aanzien van « ernstige » feiten de context geen herstelrechtelijk aanbod toelaat en dat ze in die gevallen verwacht worden een meer « educatieve » maatregel te nemen. Het aanbod zou dus vooral kaderen in het verlengde van de maatregel. De rechters betreurden ook dat ze weinig informatie terugkrijgen na een herstelrechtelijk aanbod dat soms een tijdsintensief proces betreft met onzekere resultaten.”²

“Inzake het geschreven project werd vooral benadrukt dat de minderjarigen en de advocaten er te weinig kennis van hebben. Bovendien zijn er geen diensten die helpen bij de voorbereiding en uitvoering van zelf geschreven projecten. Dit betekent niet dat er geen projecten worden uitgewerkt met de minderjarigen. Het gebeurt wel degelijk, maar onder andere vormen dan het geschreven project zoals het voorzien is in de wet. Ook het feit dat het geschreven project pas in de fase ten gronde kan opgelegd worden, staat een ruime toepassing ervan in de weg. Tijdens de soms lange onderzoeksfase wordt immers al heel wat werk verricht, wat maakt dat er geen plaats meer is voor het geschreven project op het moment van de berechting ten gronde.”;³

(Slechts) 55% van de geregistreerde maatregelen zijn ambulant. “Deze ambulante maatregelen worden minder vaak vermeld als voorkeursmaatregelen die niet beschikbaar waren en die de rechter dus niet kon uitspreken (15%). (...) Uitsluitend aan Franstalige kant leidde de ondertoezichtstelling door de bevoegde sociale dienst tot heel wat discussie. Deze ondertoezichtstelling zou verschillend

toegepast worden naargelang het gerechtelijk arrondissement, hoewel iedereen het belang van dit type maatregel erkende. Dit verschil in toepassing zou te wijten zijn aan een gebrek aan middelen bij bepaalde SPJ's, maar ook en vooral aan de « interne filosofie » van sommige SPJ's. Deze bestaat erin dat deze SPJ's liever VOS-dossiers (art. 38 Decreet 1991) dan MOF-dossiers (art. 36,4° wet van 1965) afhandelen. Dit zou ook gelden voor bepaalde gesubsidieerde private diensten die VOS- en MOF-minderjarigen opvangen. In dat opzicht bestaan grote verschillen tussen de gerechtelijke arrondissementen.”⁴;

“Er werden verschillende hypothesen geformuleerd om de schijnbare voorkeur voor een plaatsing in een gemeenschapsinstelling te verklaren en vooral om het reële belang ervan in te schatten. De belangrijkste hypothese die werd aangehaald, was dat de private sector liever geen delinquente minderjarigen zou opnemen en jongeren zou verkiezen die in een problematische opvoedingssituatie verkeren. Dit zou deels verklaard kunnen worden door een gebrek aan beschikbare plaatsen binnen deze diensten, maar ook en vooral doordat deze sector jongeren weigert die om bepaalde redenen niet overeenstemmen met het profiel van de minderjarigen die de instelling opvangt. Openbare instellingen daarentegen kunnen geen jongeren weigeren, behalve wanneer er geen plaats beschikbaar is. (...) (Bovendien,) doordat de rechter merkt dat de private diensten niet toegankelijk zijn, overweegt hij sneller een plaatsing in een openbare inrichting (waarvoor geen toelatingsprocedure vereist is). Wanneer op het moment dat de rechter zijn beslissing neemt geen plaats beschikbaar is in een private inrichting, dan maakt hij abstractie van zijn oorspronkelijke voorkeur voor een private plaatsing en kruist hij in de vragenlijst de

---

² NICC, o.c., 6.

³ NICC, o.c., 6.

---

⁴ NICC, o.c., 7.

openbare plaatsing als « voorkeurs » maatregel aan.”⁵;

“de rechter zou bij één beslissing op vier ontevreden zijn over de maatregel die hij uitspreekt”.⁶

“(…) in bepaalde gevallen (wordt) de onmiddellijke plaatsing van 5 dagen in een gesloten federaal centrum gehanteerd om de jongere ‘lik op stuk’ te geven ('short sharp shock') bij situaties die ernstig bevonden worden”⁷.

“Ook viel op dat de koppeling en de coördinatie tussen de VOS-dossiers en de MOF-dossiers verschillen naargelang het gerechtelijk arrondissement: in bepaalde arrondissementen kunnen deze dossiers naast elkaar bestaan en zijn er verschillende actoren en interventies bij betrokken, terwijl in andere arrondissementen dit niet mogelijk is”⁸.

Hiërarchie van de maatregelen voor VOS-jongeren

Meer dan één jongere op twee die ten laste genomen wordt door de aide à la jeunesse in de Franse Gemeenschap⁹ wordt geholpen binnen diens thuismilieu. Geplaatste jongeren worden overwegend door een pleeggezin (41% van de geplaatste kinderen) opgevangen of door een dienst erkend door de aide à la jeunesse (34%).

Deze cijfers betreffen enkel de Franse Gemeenschap.

Ten gevolge van een ingrijpende reorganisatie van de jeugdhulp en van de

⁵ NICC, o.c., 9.

⁶ NICC, o.c.

⁷ NICC, o.c., 5.

⁸ NICC, o.c., 3.

⁹ Opmerking betreffende de gegevens van de administratie AGAJ: eenzelfde jongere kan zich gelijktijdig in een verontrustende opvoedingssituatie bevinden en een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (en daardoor twee maal voorkomen in de statistieken).

registraties onderzoekt de Vlaamse Gemeenschap nog welke gegevens beschikbaar kunnen worden gesteld. Deze zullen, zodra beschikbaar, worden gepubliceerd op www.ncrk.be/nl/inhoud/indicatoren

Trend

De cijfers zijn binnen de Franse Gemeenschap heel stabiel gebleven tussen 2010 en 2014, met nauwelijks een percent verschil voor elke maatregel.

Aantal VOS-minderjarigen ten laste genomen door de aide à la jeunesse (Franse Gemeenschap) op 1 januari 2014

	01/01/2014	
	Aantal	%
Aantal VOS	19.754	100%
Aantal VOS geplaatst binnen een erkende instelling	2.858	14%
Aantal VOS geplaatst in een pleeggezin	3.473	17%
Aantal VOS geplaatst in schoolinternaat	1.170	6%
Aantal VOS ten laste genomen door de gehandicaptensector	730	3%
Aantal VOS ten laste genomen door een ziekenhuis	185	1%
Aantal VOS begeleid in hun thuismilieu	11.338	54%

Tabel 1. Franse Gemeenschap : Bron AGAJ - IMAJ (extractie 1 september 2015)

Meer informatie

- **NICC, Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/jeugdrechtbanken in MOF-zaken**, Eindrapport, september 2012, nicc.fgov.be/upload/publicaties/rapport_32b_2.pdf.
- **Een multidisciplinaire beslissing?** De rechters blijken vaak advies te vragen aan de sociale diensten (dat ze in 94% van de gevallen volledig of gedeeltelijk volgen). Er bestaan evenwel grote geografische

ongelijkheden. Volgens de enquête van het NICC verwijst 66% van de Nederlandstalige rechters naar dergelijk advies, tegenover slechts 41% aan de Franstalige kant (de ongelijkheden bestaan ook tussen arrondissementen)¹⁰. Zie ook Franssens M., Put J. en Deklerck J., o.c.

De multidisciplinariteit kent overigens zijn grenzen: het verbod op overdracht van informatie tussen de gerechtelijke en de vrijwillige hulpverlening verzet zich tegen uitwisselingen tussen de sociale dienst bij de jeugdrechtbank en bvb het CLB.

- **Recidive:**

Christiaens, J. en Dumortier, E., *Pathways of transferred juvenile delinquents: A qualitative study about the consequences of transfer on criminal justice pathways into (young) adulthood, 2013-2016*: bouwt voort op eerder onderzoek van Nuyttiens, A., *Impact van uithandengeving*, Brussel, VUB, 2013, bij 210 jongeren die voorheen uit handen waren gegeven en waaruit bleek dat:

- van de 75% veroordeelden slechts 17,4% een effectieve straf kreeg; 11,6% van de zaken kreeg geen gevolg (en de uitkomst van 13% van de zaken is onbekend)
- binnen een tijdspanne van 4 à 6 jaar meer dan de helft recidiveerde en dat voor zwaardere feiten (vermogensdelicten, vaak met verzwarende omstandigheden) dan jeugdige delinquenten die als minderjarige niet uit handen gegeven waren. 72,4% kwam minstens 1x in de gevangenis terecht.

- **Trajecten van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd:**

- DE FRAENE, D., JASPART, A. en REMACLE, C., «Cheminements biographiques et repères de socialisation. Une recherche auprès de jeunes placés en IPPJ», *Journal du Droit des Jeunes* februari 2014, nr 332, 4-13.
- Voorstelling door OEJAJ tijdens de studievoormiddag betreffende trajecten in de IPPJ, *Esquisse de parcours d'une génération en IPPJ* : www.oejaj.cfwb.be/index.php?id=11004

- **Gemeentelijke administratieve sancties:** deze 'sancties' zijn buitengerechtelijke maatregelen die vanaf de leeftijd van 14 jaar kunnen worden opgelegd. Het zou interessant zijn om hun toepassing op minderjarigen kwantitatief te kunnen meten en de evolutie in de tijd te vergelijken met de toepassing van gerechtelijke maatregelen. Er worden evenwel geen statistieken over bijgehouden.

---

¹⁰ INCC, o.c.

MJ3. Vorming van beroepsgroepen

Eerder dan het IVRK¹, verwijzen de slotbemerkingen van het VN-Kinderrechtencomité van 2010 (§25), de Riyadh Guidelines (§5 voor de integrale jeugdhulp) en de Beijing rules (§22 voor magistraten en politie in het kader van jeugddelinquentie) naar het belang van een kwaliteitsvolle opleiding en navorming.

De kwaliteit van de hulpverlening zal een impact hebben op het risico op recidive (zelfs als zij klaarblijkelijk het resultaat is van de interactie tussen verschillende factoren). Die kwaliteit hangt (onder andere) af van de opleiding van de ontmoete beroepskrachten.

Magistraten

Hier wordt niet zozeer de verplichte juridische basisopleiding bedoeld, maar wel de bijkomende opleidingen 'communicatie', 'rechten van het kind', 'child friendly justice', 'psychologie van het kind'...

Aantal personen (hoofdzakelijk magistraten, maar ook personeelsleden van de rechterlijke orde, bv. jeugdcriminologen) die in het betrokken jaar een dergelijke niet-verplichte bijkomende opleiding gevolgd hebben:

jaar	Aantal personen
2002	13
2003	66
2004	36
2005	56
2006	30
2007	87
2008	26
2009-2011	onbekend
2012	17
2013	49
2014	31
2015 (30/06)	15
TOTAAL ²	426

Bron: IGO, dat sinds 2009 de opleiding organiseert. Tussen 2009 en 2011 organiseerde IGO wegens beperkt personeelsbestand een beperkt aantal opleidingen en hield het geen statistieken ter zake bij.

Het betreft in totaal (bij benadering, gezien de mogelijke dubbeltellingen) 426 op 2.455 magistraten³ en 33 criminologen in de familie- en jeugdrechtbank en op de betreffende parketten, i.e. 17%.

De verplichte gespecialiseerde opleiding voor toekomstige familie- en jeugdmagistraten omvat een verplichte tweedaagse module "horen van kinderen en minderjarigen" omvat. Hieruit volgt dat alle magistraten die met minderjarigen in aanraking komen, behalve de vrederechters die de voogdij over NBM

¹ Enkel art. 23.4 staat stil bij het belang van "beroepsopleidingen op het gebied van preventieve gezondheidszorg en van medische en psychologische behandeling van, en behandeling van functionele stoornissen bij gehandicapte kinderen".

² Dit betreft het aantal gevolgde vormingen en aldus niet noodzakelijk het aantal gevormde personen (1 persoon volgde mogelijk meerdere vormingen).

³ Op 31/12/2014: 1.602 rechters en 853 parketmagistraten.

blijven opvolgen, voortaan verplicht de gesuggereerde vorming genieten.

Vormingen aangaande mensenhandel worden regelmatig georganiseerd door het IGO in overleg met het College van Procureurs-generaal en andere partners. Er is een expertisenetwerk van gespecialiseerde magistraten opgericht dat eenmaal per jaar bijeenkomt. Over het algemeen neemt 2/3 van de magistraten eraan deel⁴.

Elk gerechtelijk arrondissement en elk arbeidsauditoraat beschikt over een gespecialiseerde magistraat.

De Interdepartementale Cel Mensenhandel en Mensenmokkel organiseert eveneens vormingen of verleent steun bij de organisatie ervan op het niveau van de ministeriële departementen (bv. via de redactie van didactisch materiaal).

Politie

❖ Focus MOF-jongeren

Naast de basisopleidingen, waarbij de nadruk ligt op de thematiek van de jeugdbescherming (oriëntering van de jongeren en hun ouders naar gespecialiseerde diensten, kennis van de aandachtspunten bij de eerste opvang van minderjarigen, ...), wordt een reeks functionele of voortgezette opleidingen aangeboden.

De Directie van de Opleiding binnen de Federale Politie (DGS/DSE) geeft aan dat alle politiezones hetzij over een expert in communicatie met minderjarigen beschikken, hetzij systematisch voor het verhoor een beroep doen op een expert uit een naburige zone.

⁴ Regeringsrapport mensenhandel 2011-2012, www.dsb-spc.be/doc/pdf/RAPPORT_TEH_2011-2012_NL.pdf; Rapport intermédiaire de la Belgique relatif à l'application de la Convention du Conseil de l'Europe sur la lutte contre la traite.

❖ Focus VOS-jongeren

Toekomstige politieagenten en -inspecteurs leren tijdens hun basisopleiding een slachtoffer begeleiden, zijn/haar verzoeken op een adequate manier beantwoorden en slecht nieuws tactvol aanbrenge.

Ook worden audiovisuele verhoortechnieken aangeleerd (met een specifieke focus op de psychologische en seksuele ontwikkeling van het kind, mishandeling, seksueel misbruik...).

Een reeks functionele of voortgezette opleidingen worden aangeboden, onder meer inzake mensenhandel.

De Directie van de Opleiding binnen de Federale Politie geeft aan dat alle politiezones hetzij over een expert in communicatie met minderjarige slachtoffers beschikken, hetzij systematisch voor het gehoor een beroep doen op een expert uit een naburige zone.

Advocaten

❖ OVB

Gerechtelijk jaar 2013-2014: 28,86% (=183/634 eerstejaarsstagiairs) volgt het keuzevak jeugdrecht bij een bij de Orde van Vlaamse Balies (OVB) aangesloten stageschool;

Bijzondere opleiding certificaat jeugdrecht: jaarlijks ongeveer 140 deelnemers (2014: 141). Totaal aantal advocaten met certificaat 'bijzondere opleiding jeugdrecht' (op een totaal van 6 vormingscycli): 672/10.339 Vlaamse advocaten (cijfer 1 december 2014) = 6,49 %. Eind 2015 betrof het reeds om en bij de 800 advocaten.

❖ OBF

We beschikken vooralsnog niet over gegevens voor de Ordre des Barreaux Francophones et Germanophones (avocat.be).

Voogden van NBM

De niet-begeleide buitenlandse minderjarigen vreemdelingen (NBBM) vormen een bijzondere categorie van VOS-jongeren.

De dienst Voogdij ziet erop toe dat de voogden een opleiding krijgen die afgestemd is op de problematiek van de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.

Een basisopleiding van 5 dagen, verspreid over de eerste maanden van hun activiteit, behelst niet alleen een juridische benadering, maar ook noties van pedagogie, psychologie (psychosociaal welzijn NBBM), opsporen van familieleden (tracing) en multiculturele opvang.

Permanente opleidingen worden georganiseerd in functie van de actualiteit of rond bepaalde thema's. In 2015 werd een vormingsdag over mensenhandel en mensensmokkel georganiseerd, een opleiding over verblijfprocedures voor EU-onderdanen (in het bijzonder voor minderjarigen) en een toelichting over het opvangbeleid van Fedasil. In 2014 waren er opleidingen/infomomenten over gendermutilatie, over de uitbreiding van het voogdijstelsel naar Europese niet-begeleide minderjarigen, over het project 'My future' van Fedasil voor uitgeprocedeerde asielzoekers, een studiedag door Solentra over Afghaanse NBMV, family assessment (door IOM), childnotices (country reports) UNICEF, en een hoorzitting met een UNICEF-medewerker uit Afghanistan over de situatie aldaar.

Bovendien werd in 2015 een vorming over mensenhandel georganiseerd in samenwerking met de Interdepartementale Cel. 30% van de voogden nam eraan deel.

Het coachingprogramma voor voogden (april 2015 tot april 2016, met de intentie om een nieuw project van coaching en intervisie op te starten met een looptijd

van minstens drie jaar) bestaat uit drie luiken:

1. Een helpdesk voor voogden: Rode Kruis Vlaanderen voor de Nederlandstalige en Caritas Internationaal voor de Franstalige voogden zijn op een flexibele manier bereikbaar via telefoon of e-mail. Voogden kunnen er terecht met praktische en specifieke vragen over de uitvoering van de voogdij, voor concrete tips, informatie over procedures, of om een afspraak te maken om een bepaalde situatie grondig te bespreken. Men geeft er advies, reikt er concrete pistes van oplossingen aan en geeft contactgegevens van organisaties door.

2. Individuele ondersteuning van de voogd: elke voogd kan aan de organisatie individuele ondersteuning vragen in het kader van een lopende voogdij, in het bijzonder in complexe situaties waarin overleg nuttig is, bijvoorbeeld minderjarigen aan de grens, in gesloten centra, in verontrustende opvoedingssituaties, onder aanhoudingsmandaat, minderjarigen die dringende medische zorgen dienen te krijgen, mogelijke slachtoffers van mensenhandel, minderjarigen met ernstige psychologische problemen of zonder opvangplaats, minderjarigen waarbij de zoektocht naar een duurzame oplossing problematisch is of moeilijk verloopt of die vrijwillig willen terugkeren naar hun land. De individuele begeleiding is aangepast aan de aard en nood van de situatie (te beoordelen geval per geval) en kan over een hele termijn lopen.

3. Stage en infomomenten: nieuwe en onervaren voogden krijgen een individuele stage van minimum 8 uur. Deze stage houdt in dat men een voogd-coach volgt tijdens de bezoeken aan zijn pupil en aan de instanties. Tenslotte zal de organisatie op regelmatige tijdstippen bijeenkomsten voor voogden organiseren waar concrete tips en informatie worden gegeven.

Waar komen de gegevens vandaan?

De voormelde gegevens werden aangereikt door de instellingen zelf.

Het is dikwijls moeilijk om daaruit informatie over het aantal of percentage opgeleide beroepskrachten te distilleren, omdat de gegevens eerder opgenomen zijn volgens het aantal personen dat een bepaalde opleiding heeft gevolgd.

Bovendien is er geen informatie beschikbaar over de kwaliteit van de opleidingen of wat de professionals er daadwerkelijk van meenemen naar de praktijk.

Meer informatie

- **Goede praktijken**
- **Website "PLOT Genk"**: opleidingen 'integrale jeugdzorg', 'hangjongeren', 'kinder mishandeling en audiovisueel verhoor', 'aanpak van mensenhandel', 'communicatie met het slachtoffer'
- **Toolkit van de Raad van Europa** (www.coe.int/en/web/echr-toolkit/home) helpt de eerstelijnsambtenaren (politieagenten, penitentiaire beambten, immigratieambtenaren, personeel van psychiatrische instellingen...) die geconfronteerd worden met situaties die de rechten van de mens zouden kunnen aangaan.

MJ4. Participatie in gerechtelijke procedures

Artikel 12 IVRK

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

Ingevolge artikel 12 e.v. van het Kinderrechtenverdrag en de algemene commentaar nr. 12 van het Kinderrechtencomité (2009) heeft elk kind het recht op zijn/haar eigen mening, waarbij aan deze mening passend belang gehecht wordt in overeenstemming met zijn/haar leeftijd of rijpheid. Het VN-Kinderrechtencomité spoorde België in het kader van de slotbeschouwingen van 2010 aan om de deelname van alle kinderen op alle overheidsniveaus en binnen de familie, scholen en de gemeenschap te bevorderen, met bijzondere aandacht voor kinderen in kwetsbare situaties. Specifiek betreffende kinderen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, wordt het belang van participatie beklemtoond door art. 40.1 en 40.2.iv IVRK, de algemene commentaar nr. 10 van het Kinderrechtencomité (§44 en 89), de Havana Rules (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, §25 en 75-78), ERJ (Aanbeveling Raad van Europa (2008)¹¹ on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, §13, 50 en 121-124) en CPT-standaard 36. Voor minderjarigen die gedwongen geplaatst

worden verwijzen we naar art. 37 IVRK, Slotbemerking §47 en 59 van het VN-Kinderrechtencomité van 2010, Q4C (quality for children) standaard 10.

Voor minderjarigen in een verontrustende situatie verwijzen we naar Slotbemerking §57 van het VN-Kinderrechtencomité van 2010. Binnen de vrijwillige jeugdhulp betreft het een formele voorwaarde (art. 6 Vlaams Decreet Integrale Jeugdhulp;

art. 6, 7 et 36 Decreet Franse Gemeenschap inzake hulpverlening aan de jeugd 1991). Op het niveau van de gerechtelijke jeugdhulp wordt dit nagestreefd (maar niet gegarandeerd, gezien de beslissingsbevoegdheid van de rechter).

De participatie wordt hier vanuit twee invalshoeken benaderd. Ten eerste analyseren we de beleving door kinderen van het recht om te worden gehoord. Ten tweede zullen we ons buigen over de mate waarin kinderen inzicht hebben in de procedure.

De kinderen die hier in aanmerking zijn genomen, hebben persoonlijk te maken gehad met justitie (MOF-jongere, VOS-jongere) of zijn op andere wijze in contact gekomen met justitie (echtscheiding van ouders,...).

Als insteek wordt de "self-report" gehanteerd. De kinderen zelf zullen beoordelen of hun recht om te worden gehoord en hun inzicht in de procedure die op hen betrekking heeft, effectief is.

N/A

Vooralsnog zijn geen gegevens beschikbaar over de effectiviteit van het recht op participatie

Voorstel van vraagstelling in de NCRK-enquête:

- indruk voldoende geïnformeerd te zijn
- Indruk daadwerkelijk gehoor te vinden
- > bij de politie, de eigen advocaat, de magistraat (parket en zetel), de diensten en instanties voor jeugdzorg (in de gelegenheid gesteld zijn om alles te verklaren wat zij wensten te verklaren)

Daartoe beoogt de NCRK een bijzondere enquête uit te voeren via de jeugdadvocaten.

Aanbeveling

Het is aangewezen dat Justitie bijkomend overgaat tot een verplichtende objectieve registratie van de toepassing van het hoorrecht.

De FOD Justitie zou dit aandachtspunt kunnen meenemen bij de voorbereiding van de voor 2020 voorziene evaluatie van de wet van 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank.

Meer informatie

- **Justitiebarometer 2014:** De Hoge Raad voor de Justitie heeft in 2014 zijn vierde Justitiebarometer gepubliceerd. Het gaat om een telefonische enquête, afgenomen bij meer dan 1500 personen ouder dan 15 jaar, over verschillende aspecten van justitie, meer bepaald de indruk gehoor te vinden.
  - Barometer beschikbaar via www.csj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publication_s/barometre_justice_2014.pdf
  - Gegevens geanalyseerd in het kader van **indicator "beeld dat de jongere van justitie heeft"**
  - **Resultaten van niet-recurrent onderzoek**
  - Clémence, F., *Comparaitre devant le juge de la jeunesse. Etude de l'interaction entre le juge et le*

mineur, doct. VUB, 2012-2013: beschrijft de paradox tussen het paternalistisch en bevoogdend model (sterk bekritiseerd door de minderjarigen) en de behoefte om de principes van het vermoeden van onschuld en een eerlijk proces te eerbiedigen. Zeer diverse getuigenissen van jongeren. p. 470: "Wij kunnen niet met zekerheid stellen, maar evenmin de hypothese uitsluiten dat minderjarigen hun indruk te worden gehoord verbinden aan de overeenstemming van de beslissing met hun vra(a)g(en)."

- Op te volgen lopend onderzoek : Jaspers, Y., *Trajecten van uithandengegeven jeugddelinquenten: een kwalitatief onderzoek naar de gevolgen van de uithandengeving op de justitiële trajecten in de jongvolwassenheid*, VUB (2017).
- Op te volgen lopend onderzoek: Christiaens, J. en Dumortier, E., *Pathways of transferred juvenile delinquents: A qualitative study about the consequences of transfer on criminal justice pathways into (young) adulthood*, 2013-2016: bouwt voort op eerder onderzoek bij 210 jongeren die voorheen uit handen waren gegeven en waaruit bleek dat binnen een tijdspanne van 4 à 6 jaar meer dan de helft recidiveerde en dat overigens met zwaardere feiten dan jeugdige delinquenten die als minderjarige niet uit handen gegeven waren.
- **Children's rights behind bars:** studie van DEI België over de controle- en klachtenmechanismen voor plaatsen van vrijheidsberoving van minderjarigen. www.childrensrightsbehindbars.eu/images/national-reports-2014/

MJ5. Participatie tijdens plaatsing in een open of gesloten regime

Artikel 12 IVRK

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

Ingevolge artikel 12 e.v. van het Kinderrechtenverdrag en de algemene commentaar nr. 12 van het Kinderrechtencomité (2009) heeft elk kind het recht op zijn/ haar eigen mening, waarbij aan deze mening passend belang gehecht wordt in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid. Het VN-Kinderrechtencomité spoorde België in het kader van de slotbeschouwingen van 2010 aan om de deelname van alle kinderen op alle overheidsniveaus en binnen de familie, scholen en de gemeenschap te bevorderen, met bijzondere aandacht voor kinderen in kwetsbare situaties.

Voor minderjarigen die gedwongen geplaatst worden verwijzen we naar art. 37 IVRK, Slotbemerking §47 en 59 van het VN-Kinderrechtencomité van 2010, en Q4C (quality for children) standaard 10.

Een toegankelijk klachtenmechanisme evenals interne en externe (onafhankelijke) controlemechanismen dringen zich op in het licht van het recht op participatie en om gehoord te worden.

Klachtenmechanismen : stand van zaken

De vraag naar externe controle- en klachtenmechanismen voor elke plaatsingsinstantie voor minderjarigen blijft actueel als noodzakelijke voorwaarde voor een eerbiediging van het recht van

het kind op participatie en om te worden gehoord.

Betreffende jongeren in een gemeenschapsinstelling

De regelgeving van beide Gemeenschappen voorziet in een participatie- en klachtenrecht voor de jongeren¹. Een extern controlemechanisme is vooralsnog nergens voorzien.

Binnen het Vlaams parlement is een denkoefening aan de gang met het oog op de oprichting van een Commissie voor Bijzonder Toezicht, voorgezeten door de Kinderrechtencommissaris.

In de Franse Gemeenschap wordt de invoering van een klachtenregister overwogen.

Voor **uit handen gegeven jongeren** werden de klachten voorafgaandelijk aan de zesde staatshervorming behandeld door de Commissies van Toezicht van het gevangeniswezen. Aangezien de hervorming nog steeds in uitwerking is, is het nieuwe systeem nog niet gekend en zetten de Commissies hun werk voort.

Minderjarigen in een intensieve behandelingseenheid (voormalig FOR K)

In de Franse Gemeenschap geldt een Handvest voor de bijzondere rechten van

N/A

Vooralsnog zijn geen gegevens over de effectiviteit van het recht op participatie beschikbaar

¹ Zie onder meer art. 6 en 45 Vlaams Decreet Integrale Jeugdhulp; art. 16 tot 19 Vlaams Decreet rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp; art. 6, 7 et 36 Décret FWB relatif à l'aide à la jeunesse 1991.

minderjarige patiënten die door een gerechtelijke instantie gedwongen werden om medisch verzorgd te worden). In de Vlaamse Gemeenschap is het decreet integrale jeugdhulp van toepassing.

Op het vlak van externe controle geven de kinderrechtencommissarissen aan niet over een welomlijnd mandaat te beschikken gezien de gemengde bevoegdheid (federaal/gem-gew). De Wet op de patiëntenrechten is van toepassing, maar beperkt zijn toepassingsgebied tot medisch personeel.

Voorstel van bevraging in een specifieke enquête:

- Indruk daadwerkelijk te worden gehoord.
- Indruk daadwerkelijk iets te kunnen inbrengen in het kader van de plaatsing.

Self-report

Als meest pertinente insteek wordt de "self-report" gehanteerd. De kinderen zelf zullen beoordelen of hun recht om te worden gehoord en hun recht op participatie in het kader van hun plaatsing effectief is.

Vooralsnog bestaat een self-report van dit type niet².

---

² In de Franse Gemeenschap wordt een anonieme vragenlijst over alle aspecten van de plaatsing voorgelegd aan de jongeren, na verblijf van een maand. De directies die door DEI Belgique werden bevestigd delen echter mee dat de vragenlijst vaak niet wordt ingevuld. De geïnterviewde jongeren betwijfelen dat er gevolg aan wordt gegeven. Dergelijke follow-up wordt nochtans beoogd in art. 79 van de IPPJ-code. De onderzoekers van DEI België (cf. infra) stellen voor om de jongeren de vragenlijst vroeger tijdens hun verblijf voor te leggen, opdat de jongeren erop zouden vertrouwen dat ze van invloed kan zijn op hun concrete situatie.

Aanbevelingen

Aanbevolen wordt om in een specifieke enquête gevoerd via jeugdadvocaten en voogden van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen, de beleving van het recht op participatie te bevragen (Cf. kader). Het kader van dergelijke enquête wordt beschreven in de afdeling "Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken" (deel I van deze publicatie).

Meer informatie

- **Eveneens relevante indicator:** "Participatie in gerechtelijke procedures"
- **CPT:** bezoek 24/09 – 04/10/2013 aan Saint-Hubert (rapport nog niet beschikbaar).
- **Children's rights behind bars :** studie van DEI België over de controle- en klachtenmechanismen voor plaatsen van vrijheidsberoving van minderjarigen. www.childrensrightsbehindbars.eu/images/national-reports-2014/
- **Resultaten participatieproces in de Integrale Jeugdhulp:** enquête via interview afgenomen door de Zorginspectie bij de inspectie in de voorzieningen bijzondere jeugdzorg in 2014. www4wvg.vlaanderen.be/wvg/zorginspectie/publicaties/Documents/jongere_context_10maart.pdf
- **Vlaamse Kinderrechtenmonitor:** beoogt een indicator 'Inspraak minderjarige bij beslissing tot plaatsing' te ontwikkelen in 2015, via de databank INSISTO van de Integrale Jeugdhulp.
- **Resultaten participatieproces Franse Gemeenschap:** de pedagogische raad van elke erkende dienst voor Jeugdhulp (SAJ) en sociale dienst bij de jeugdrechtsbank (SPJ) onderzoekt minstens eenmaal per jaar het participatieproces bedoeld in artikel 50 quinquies van het decreet inzake hulpverlening aan de jeugd (art.6 besluit

betreffende de algemene voorwaarden voor de erkenning van en de toekenning van toelagen aan de diensten bedoeld in artikel 43 van het decreet van 4 maart 1991 inzake hulpverlening aan de jeugd).

- Plaatsing kan tevens op ruimere manier worden ingevuld : schoolinternaat (indien in kader van integrale jeugdhulp), instelling voor kinderen met een handicap,...

MJ6. Langdurige plaatsing

Artikel 9 IVRK

1. De Staten die partij zijn, waarborgen dat een kind niet wordt gescheiden van zijn of haar ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, toetsing, in overeenstemming met het toepasselijk recht en de toepassing procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Een dergelijke beslissing kan noodzakelijk zijn in een bepaald geval, zoals wanneer er sprake is van misbruik of verwaarlozing van het kind door de ouders, of wanneer de ouders gescheiden leven en er een beslissing moet worden genomen ten aanzien van de verblijfplaats van het kind.

Artikel 18 IVRK

1. De Staten die partij zijn, doen alles wat in hun vermogen ligt om de erkenning te verzekeren van het beginsel dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Ouders of, al naar gelang het geval, wettige voogden, hebben de eerste verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind is hun allereerste zorg.

Artikel 25 IVRK

De Staten die partij zijn, erkennen het recht van een kind dat door de bevoegde autoriteiten uit huis is geplaatst ter verzorging, bescherming of behandeling in verband met zijn of haar lichamelijke of geestelijke gezondheid, op een periodieke evaluatie van de behandeling die het kind krijgt en van alle andere omstandigheden die verband houden met zijn of haar plaatsing.

Het IVRK omschrijft de plaatsing als uiterste maatregel, nadat alle alternatieven uitgesloten werden, en voor de kortst mogelijke duur. Algemene Commentaar nr. 14 van het VN-Kinderrechtencomité waarschuwt, met verwijzing naar VN-resolutie 64/142, §15, voor plaatsingen die geïnspireerd zijn door

de socio-economische situatie van het gezin. We verwijzen tevens naar de VN-Richtlijnen voor alternatieve zorg voor kinderen¹.

De plaatsing van een VOS-minderjarige is soms noodzakelijk. Vanzelfsprekend vormen de kwaliteit van de plaatsing en de mate van inspraak voorzien voor de jongeren en hun ouders een centraal aandachtspunt (Cf. indicator 'participatie tijdens de plaatsing'). Deze indicator staat stil bij de duur van de plaatsing.

Er bestaat een consensus tegen al te lange plaatsing in een instelling. Ook aan langdurige pleegzorg kunnen evenwel nadelen verbonden zijn, meer bepaald wat de handhaving van de familiale band betreft².

Deze indicator focust op de langdurige plaatsingen (meer dan 1 jaar).

In de Franse Gemeenschap wordt 1 op de 2 pleegkinderen (die worden opgevolgd door een Service de placement familial (SPF), gedurende meer dan 3 ½ jaar geplaatst³. 1/10 blijft langer dan 11 jaar en

¹ A/res/64/142, 24 februari 2010.

² Service de lutte contre la pauvreté, la précarité et l'exclusion sociale, Familles pauvres: soutenir le lien dans la séparation, oktober 2013, 16, www.armoedebestrijding.be/publications/rapport_lien_2013.pdf.

³ De gemiddelde duur van een plaatsing in een omkaderd pleeggezin kan tot het dubbele gaan. Dit hangt samen met zwaardere problematieken of met het gegeven dat het bij omkaderde gezinnen vaker om gedwongen hulp gaat.

N/A

Het is vooralsnog niet mogelijk om gegevens voor het hele Belgische grondgebied te verkrijgen.

4 maanden in het pleeggezin. De tenlastenemingen door een SAAE⁴ zijn gemiddeld korter dan in het geval van omkaderde pleegouders: 1/2 jongeren wordt gedurende meer dan 2 jaar ten laste genomen; 1/10 gedurende meer dan 7 jaar.

Merk op dat kinderen die worden toevertrouwd aan een SAAE gemiddeld ouder zijn dan zij die aan een pleeggezin worden toevertrouwd (gemiddeld ruim een jaar ouder)⁵.

De SASPE in de Franse Gemeenschap (Services d'Accueil Spécialisé de la Petite Enfance – tegenhanger van de Vlaamse CKG) vangen kinderen jonger dan 7 jaar op. Tussen 40% en 50% van de in de SASPE geplaatste kinderen verblijven er langer dan een jaar.

Trend

Een momentopname verstrekt op zich geen helder beeld van het fenomeen plaatsing. Een studie van de evolutie in de tijd brengt daarentegen wel enkele tendensen aan het licht en maakt het mogelijk conclusies te trekken over de ontwikkelingen van een praktijk.

Op het ogenblik van publicatie konden we niet over cijfers over meerdere jaren beschikken.

Ongelijkheden

De sociaaleconomische status wordt niet geregistreerd, noch door Jongerenwelzijn noch door AGAJ.

⁴ Service d'accueil et d'aide éducative.

⁵ AGAJ – 2010, www.aidealajeunesse.cfwb.be/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&g=0&hash=41bc32b4ce3e668985aec97a7a4936f75ae6a77d&file=fileadmin/sites/ajss/upload/ajss_super_editor/DGAJ/Documents/Brochures_et_documentations/AJ-J-Rapport-2010.pdf (beperkt tot 2010).

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ Administratieve gegevens

Jongerenwelzijn Vlaanderen kon ons geen gegevens bezorgen tegen de datum van publicatie. Ten gevolge van een ingrijpende reorganisatie van de jeugdhulp onderzoekt de integrale jeugdhulp nog welke gegevens beschikbaar kunnen worden gesteld.

In de Franse Gemeenschap staat de AGAJ in voor de registratie. Ook deze administratie was niet in de mogelijkheid om geactualiseerde gegevens te bezorgen tegen de datum van publicatie.

De gegevens zullen, zodra beschikbaar, worden gepubliceerd op www.ncrk.be/nl/inhoud/indicatoren.

Het voorgaande betreft plaatsingen vanuit Jongerenwelzijn. Een opsplitsing tussen gedwongen en vrijwillige hulpverlening, tussen plaatsing in een instelling en pleegzorg is aangewezen.

Voor het aanbod van VAPH/AWIPH, en Kind en Gezin (de CKG⁶)/ONE (de SASPE⁷), Pleegzorg en geestelijke gezondheidszorg dienen bijkomend nog andere bronnen geraadpleegd te worden. Het bleek evenwel onmogelijk om een globaal zicht te krijgen op het fenomeen op basis van de beschikbare gegevens.

❖ Limieten Meetinstrument

Cf. supra.

❖ Aanbevelingen

Er dient overgegaan te worden tot een betrouwbare registratie van de nodige gegevens om deze indicator te meten, op het niveau van alle betrokken instanties. De huidige tekortkomingen inzake registratie zijn moeilijk te verzoenen met het engagement van de Belgische Staat om

⁶ Centra voor kinderzorg en gezinsondersteuning.

⁷ Cf. supra voor gegevens SASPE.

plaatsing als ultimum remedium te hanteren en voor de kortst mogelijke duur.

Meer informatie

Een langdurige plaatsing is slechts een indicatie van de behoefte om de situatie van de jongere van naderbij op te volgen. Op zich impliceert ze niet noodzakelijk een inbreuk op de rechten van het kind. Het belang van contextbegeleiding dient benadrukt te worden, met het oog op de eerbiediging van het gezinsleven van een geplaatste minderjarige.

Bij gebrek aan plaats in de instellingen van de integrale jeugdhulp, kan een plaatsing in internaat worden toegepast. Cijfers hierover zijn niet beschikbaar. de studie van A. Swaluë geeft voor de Franse Gemeenschap aan dat in 2010, voor 1127 kinderen het verblijf in een schoolinternaat financieel ten laste werd genomen door de jeugdbescherming⁸.

---

⁸ SWALUE, A., *Du placement d'enfants : définir et quantifier pour réaliser les droits des enfants placés*, september 2012. www.oejaj.cfwb.be.

Rechten van buitenlandse minderjarigen

BM1 Opvang van buitenlandse minderjarigen op een plaats aangepast aan kinderen.....	199
BM2 Minderjarige slachtoffers van mensenhandel...	203
BM3 Participatie in verblijfsprocedures.....	207
BM4 Duurzame oplossing voor buitenlandse minderjarigen.....	209

BM1. Opvang van buitenlandse minderjarigen op een plaats aangepast aan kinderen

Artikel 10 IVRK

1. In overeenstemming met de in artikel 9, eerste lid, omschreven verplichting van de Staten die partij zijn, worden aanvragen van een kind of van zijn ouders om een Staat die partij is, voor gezinshereniging binnen te gaan of te verlaten, door de Staten die partij zijn met welwillendheid, menselijkheid en spoed behandeld. De Staten die partij zijn waarborgen voorts dat het indienen van een dergelijke aanvraag geen nadelige gevolgen heeft voor de aanvragers of hun familieleden.

Artikel 21 IVRK

1. De Staten die partij zijn, nemen passende maatregelen om te waarborgen dat een kind dat de vluchtelingenstatus wil verkrijgen of dat in overeenstemming met de toepasselijke internationale of nationale wet en rechtsregels en procedures als vluchteling wordt beschouwd, ongeacht of het al dan niet door zijn ouders of door iemand anders wordt begeleid, passende bescherming en humanitaire bijstand krijgt bij het genot van de van toepassing zijnde rechten beschreven in dit Verdrag en in andere internationale akten inzake de rechten van de mens of humanitaire akten waarbij de bedoelde Staten partij zijn.

In aanvulling van de verdragsbepalingen waarborgt het Kinderrechtencomité de rechten van alle buitenlandse minderjarigen, met inbegrip van niet-asielzoekers (alle algemene commentaren evenals §32, 75, 77 en 81 CO 2010).

Het Kinderrechtencomité vroeg in de slotbeschouwingen (bij art. 27) aandacht voor de situatie van zowel dakloze vrouwen en kinderen als voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen voor wie dringende en duurzame maatregelen dienen te

O

NBM werden in 2015 op hotel geplaatst zonder geschikte begeleiding (Fedasil)

worden genomen met het oog op geschikte huisvesting. Ook dient tijdelijke huisvesting gevonden te worden om gezinnen wier asielaanvraag geweigerd werd en die op straat leven, een onderkomen te bieden.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de gegevens betreffende de huisvesting van minderjarige vreemdelingen op plaatsen die niet aangepast zijn aan kinderen.

Trend

De situatie vertoont een eerder bemoedigende trend.

Hotelopvang voor asielzoekers (mogelijk vergezeld van kinderen) en NBM is sinds 2012 niet meer aan de orde (midden 2011 voor de asielzoekers). Zo werden er tussen 2011 en eind 2014 ook geen NBM meer opgevangen in opvangcentra voor volwassenen van Fedasil. De huidige asielcrisis brengt daar

evenwel opnieuw verandering in. Deze meting blijft dan ook heel relevant.

In afwachting van de leeftijdsbepaling verblijven tussen 2010 en 2014 jaarlijks iets minder dan 10 jongeren van wie de minderjarigheid uiteindelijk wordt aangenomen, gedurende enkele dagen in een gesloten centrum.

Ook blijven jaarlijks ruim 60 families zonder papieren bij aankomst in België of in afwachting van hun terugkeer minstens één dag in een gesloten centrum geplaatst te worden.

Plaats niet aangepast aan kinderen	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hotelopvang voor asielzoekers en familie zonder wettig verblijf (aantal kinderen onbekend)	1209	Bijna 1200 begin 2011, maar stelselmatige overbrenging naar de opvang voor eind maart. Vanaf april 2011: beperkt gebruik voor nieuwkomers	295	0	0	0
NBM toegewezen aan een plaats in een hotel	127	135 (in afwachting van de vaststelling van de leeftijd)	618	0	0	0
NBM in opvangcentra voor volwassenen van Fedasil	60	0	0	0	0	?
Jongere die beweert een NBM te zijn in een gesloten centrum van de Dienst Vreemdelingenzaken, bij de vaststelling van de leeftijd (max. 3 dagen, verlengbaar tot 3 dagen)	cijfers niet beschikbaar	cijfers niet beschikbaar	cijfers niet beschikbaar	22 (waarvan 7 effectief minderjarig verklaard) Opgelet: de cijfers van 3 gesloten centra zijn niet gekend	22 (waarvan 9 effectief minderjarig verklaard) Opgelet: de cijfers van gesloten centrum 127bis zijn niet gekend	?
Families in een gesloten centrum gedurende max. 48u, op het moment van aankomst in België zonder papieren of in afwachting van de terugvlucht (sinds 2012 beperkt tot centrum Caricole, met aangepaste ruimte voor minderjarigen/families)	cijfers niet beschikbaar	cijfers niet beschikbaar	65 (Waarvan 6 gezinnen slechts enkele uren, 45 gezinnen 1 nacht, 11 gezinnen 2 nachten, 1 gezin 3 nachten, 1 gezin 4 nachten en 1 gezin 11 nachten)	73 (Waarvan 9 gezinnen slechts enkele uren, 57 gezinnen 1 nacht, 4 gezinnen 2 nachten en 3 gezinnen 3 nachten)	75 (Waarvan 12 gezinnen slechts enkele uren, 55 gezinnen 1 nacht en 8 gezinnen 2 nachten)	54 (waarvan 16 gedurende max. 12u., 33 gedurende max. 24u., 5 gedurende max. 48u.)
Begeleide buitenlandse minderjarigen in opvangnetwerk Fedasil	3.775	4.786	3.645	2.338	2.364	2.148
NBM in OOC	800	854	813	826	866	3.404
NBM in gespecialiseerde opvang (Minor N'Dako, Esperanto,...) (noot: opvang door andere instellingen integrale jeugdhulp kan niet achterhaald worden wegens gebrek aan ventilering)	84 door Minor-Ndako 21 door Esperanto	100 door Minor-Ndako 21 door Esperanto	104 door Minor-Ndako 11 door esperanto	135 door Minor-Ndako 17 door Esperanto	104 door Minor-Ndako 22 door Esperanto	?

Waar komen de cijfers vandaan?

Het gaat om administratieve gegevens afkomstig van Fedasil, de Dienst Vreemdelingenzaken en de gespecialiseerde opvang.

❖ *Limieten meetinstrument*

Personen zonder wettig verblijf, met inbegrip van zij die op straat leven, zijn niet opgenomen in de gegevens. Deze personen, die vaak vergezeld zijn van kinderen, verblijven echter zeer zelden in een opvangplaats die aangepast is aan kinderen.

Ongeveer een derde van de heel jonge NBM wordt opgevangen door een familielid met wie ze gereisd hebben. De voogd dient toe te zien op de kwaliteit van deze opvang. Er wordt niet systematisch voorzien in omkadering door de integrale jeugdhulp. Wél blijken de OCMW's mee toe te zien op het welzijn van de minderjarige indien deze verblijft bij een steuntrekkende meerderjarige.

De Dienst Vreemdelingenzaken houdt geen statistieken bij over het verblijf in het

gesloten centrum 'Caricole'. Volgens zijn inlichtingen verblijven gezinnen met kinderen daar maximaal 48 uur, en in principe slechts enkele uren in afwachting van hun overbrenging naar een opvangplaats. Ingeval van terugkeer, wanneer een vlucht 's ochtends vroeg gepland is, kan het gebeuren dat de familie de nacht doorbrengt in het centrum Caricole.

Meer informatie

- **Platform Kinderen op de vlucht,** *Detentie van kinderen in gezinnen in België: analyse van de theorie en de praktijk*, 2015, www.kinderenopdevlucht.be/files/Image/Detention/2015-Detentie-van-kinderen-in-gezinnen-NDL.pdf

BM2. Minderjarige slachtoffers van mensenhandel

Artikel 19 IVRK

1. De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, zolang het kind onder de hoede is van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft.

Artikel 39 IVRK

De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen ter bevordering van het lichamelijk en geestelijk herstel en de herintegratie in de maatschappij van een kind dat het slachtoffer is van welke vorm ook van verwaarlozing, exploitatie of misbruik, foltering of welke andere vorm ook van wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing of gewapende conflicten. Dit herstel en deze herintegratie vinden plaats in een omgeving die bevorderlijk is voor de gezondheid, het zelfrespect en de waardigheid van het kind.

Het recht van het kind op bescherming tegen lichamelijk of geestelijk geweld en op aangepaste behandeling en herintegratie in de samenleving staat verwoord in art. 19 en 39 van het Kinderrechtenverdrag, de algemene commentaar nr. 13 van het Kinderrechtencomité en de VN-studie over geweld tegen kinderen. Het VN-Kinderrechtencomité heeft in het kader van zijn slotbeschouwingen (2010) België aanbevolen elke vorm van geweld tegen kinderen te verbieden, niet-gewelddadige waarden te promoten, te voorzien in hersteldiensten en diensten in het kader van sociale re-integratie en te zorgen voor nationale dataverzameling en onderzoek. Ook wordt gevraagd een uitgebreide en gecoördineerde nationale strategie te ontwikkelen om alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes te bestrijden.

Aanvankelijk werd beoogd alle vormen van 'uitbuiting' in kaart te brengen. Dit omvat de fenomenen van kinderhandel, uitbuiting van kinderen door ze criminele feiten te laten plegen, seksuele uitbuiting van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie.

Deze eerste oefening werd uiteindelijk beperkt tot het fenomeen kinderhandel¹.

De Dienst Vreemdelingenzaken registreert jaarlijks volgend aantal slachtoffers kinderhandel: 9 in 2010 (waarvan 3 NBM), 20 in 2011 (waarvan 8 NBM), 19 in 2012 (waarvan 8 NBM), 5 in 2013 (waarvan 2 NBM) en 10 in 2014 (waarvan 4 NBM)².

In 2014 hebben de gespecialiseerde centra voor de opvang van slachtoffers van mensenhandel een

N/A

het is momenteel niet mogelijk om het reële aantal minderjarige slachtoffers van mensenhandel (bij benadering) in kaart te brengen

¹ Inzake kinderprostitutie verwijzen we naar de recente studie van Child Focus i.o.v. Agentschap Jongerenwelzijn: CHILD FOCUS, *Exploratief onderzoek naar slachtoffers van tienerpooiers in Vlaanderen*, 2016, <http://www.childfocus.be/nl/nieuws/exploratief-onderzoek-naar-slachtoffers-van-tienerpooiers-in-vlaanderen>.

² Bron: DVZ, cel MINTEH. De registratie gebeurt op het ogenblik van afgifte van een eerste verblijfstitel aan de slachtoffers. De registratie vindt plaats op het ogenblik waarop ze hun eerste verblijfstitel verkrijgen.

nieuwe begeleiding opgestart voor 7 minderjarigen.

Trend

Gezien de kleine aantallen, is het niet mogelijk om een trend af te leiden uit de cijfers.

Bij de analyse van de evolutie van het aantal uitgebuite kinderen is hoe dan ook omzichtigheid geboden. Aangezien de detectie van het fenomeen problematisch verloopt (cf. infra), kan een gemeten toename van geregistreerde gevallen immers zowel het resultaat zijn van een betere opsporing als van een verergering van de situatie³.

Waar komen de cijfers vandaan?

❖ Administratieve gegevens

Verschillende bronnen kunnen gehanteerd worden om gevallen van kinderuitbuiting te inventariseren.

We baseren ons op de Dienst Vreemdelingenzaken en de gespecialiseerde centra voor de opvang van slachtoffers van mensenhandel.

❖ Limieten meetinstrument

Zoals hierboven blijkt zijn deze cijfers niet met elkaar in overeenstemming.

Het verschil tussen de cijfers van Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) en van de centra kan verklaard worden door het gegeven dat DVZ registreert op het ogenblik van het indienen van de aanvraag en enkel in geval van een persoon zonder wettig verblijf. De minderjarigen die in de centra worden opgevangen verblijven soms al langer, mogelijk zelfs wettig in België, of zijn niet geïnteresseerd om in België te blijven, werden geëxploiteerd door hun familie en verkozen een minder confronterende procedure op te starten,

of werden in een ander Europees land dan België geëxploiteerd⁴.

De registratie van minderjarige slachtoffers door DVZ betreft evenwel louter minderjarigen met statuut slachtoffer mensenhandel (TEH), hetzij omdat hun ouders dit statuut verkregen, hetzij omdat ze zelf deelnamen aan het onderzoek. Een aantal vermoedelijke minderjarige slachtoffers worden aldus nooit als dusdanig geregistreerd via deze procedure.

De vraag rijst of DVZ in het kader van andere procedures (de procedures 'NBM') tot de vaststelling komt dat sommige van deze minderjarigen vermoedelijk slachtoffer zijn van TEH maar niet wensen een TEH-procedure op te starten. In dat geval zou kunnen worden overwogen om deze vaststelling op te nemen in een rubriek of vermelding en aldus de statistieken inzake kinderhandel realistischer te maken.

Op andere overheidsniveaus zijn bovendien nog andere cijfers voorhanden. Dit maakt het moeilijk om het fenomeen op betrouwbare wijze in kaart te brengen.

De veroordelingsstatistieken van 2014⁵ geven aan dat dat jaar in mensenhandel-/mensensmokkelzaken 12 maal de verzwarende omstandigheid van minderjarig slachtoffer werd uitgesproken. Het parket is bovendien niet altijd op de hoogte van de aanwezigheid van minderjarigen tijdens een actie ter bestrijding van mensenhandel (hoewel het om een verzwarende omstandigheid gaat). In dat geval ontbreekt toegang tot een aangepast opvangaanbod voor die minderjarigen. Er zijn vergelijkbare getuigenissen inzake kinderuitbuiting: de situatie van jonge buitenlandse minderjarigen, op heterdaad betrapt, wordt als loutere diefstal gekwalificeerd,

³ Zie hierover het rapport van de Interdepartementale cel Mensenhandel Mensensmokkel betreffende de evaluatie van de circulaire van 26 september 2008.

⁴ Esperanto, *Jaarverslag 2010*, 13. Geen enkele van de in 2010 21 begeleide NBM had een procedure mensenhandel opgestart.

⁵ Bron: Dienst voor het Strafrechtelijke Beleid, FOD Justitie.

met miskenning van een netwerk van uitbuiters dat hen naar de betreffende afgelegen wijken brengt (getuigenis eind 2014 uit een opvangcentrum voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel).

Kinderen zonder legaal verblijf zijn vaak afwezig in de statistieken.

Meer informatie

- **Jaarverslag mensenhandel 2015:** opgesteld door de onafhankelijke rapporteur mensenhandel voor België, het Federaal Centrum voor de analyse van de migratiestromen, de bescherming van de grondrechten van de vreemdelingen en de strijd tegen de mensenhandel (Myria), www.myria.be/files/Mensenhandel-verslag-2015-LR.pdf: Myria vroeg aan de cel MINTEH om na te gaan wat er verblijfsadministratief geworden is van de 171 slachtoffers mensenhandel en mensensmokkel voor wie de DVZ in 2008 een eerste verblijfsdocument afleverde. Het betrof onder meer zes minderjarigen⁶. De studie heeft evenwel geen ventilering minderjarig/meerderjarig gemaakt. DVZ kon ter zake geen gegevens overmaken aangezien die een intensieve dossierstudie vergen.

---

⁶Myria, *Jaarverslag Mensenhandel 2015*, p. 150, tabel 20.

BM3. Participatie in verblijfsprocedures

Artikel 12 IVRK

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

Ingevolge art. 12 e.v. van het Kinderrechtenverdrag en de algemene commentaar nr. 12 van het Kinderrechtencomité (2009) heeft elk kind het recht op zijn/ haar eigen mening, waarbij aan deze mening passend belang gehecht wordt in overeenstemming met zijn of haar leeftijd of rijpheid. Het VN-Kinderrechtencomité spoorde België in het kader van de slotbeschouwingen van 2010 aan om de deelname van alle kinderen op alle overheidsniveaus en binnen de familie, scholen en de gemeenschap te bevorderen, met bijzondere aandacht voor kinderen in kwetsbare situaties.

De participatie wordt hier vanuit twee invalshoeken benaderd: het recht om te worden gehoord en de mate waarin kinderen inzicht hebben in de procedure.

De kinderen die hier in aanmerking zijn genomen, zijn minderjarige vreemdelingen.

De NCRK plant een enquête te realiseren via de voogden van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen. In een tweede

fase zou een samenwerking met Fedasil kunnen worden overwogen, om aldus ook kinderen van asielzoekende ouders te bereiken.

Als insteek wordt aldus de "self-report" gehanteerd. De kinderen zelf zullen beoordelen of hun recht om te worden gehoord en hun inzicht in de procedure waarin ze betrokken zijn, effectief is.

Zie hierover de afdeling 'Ook de meest kwetsbare kinderen bereiken', in deel I van deze uitgave.

N/A

Geen enkel gegeven over de effectiviteit van het recht op participatie is momenteel beschikbaar

Items op te nemen in de NCRK-enquête:

- indruk voldoende geïnformeerd te zijn
- Indruk daadwerkelijk gehoor te vinden
- > op niveau politie, eigen advocaat, magistraat (parket en zetel), diensten en instanties voor jeugdzorg (in de gelegenheid gesteld zijn om alles te verklaren wat zij wensten te verklaren), bij de bevoegde instanties voor migratie en opvang

Meer informatie

Klachtenrecht, externe controles

Zie indicator 'participatie in het kader van plaatsing'. Ook buiten de hypothese van plaatsing dient vastgesteld te worden dat buiten de regelmatige controles die in Vlaanderen worden uitgevoerd in het kader van het Decreet Rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, de realisatie van dit recht door de betrokken instanties weinig omkaderd wordt.

Aanbevolen lectuur

- o Platform Minderjarigen op de vlucht:
  - Closing a protection gap - Kwaliteitsstandaarden voor

- voogden van alleenstaande minderjarige vreemdelingen, www.defenceforchildren.nl
- Studie “ Solutions durables pour les mineurs étrangers non accompagnés en Europe », gefinancierd als Pilot Project on Unaccompanied Minors 2013, European Commission Directorate –General Home Affairs, Asylum and Migration Fund
  - FRA, *Handbook "Guardianship for children deprived of parental care"*, 2014.

BM4. Duurzame oplossing voor buitenlandse minderjarigen

Artikel 3 IVRK

1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.

Bij beslissingen die gevolgen hebben voor kinderen, moeten hun belangen een eerste overweging zijn, aldus art. 3 van het Kinderrechtenverdrag. Nog volgens deze bepaling waarborgen de Staten voor het kind alle bescherming en zorg met het oog op zijn/ haar welzijn.

Een duurzame oplossing vinden voor een buitenlandse minderjarige reikt verder dan het verstrekken van een verblijfstitel. Naast de administratieve gegevens betreffende het verkrijgen van een statuut (pt. 1), beoogt de NCRK daarom via de voogden de betreffende jongeren te bevragen over de mate waarin ze zijn geëvolueerd naar een "coherent levensproject" (pt. 2). Deze notie omvat een pertinente realisatie van hun recht op onderwijs (met name rekening houdend met hun toekomstperspectieven) en hun recht op psychosociaal welzijn (aanbieden van psychologische bijstand indien nodig, gepaste huisvesting, mogelijkheid om een sociaal leven uit te bouwen...)

Duurzame administratieve oplossing vóór de meerderjarigheid

Meer dan de helft van de NBM die aankomen op het grondgebied, hebben bijna de meerderjarige leeftijd bereikt (16-

17 jaar). De meesten van hen vragen asiel aan.

Een behoorlijke naleving van het IVRK houdt in dat de Staat alles in het werk stelt om een duurzame oplossing te vinden voor elke minderjarige vóór de meerderjarigheid, of, wanneer een oplossing uitblijft, in een overgangperiode voorziet.

Deze indicator geeft een beeld van de evolutie van het aantal NBM voor wie de zoektocht naar een duurzame oplossing op de leeftijd van 18 jaar zonder resultaat wordt stopgezet.

64

Dit is het aantal ex-NBM voor wie geen duurzame oplossing is gevonden. Zij kregen een bevel tot het verlaten van het grondgebied op de dag dat ze 18 jaar werden (DVZ-2013).

Onderstaande gegevens zijn afkomstig uit het activiteitenrapport van Dienst Vreemdelingenzaken 2013¹.

De hiernavolgende beslissingen kunnen worden genomen door de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ):

- De DVZ levert de voogd een bevel tot terugleiding af, indien de duurzame oplossing bestaat in de terugkeer naar of de gezinshereniging in een ander land.
- Hij geeft een verblijfsdocument af (attest van immatriculatie met een

¹

Zie dofi.ibz.be/sites/dvzoe/NL/Documents/2013_NL.pdf

geldigheidsduur van 6 maanden - AI), indien de duurzame oplossing niet bepaald is. Zolang de jongere niet meerderjarig is, wordt naar die duurzame oplossing gezocht. In afwachting daarvan wordt het AI van de jongere om de 6 maanden verlengd.

- Wanneer de oplossing een verblijf in België is, ontvangt de jongere een A-kaart die nadien (jaarlijks) verlengd wordt en/of gewijzigd wordt in een B-kaart (onbeperkt verblijf).

Oplossing	aantal
Duurzame oplossing "gezinshereniging" of terugkeer naar het land van herkomst na beslissing tot bevel om het kind terug te leiden.	89
Duurzame oplossing wordt onderzocht of akkoord attest van immatriculatie of verlenging van het attest van immatriculatie	258
Duurzame oplossing "verblijf in België" of akkoord A-kaart/verlenging A-kaart/B-kaart	152

Tabel 1. Beslissingen genomen in 2013 - DVZ

In 2013 vaardigde de DVZ systematisch bevelen uit aan ex-NBM tot het verlaten van het grondgebied (BGV) op het moment dat zij meerderjarig zijn en een duurzame oplossing uitgebleven is. In 2013 was dat het geval voor 64 ex-NBM (waarvan 51 jongens), op een totaal van 563 beslissingen betreffende (ex-) NBM, i.e. 11,4%². In 2014 werd van deze

² O.c., 127. We berekenden het totale aantal beslissingen (563) als volgt: alle beslissingen die in het kader van de duurzame oplossing werden genomen in 2013, evenals het aantal BGV die werden afgeleverd aan jongeren die in 2013 18 jaar werden en voor wie geen

systematische praktijk afgestapt. 'Slechts' 13 voormalige NBM ontvingen een BGV. In 2015 (cijfers januari tot en met november 2015) betrof het 6 jongeren. In de praktijk wijzigt dit evenwel nauwelijks iets aan de situatie van voormalige NBM voor wie tijdens de minderjarigheid geen duurzame oplossing werd gevonden. Ze dienen hetzij voor een vrijwillige terugkeer te opteren, hetzij zelf een verblijfsprocedure op te starten. Deze laatste leidt tot een BGV tenzij ze aan de wettelijke voorwaarden voor bv een gezinshereniging voldoen.

Ook het aantal verdwijningen zegt iets over het vinden van een duurzame oplossing in België. Het betreft NBM die op doortocht zijn in België. Ze worden gemeld maar verdwijnen nadien, terwijl ze zich in een kwetsbare situatie bevinden, alleen al omwille van hun leeftijd en hun onbekendheid met de diensten voor hulpverlening in ons land.

De evolutie in de tijd van het verdwijningsfenomeen (uitgesplitst volgens het moment in de procedure en de soort begeleiding) is dus ook een belangrijke indicator. DVZ houdt hierover evenwel geen gegevens bij.

De Dienst Voogdij houdt gegevens bij over verdwijningen, maar deelt mee dat de statistieken niet betrouwbaar zijn.

---

duurzame oplossing werd gevonden (wetende dat in 2013 systematisch BGV aan die jongeren werden afgeleverd en dat via deze berekening aldus alle beslissingen worden gedekt). DVZ haalt aan dat de termijn tussen de initiële aanvraag en het bereiken van de meerderjarigheidsleeftijd soms te kort is, en dat soms een gebrek aan informatie speelt (bv. om de identiteit van de jongere aan te tonen) of eren probleem van tegenstrijdige informatie. DVZ rekent op de medewerking van de voogden aan het onderzoek..

Self-report

De voorgestelde enquête bij NBM (via de voogden) zou een self-report omvatten betreffende de adequate realisatie van hun recht op onderwijs (naargelang hun toekomstperspectieven) en op psychosociaal welzijn.

De continuïteit van aangepaste hulp voor deze groep staat voortdurend onder druk aangezien een wijziging van verblijfsstatuut vaak een wijziging van opvangvorm impliceert, gevolgd door een verandering van school, van begeleiding enz.

NBM die erkend zijn als vluchteling of een bijzonder beschermingsstatuut genieten dienen het Fedasilnetwerk te verlaten. Ze worden niet gemakkelijk door de integrale jeugdhulp ten laste genomen aangezien die zich toespitst op de meest kwetsbare jongeren. Het staat evenwel buiten kijf dat de jongeren nood hebben aan voortgezette begeleiding.

Ook de transitie naar de meerderjarigheid verdient begeleiding. Eenmaal een jongere als minderjarige onder de integrale jeugdhulp /aide à la jeunesse ressorteerde, kan hij evenwel voortgezette hulp genieten (tot 20 jaar). Eenmaal meerderjarig is een nieuwe toegang evenwel niet langer mogelijk.

Meer informatie

- **Onderwijs:** objectieve gegevens: statistieken overgang na OKAN.

In Vlaanderen stroomden in 2010-2011 beduidend meer OKAN-leerlingen door naar naar het deeltijds secundair onderwijs dan wat geldt voor de gemiddelde schoolbevolking (8,9% (in 2011-2012 zelfs 11,2%) versus 1,8%). De doorstroming naar het BUSO ligt dan weer lager dan het algemeen gemiddelde (3,3% (in 2011-2012 nog slechts 2,6%) versus 4,4%). 26,3% van

de OKAN-leerlingen verdween uit de statistieken³.

Voorlopig zijn geen gegevens hierover beschikbaar in de Franse Gemeenschap.

In de Duitstalige Gemeenschap hebben statistieken ter zake geen significatieve waarde, aangezien het aantal nieuwkomers op jaarbasis schommelt tussen 0 en 11 (periode 2011 – 2015).

- **Aanbevolen lectuur:**

- o Platform Minderjarigen op de vlucht:
  - *Core standards for guardians*
  - Studie “ Solutions durables pour les mineurs étrangers non accompagnés en Europe », Funding: Pilot Project on Unaccompanied Minors 2013, European Commission Directorate – General Home Affairs, Asylum and Migration Fund
- o FRA, *Handbook "Guardianship for children deprived of parental care"*, 2014.
- **Studie naar stress bij NBM:** Vervliet, M. en Derluyn, I., *De trajecten van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen. Verwachtingen, agency en psycho-sociaal welzijn*, Gent, Academia Press, 2013: ruim een kwart van de jongeren heeft bij aankomst ernstige symptomen van angst en depressie. De helft heeft ernstige symptomen van posttraumatische stress. Na achttien maanden blijven die emotionele moeilijkheden groot. De stressoren nemen overigens, zo blijkt uit het onderzoek, met de tijd toe.

---

³ Bron: Vlaamse Overheid, Ministerie van Onderwijs & Vorming, Agentschap voor Onderwijsdiensten (AgODi), Afdeling Scholen Basis en CLB, Afdeling Scholen Secundair en DKO, Rapport Onthaalonderwijs 2010-2011 en 2011-2012, www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/onthaalonderwijs-2020-2011-2011-2012. Publicatie mbt 2012-2013 en 2013-2014 in voorbereiding (met eveneens gegevens over studieresultaten). Eveneens op te volgen: OBPWO-onderzoek (resultaat september 2016).

- **Onderzoeken naar de impact van een terugkeer op kinderen:**
  - o UNICEF (Verena KNAUS e.a.), *No place to call home, Repatriation from Germany to Kosovo as seen and experienced by Roma, Ashkali and Egyptian children*, UNICEF Kosovo and the German Committee for UNICEF, augustus 2011, www.refworld.org/pdfid/4e6067632.pdf
  - o UNICEF (Verena KNAUS e.a.), *Silent harm, A report assessing the situation of repatriated children's psycho-social health*, UNICEF Kosovo in cooperation with Kosovo Health Foundation, mars 2012, www.unicef.org/kosovoprogramme/SILENT_HARM_Eng_Web.pdf
Enkele gegevens:
 3/4 van de geïnterviewde kinderen bleek na terugkeer niet school te lopen en in armoede te leven.
 0% bleek staatloos en zonder identiteitsdocument te zijn.
 Ook na evaluatie van de situatie nav het onderzoek bleef het probleem van schooluitval voortbestaan (controle zomer 2011).
 1/3 bleek aan een post-traumatisch stresssyndroom (PTSS) te lijden. 44% aan klinische depressie. 26% kampte met zelfmoordplannen. 2/3 tieners bleek nood te hebben aan hulp.
 Op het vlak van de ouders leed 2/3 aan PTSS en bleek 72% van de vaders nog geen werk gevonden te hebben.
  - o M.E. Kalverboer en A.E. Zijlstra, *De schade die kinderen oplopen als zij na langdurig verblijf in Nederland gedwongen worden uitgezet*, Rijksuniversiteit Groningen, 2006 (onderschreven door 23 Nederlandse academici psychologie, psychiatrie en orthopedagogiek): "Eindconclusie: gedwongen terugkeer naar het land van herkomst is schadelijk voor de ontwikkeling van kinderen die langer dan vijf jaar in Nederland verblijven (...). Gedwongen terugkeer is niet in het belang van asielzoekerskinderen die langer dan vijf jaar in Nederland verblijven en schadelijk voor hun ontwikkeling. Alleen een recht op verblijf leidt tot een eind aan hun bestaansonzekerheid en een kans op een positief ontwikkelingsverloop. Pas als zo'n recht ontstaat, kunnen deze kinderen zich op alle levensgebieden weer gunstig gaan ontwikkelen."
- **Brochure kruispunt Migratie-Integratie** met methodologie voor toekomstoriëntering: www.kruispuntmi.be/toekomstoriëntering
- **ECRE** (Europese Raad voor Vluchtelingen en Ballingen) en Save the children EU, *Een checklist om te komen tot good practices in de besluitvorming rond terugkeer van kinderen naar derde landen*, december 2011 (www.ecre.org/component/content/article/63-projects/261-return-of-children.html)
- **Ulysse**: www.ulyссе-ssm.be (dienst voor geestelijke gezondheidszorg, gespecialiseerd in begeleiding van mensen op de vlucht.

DEEL III

BESLUIT

Besluit

Voorgaande selectie van nationale kinderrechtenindicatoren beoogt beter zicht te geven op de mate waarin de rechten van kinderen in België al dan niet steeds beter worden gerealiseerd, vanuit het perspectief van kinderen zelf. Niet het beleid wordt geëvalueerd, wel de concrete evolutie van bepaalde aspecten van de situatie van kinderen.

De selectie is niet exhaustief. Niet alle kinderrechten komen aan bod. Geopteerd werd voor een beperkte indicatorenset die via een participatieve methodologie werd uitgewerkt met een maximale vertegenwoordiging van de betrokken beleids- en terreinactoren.

Bijzondere aandacht ging uit naar extra kwetsbare groepen. Vastgesteld werd dat bestaande pertinente meetgegevens hen meestal niet insluiten. Doen ze dat wel, dan laat de te kleine steekproef vaak niet toe om over te gaan tot statistisch betrouwbare opsplitsingen om de situatie van een specifieke groep te belichten. Deze wijzen nochtans overwegend uit dat er nog heel wat sociale ongelijkheden weg te werken zijn.

Deze uitgave verleent centrale aandacht aan dit vastgestelde gebrek aan pertinente gegevens. Voorstellen werden geformuleerd die moeten toelaten dat de huidige nationale en internationale vragenlijsten op termijn alle kwetsbare groepen bereiken of dat minstens, door middel van een specifieke kinderrechtenenquête, een indicatie gegeven kan worden van hun situatie.

Deze eerste indicatorenuitgave wil bovenal een aanzet geven voor bijkomend onderzoek, bijkomende registraties en bijkomende bevragingen.

Ook al is meten niet noodzakelijk weten, pertinente kwalitatieve en kwantitatieve metingen kunnen het beleid inspireren om het, waar nodig, bij te sturen.

Voornaamste aanbevelingen

Alle kinderen bereiken

Om alle schoolgaande kinderen te bereiken, dienen de PISA- en HBSC-enquêtes verruimd te worden tot OKAN-klassen en tot het buitengewoon onderwijs, via aangepaste vragenlijsten, tenzij er ernstige tegenindicaties zouden zijn, in het belang van het kind¹.

De Duitstalige Gemeenschap wordt aanbevolen om eveneens aan de HBSC-enquête deel te nemen.

De nationale gezondheidsenquête zou gebaat zijn met een bijkomende kindspecifieke analyse. Aanbevolen wordt om systematisch te voorzien in een ventilering naar minderjarige en meerderjarige gezinsleden (S2 en S11) en naar geestelijke en fysieke gezondheidszorg. Ook blijkt het meermaals van groot nut om de vragen uit te breiden naar kinderen jonger dan 15 jaar.

Een specifieke enquête dient andere pertinente niet-bereikte groepen te bevragen (Cf. afdeling 'Ook de meest kwetsbare groepen bereiken'). De helft van de indicatoren bereikt immers belangrijke kwetsbare groepen niet. Het betreft de indicatoren O1, O2, O4, O5, O6, O7, O8, O9, V1, V2, V3, W2, W4, W5, BM3, BM4, MJ2, MJ4 et MJ5.

De registraties verfijnen

Het is aangewezen om een pertinentere meting van schoolkosten te ontwikkelen (O1).

Aanbevolen wordt om de Justitiebarometer toe te passen op een grotere steekproef van minderjarigen en om opsplitsingen mogelijk te maken tussen minderjarigen en meerderjarigen, evenals naargelang de minderjarige al dan niet reeds contact heeft gehad met Justitie (MJ2).

De registraties die toelaten om opvang op een plaats aangepast aan kinderen (BM1) in kaart te brengen, worden best in meerdere opzichten verfijnd. De aanbevelingen ter zake betreffen de Dienst Voogdij en de Dienst Vreemdelingenzaken. Er rijzen bovendien enkele vragen inzake opvolging op het niveau van de Gemeenschappen (pleegzorg en integrale jeugdhulp/aide à la jeunesse).

De Dienst Vreemdelingenzaken wordt aanbevolen om de registratie van slachtoffers van kinderhandel aan te scherpen (BM2).

Overgaan tot systematische registraties

Algemeen beschouwd zijn de gegevens die worden ingezameld op het niveau van de CLB's en hun Franstalige collega's de PMS-centra heel rijk aan informatie en dienen ze te worden

---

¹ De Vlaamse onderwijsadministratie wijst erop dat PISA in zijn huidige vorm niet kan worden aangeboden in een andere taal dan de instructietaal, wat problematisch is voor de OKAN-klassen. Het werken met aangepaste vragenlijsten stuit tevens op het financiële argument evenals op het argument dat de resultaten vergelijkbaar moeten blijven. HBSC internationaal zet nochtans inmiddels stappen in die richting.

gecentraliseerd². Wetenschappelijk onderzoek op basis van deze gegevens zou toelaten om een haast algemeen beeld te vormen over de volledige schoolgaande jeugd in België.

Deze aanbeveling kan overigens worden uitgebreid naar alle administratieve gegevensbanken, met het oog op de uitbreiding van hun huidige benutting voor louter administratieve doeleinden tot een statistisch gebruik dat, via de uitwerking van indicatoren, het beleid mee kan sturen.

Vooralsnog zijn voor Brussel en de Duitstalige Gemeenschap amper tot geen gegevens beschikbaar. Gezien bijvoorbeeld de centrale rol van het onderwijs in de strijd tegen sociale ongelijkheden bij kinderen, dient hier dringend werk van gemaakt te worden.

Om de impact van milieufactoren op de gezondheid op te volgen is onderzoek gestoeld op humane biomonitoring over heel België noodzakelijk (S10).

De registratie van verdwijningen van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen is momenteel onvoldoende gewaarborgd. De opvolging dient te worden verbeterd (ME4).

Er dient overgegaan te worden tot een betrouwbare registratie van de nodige gegevens om langdurige plaatsing (MJ6) te meten, op het niveau van alle betrokken instanties.

De jeugdbeschermingswet stelt het subsidiariteitsbeginsel (MJ1) centraal dat een herstelgerichte aanpak voorrang verleent op een maatregel, en een ambulante maatregel verkiest boven een plaatsing. De wet legt parket en rechter ter zake een motiveringsplicht op. Geen enkele registratie laat evenwel toe om de eerbiediging van dit beginsel te evalueren. Op Gemeenschapsniveau is het in beginsel mogelijk om de frequentie van de maatregelen die worden uitgesproken na consultatie van de SDJ (in Vlaanderen geraamd op 95% van de zaken die voor de jeugdrechter komen; in de Franse Gemeenschap minder frequent³), in kaart te brengen. Aldus kan indirect nagegaan worden welke maatregelen overwegend worden uitgesproken, en of dit in dezelfde lijn ligt als het subsidiariteitsbeginsel. Het registratiesysteem van de Gemeenschappen maakt evenwel een substantiële hervorming door, waardoor die metingen ten vroegste vanaf 2017 beschikbaar zullen zijn.

Vooralsnog zijn weinig metingen voorhanden betreffende het recht van kinderen op participatie. Bij wijze van voorbeeld wordt Justitie aanbevolen om over te gaan tot een verplichtende objectieve registratie van de toepassing van het hoorrecht. De FOD Justitie zou dit aandachtspunt kunnen meenemen bij de voorbereiding van de voor 2020 voorziene evaluatie van de wet van 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank⁴.

Algemene aanbeveling

Indicatoren evolueren met de tijd, of het nu hun selectie betreft of hun concrete invulling en interpretatie. Elke actualisering – de volgende wordt gepland voor midden 2018 – dient dan ook gepaard te gaan met een kritische evaluatie van de pertinentie van de indicatorenset en van de meest pertinente meetgegevens.

---

² Bv. via de Vlaamse Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg (VWVJ), www.vwvj.be en de Association francophone des agents PMS (AFAPMS), www.afapms.be.

³ NICC (Ravier I., Goedseels E. e.a.), *Recherche relative aux décisions des juges/tribunaux de la jeunesse dans les affaires de faits qualifiés infraction, Résumé exécutif*, Brussel, NICC, 2012, 7 (nicc.fgov.be/upload/publicaties/rapport_32a_2.pdf).

⁴ Art. 273 Wet.

Dankwoord

De indicatoren en hun meetinstrumenten zijn gebaseerd op suggesties en materiaal aangereikt door de volgende personen. Zonder hun enthousiaste medewerking was deze publicatie nooit tot stand kunnen komen.

Mw Séverine Acerbis, asbl Badje ; Mw Leen Ackaert, Kinderrechtencommissariaat ; Mw Elsa Albarello, FWB, adm. de l'enseignement ; Dhr Stéphane Aujean, Observatoire de l'enfant COCOF ; Mw Liliane Baudart, AGAJ ; Mw Geneviève Bazier, ONE ; Mw Sherazade Bekir, FWB, adm. de l'enseignement ; Mw Anouck Billiet, Observatoire wallon de la santé ; Dhr Antoine Borighem, ONE ; Mw Lieve Bradt, UGent; Dhr Duncan Braeckevelt, stemgerechtigd lid NCRK ; Dhr Seppe Brantegem, Dienst Voogdij ; Mw Nicole Bruhwylter, FWB, Direction générale de la santé ; Dhr Bruno Buytaert, Vigez ; Dhr Peter Casteur, stemgerechtigd lid NCRK ; Mw Delphine Chabbert, Ligue des familles ; Mw Camille Claeys, VUB ; Mw Ariane Couvreur, ECPAT ; Mw Trees De Bruycker, Vlaams Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Afdeling Jeugd ; Dhr Michel Dechamps, Comité d'Avis Enfance Maltraitée FWB ; Mw Helene De Clerck, Fedasil ; Dhr Bart De Clercq, UGent ; Dhr Rudy De Cock, Kind en Gezin ; Mw Christel De Craim, Dienst Strafrechtelijk Beleid, FOD Justitie; Mw Hannelore De Grande, VUB ; Dhr Marc Demeuse, Univ. Mons ; Mw Ilse Derluyn, UGent ; Mw Ruth Desy, DG, Fachbereich Unterrichtsorganisation und Ausbildung ; Mw Isabelle Détry, NICC ; Dhr Jos Devos, Instituut voor gerechtelijke opleiding ; Mw Julie Dewilde, OEJAJ ; Mw Maud Dominicy, Unicef België ; Mw Sabine Drieskens, WIV-ISP ; Mw Fabienne Druant, Parket-Generaal Brussel ; Dhr Stephan Durviaux, instelling DGDE, Kabinet Minister Madrane ; Mw Isabelle Erauw, Vlaamse Gemeenschap, Depart. Onderwijs ; Mw Erika Frans, Sensoa ; Dhr Nathanaël Friant, Université de Mons; Dhr Jef Geboers, Kinderrechtencoalitie ; Gezinsbond ; Mw Margareta Haelterman, FOD Volksgezondheid, veiligheid van de voedselketen en leefmilieu ; Dhr Marc Hamel, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Riki Heps, Orde van Vlaamse Balies ; Mw Geneviève Hindryckx, ULG; Mw Dorothée Klein, stemgerechtigd lid NCRK; Mw Alice Kooij, Ambassade ; Mw Lieve Krobea, Kind en Gezin ; Dhr Jean-Louis Laboureur, FWB, Service du Contrôle de l'Obligation Scolaire ; Mw Nathalie Lambrechts, Vito ; Mw Ruth Lamotte, Vlaamse Gemeenschap, Depart. Onderwijs ; Mw Farah Laporte, Kinderrechtencoalitie ; Mw Anne Leblanc, Segec ; Mw Patricia Le Cocq, Myria ; Mw Julie Lejeune, Myria ; Mw Sara Lembrechts , Keki ; Dhr Benoît Lenoble, Conseil de la Jeunesse ; Mw Jole Louwagie, WVG, Vlaamse Overheid ; Dhr David Lowyck, Minor Ndako ; Mw Maja Mampaey, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Vlaanderen ; Mw Chris Masseur, BLOSO; Mw Magda Massoels, G.I. De Kempen ; Mw Marie-Christine Mauroy, ONE ; Dhr Pascal Meeus, RIZIV ; Dhr Filip Michiels, stemgerechtigd lid NCRK; Mw Marie-Christine Miermans, APES-Ulg ; Dhr Olaf Moens, Vigez ; Dhr Ides Nicaise, KU Leuven ; Mw Marie-Pierre Nicolas, Conseil de la Jeunesse ; Mw Hanne Op de Beeck, KeKi ; Dhr Benoît Parmentier, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Nicolas Perrin, Dienst Vreemdelingenzaken ; Dhr Lander Piccart, stemgerechtigd lid NCRK; Mw An Piessens, Kind en Samenleving ; Dhr Patrick Poelmans, AGODI ; Dhr Johan Put, KU Leuven ; Mw Isabelle Ravier, NICC ; Mw Renée Raymaekers, Dienst Vreemdelingenzaken ; Mw Nicole Roland, ONE ; Dhr Rudy Roose, UGent ; Dhr Pierre-Yves Rosset, OEJAJ ; Mw Virna Saenen, Jongerenwelzijn ; Dhr Andres Saavedra, AGAJ ; Mw Sylvia Schrouben, DG, Fachbereich Unterrichtsorganisation und Ausbildung; Mw Jessy Siongers, VUB ; Mw Sandra Stainier, stemgerechtigd lid NCRK; Mw Mathilde Steenbergen, stemgerechtigd lid NCRK; Mw Veerle Stroobants, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting ; Mw Janina Suprun, secretaresse NCRK ; Mw Anne Swaluë, OEJAJ ; Mw Annalisa Tancredi, FWB, adm. de la santé ; Mw Anja Termote, FOD Economie ; Mw Anne Tréfois, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Alain

Uyttendaele, statistisch analist College van Procureurs-generaal; Mw Ellen Van Dael, statistisch analist College van Procureurs-generaal ; Dhr Rudi Van Dam, FOD Sociale Zekerheid ; Dhr Michel Vandekeere, Observatoire de l'enfance, de la jeunesse et de l'aide à la jeunesse, FWB; Dhr Paul Vandenberghe, Administrateur Hoge Raad voor de Justitie; Dhr Peter Vandebosch, VMSW; Dhr Wouter Vandenhole, Universiteit Antwerpen ; Dhr Johan Vangenechten, Jongerenwelzijn ; Mw Annick Vandenhooft, IWEPS, Région wallonne ; Mw Ann Vandriessche, Vlaamse Gemeenschap, Depart. Onderwijs ; Dhr Jan Van Gils, Kinderperspectief vzw ; Dhr Joost Van Haelst, Vlaams Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Afdeling Jeugd ; Dhr Alfons Vanheusden, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Benoît Van Keirsbilck, DEI België ; Mw Colette Van Lul, Dienst Vreemdelingenzaken ; Dhr Geert Verbauwhede, Dienst Vreemdelingenzaken ; Dhr Peter Verduyckt, Observatorium van Gezondheid en Welzijn, GGC ; Mw Christel Verhas, Gezinsbond ; Mw Lynn Verrydt, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Joerg Vomberg, DG, Fachbereich Unterrichtsorganisation und Ausbildung ; Mw Anne-Michèle Wauthier, stemgerechtigd lid NCRK; Dhr Michel Willems, FOD Economie.

Onze dank gaat in het bijzonder uit naar de onderzoekers van de HBSC-enquête, Mw Nathalie Moreau, Mw Maud Dujeu en Mw Isabelle Godin (SIPES, ULB), Mw Anne Hublet en Dhr Thomas Buijs (UGent), evenals naar Mw Valérie Quittre (ULg) voor de PISA-enquête. Zij gingen over tot de gegevensextractie en –analyse van deze enquêtes.

De Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind

De Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind (NCRK) is een instelling van openbaar nut, opgericht door de Belgische regeringen in 2007. Zij legt zich hoofdzakelijk toe op de coördinatie van het periodieke verslag van België inzake de rechten van het kind ten behoeve van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind en op de follow-up van de aanbevelingen van dit Comité.

De nationale kinderrechtenindicatoren beogen een beter zicht te geven op de mate waarin de rechten van kinderen in België al dan niet steeds beter worden gerealiseerd, vanuit het perspectief van kinderen zelf.

Willebroekkaai 33, 1000 Brussel

info@ncrk-cnde.be

www.ncrk.be

